

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 07382

HINTER DI KULISEN

David Dank

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פארלאג
ניו יארק וואכנבלאט

BEHIND THE SCENES

By DAVID DANK

Copyright 1959

NEW YORK WOCHENBLAT

41 Union Sq., New York 3, N. Y.

א י נ ה א ל ט

זייט	
7	הינטער די קוליסן
19	די יארמעלקע
37	דער „אויששאני יעוורעי“
47	א מענטש איז ניש קיין מלאך
65	די פרייע מוזע
76	עדווין א. העלקין
86	דריי דאלער
99	קלארא יאנג
108	דער טאנץ צום שויט
115	נאך פערציק יאר
128	מיכל מיכאלעסקא
140	סעמיועל גאלדענבורג
152	דזשוליוס נאטאנאסאן
161	מאקס געביל
178	הערשל לעווין

הינטער די קוליסן

דניאל סאפיר פלעגט קומען אין טעאטער פריער פאר אלעמען, א סך מאל נאך פריער פאר דעם עלעקטרישן. עס פלעגט נאך זיין פינצטער, אבער אזוי שנעל ווי ער פלעגט ארויף אויף דער בינע, נאך איידער ער פלעגט פון זיך אראפזארגן זיין ווינטער-מאנשא, פלעגט ער זיך צו ערשט ארומקוקן, אויב אלץ געפינט זיך אויף דעם ריכטיקן פלאץ...

דניאל האט ליב געהאט פינקטלעכקייט. אזוי שנעל ווי ער איז געווען זיכער, אז אלץ איז אין ארדענונג, האט ער פון זיך אראפ-געווארפן דעם ווינטער-מאנשל, זיך אוועקגעזעצט הינטער דער בינע, פאררויכערט א ציגאר, און געווארט ביז די אנדערע וועלן זיך צו-זאמענקומען. דערווייל איז ער געזעסן, און אונטער דעם אראמאט פון ציגאר, געשפונען חלומות.

דניאל האט געהאט פון וואס צו חלומען. ער האט געדענקט די גאלדענע צייט אין טעאטער, ווי מ'האט ארויפגעקוקט צו אים, ווייל ער איז געווען פון די בעסערע אקטיארן. איז יונג געווען, שייך, מיט א שווארצן קאפ האר; מיט צוויי גרויסע בלויע אויגן; מיט א קלינגענדיקער, געשמאקער דיכציע צו רעדן; א שיינע פיגור, און נאך טאלענט דערצו, איז ער ניט נאר געווען פאררעכנט פאר א גוטן אקטיאר, נאר טאקע א גאנצער „שטערן“, איבערהויפט ביי די פרויען, ווען זיי האבן אים געזען אויף דער בינע. דאס האט אים אויך בארעכטיקט צו זיין שטארק, וואס דאס האט אנגעהאלטן א סך יארן.

די צייט איז אבער געגאנגען צו שטעל פאר דניאלן און צוזא-מען מיט דער צייט — אויך דאס פאך — בארג אראפ. שנעל ווי א בליץ זיינען אוועק פיר צענדליק יאר, און דער גוטער אקטיאר, דער געניטער פאכמאן האט געמוזט אוועקלייגן זיין שטארק, און זיך אונטערגעבן צו דעם, וואס ער האט אנגענומען צו זיין דער בינע-פארזאלטער. קומענדיק צו דער מדרגה, מוז מען אפט פאררויכערן

א ציגאר, אַננעמען אַ מויל מיט הויך און שוויגן...
 ניט אלעמען איז באקאנט די אַרבעט, וואָס אַ בינע-פאַרוואַלטער
 האָט. ער איז דער וואָס שפּילט זייער זעלמן און ווען ער שפּילט
 יאָ אַמאָל, איז די ראלע אזוי קליין, און אזוי ניט וויכטיק, אז ער זעט
 זיך גאר ניט אָן. דער עולם, וואָס געפינט זיך אין טעאָטער, פאַר-
 געסט אים באלד.

און פונקט אַט דעם וואָס מ'פאַרגעסט אזוי שנעל, איז דער וויכ-
 טיקסטער מענטש הינטער דער בינע. פונקט ווי אַ שוף קאן ניט
 שווימען אָן קיין קאפיטאָן, אזוי קען קיין גוטע פאַרשטעלונג ניט גיין
 אָן אַ בינע-פאַרוואַלטער. אויף אים ליגט די גאַנצע פאַראַנטוואָרט-
 לעכקייט. פון אַ יעדער פאַרשטעלונג ער איז דער, וואָס מוז אלע מאָל
 זיין דער ערשטער אין טעאָטער, און — דער לעצטער עס צו פאַר-
 לאָזן; ער דאַרף זען, אז אַלץ זאָל זיין אויף דעם באַשטימטן פּלאַץ.
 ווי דער העזשיסאר האָט דאָס ביי פּראָבע אַוועקגעשטעלט, אז דער
 אַקטיאָר זאָל דאָס אין צייט פון שפּילן געפינען; ער מוז קענען אלע-
 מענס רעפּליקן; ווען אַריינשיקן די אַקטיאָרן; ווען צו מאַכן ליכ-
 טיק און ווען מאַכן פינצטער; ווען צו קלוינגען דעם „בעל“ ווען
 מ'דאַרף אויף הער בינע ענטפּערן דעם טעלעפּאָן, אָדער אויפּמאַכן אַ
 טור. ווער עס ווייסט ניט די אלע זאַכן, קען צוליב דעם קלענעסטן
 מעות הינטער דער בינע איבערפירן די בעסטע פאַרשטעלונג.

אַ בינע-פאַרוואַלטער מוז אויך האָבן זייער אַ סך געדולד, ווייל
 עס קומט אים אויס צו האַנדלען מיט עקסצענטריקער. דערצי מוז
 ער האָבן אַ גוטן זכרון, צו געדענקען מויזנטער דעטאַלן, אין אלע מאָל
 האָבן וואָך זיינע אויגן, און אין צייט אלץ צו באַמערקן, ווייל בעת
 די פאַרשטעלונג גייט אָן, גילטן ניט קיינע תּרוצים. אין דעם איז
 ניט אַריינגערעכנט, וויפל אַרבעט דער בינע פאַרוואַלטער האָט ביים
 צוגריימן די נייע פּיעסע, און מיט וויפל פאַרשיידענע מענטשן ס'קומט
 אים אויס צו אַרבעטן הינטער דער בינע. ביז דער פאַרהאַנג גייט
 אַרויף, דינאל האָט אָבער אַלין געקענט, און האָט די אלע מעלות
 באַזעסן. ער האָט אין זיינע פּערציק יאָר, וואָס ער איז אויף דער
 בינע, אַלץ געוואַלט קענען. און אפשר האָט ער פאַראויס געזען די
 צייט, ווען די קענטעניש וועט אים צונאָך קומען? ס'האָט אפילו לאַנג

גענומען ווייל ווען מעצטערס האבן שוין גענומען אזעקפאלן, און אקטוארן האבן זיך נאך אלץ געצילט אין די הונדערטער, האט דניאל נאך אלץ פארנומען אן אנגעזעען ארט אין מעצטער, ביי ס'אין געקומען די צייט, אז ער האט שוין קיין אנדער ברירה נישט געהאט, און האט געמוזט אננעמען וואס ס'האט זיך געמאכט, אזוי צו זיין אין מעצטער. אבער צוגעוואוינען זיך דערצו איז פאר אים אוממעגלעך געווען. ער האט זיך קיינמאל נישט באקלאגט פאר וועמען. ביי דניאלן האט קיינער גאר נישט געוואוסט, ער האט אלע מאל געשוויגן, און אין דעם שוויגן איז געלעגן זיין גרויסע טראגדיע.

באלד ביי דער ערשטער פארשטעלונג, האט דניאל זיך פארן קליבן אין א ווינקל, וואס האט זיך געפונען צווישן פארהאנג און „סוויטשכארד“ מיט זיינע כלי-זיין, וואס זיינען באשטאנען פון א טיר, „בעל“ און אן „אמא-הארן“. פון דעם ווינקל האט ער גערקענט געבן די סיגנאלן צום עלעקטרישן, ווען מ'האט געדארפט מאכן ליכטיק אדער פינצטער אויף דער בינע, און צו דעם מאן וואס האט געצויגן דעם פארהאנג, ווען אים ארונטערלאזן. ביי דניאלן איז אלץ געווען אויסגערעכנט, מיט א סיסטעם.

הדסה איז געווען די באראקטער-סוברעיטין אין דער טרופע. שוין ביי די ערשטע פראכן האט דניאל באמערקט, אז הדסה איז גאנץ אנדערש ווי די אנדערע, זייענדיק אבער שטארק פארנומען מיט צו-גרייטן די פיעסע, האט ער קיין צייט נישט געהאט פאר קיינעם.

צו דער ערשטער פארשטעלונג, ווען הדסה איז ארויף אויף דער בינע, איז אים ליכטיק געווארן אין די אויגן. ער איז שוין פון זיין ווינקל נישט אזעק, אזוי לאנג ווי די פיעסע איז געשפילט געווארן, וואס ס'איז פארגעקומען ביי אים אין מוה, האט טאקע קיינער נישט געוואוסט, אבער עס האט זיך גענומען באווייזן ביי אים א גע-וויסע אומרויאקייט, האבן מענטשן ארום דאס אויסגעטוישט שט, ס'איז דערפאר ווייל ער שפילט נישט אין דער פיעסע. ס'איז אויך מעגלעך, אז דאס זאל זאל זיין די אורזאך, פארוואס דניאל פלעגט א יעדן מאן קומען אזוי פרי אין מעצטער, כאטש ער האט געוואוסט, אז הדסה קומט נישט אין מעצטער פאר 8 אזייגער. צו איר אין דרעסינג רום, האט ער נישט געקאנט אריין ווען די פארשטעלונג איז אנגעגאנגען.

איז ער געווען פארנומען הינטער דער בינע, און איידער דער פאר-
האנג איז ארויף, האט ער באדארפט אלץ פארזארגן, און הדסה איז
געווען פארנומען מיטן פראלאג. האט ער זיך געמוזט באנוגענען מיט
א באגריסונג, ווען ער איז פארבייגעגאנגען איר דרעסינג-רום און
איר טיר איז געווען אפן.

איין מאל, ווען ער איז געזעסן אין דער פינצטער הינטער דער
בינע, איז אריינגעקומען פרעד, דער עלעקטרישן, און ליכטיק גע-
מאכט. האט דניאל זיך אריינגעכאפט אין הדסהס דרעסינג-רום, און
מיט דעם פענזל, וואס זי פלעגט אונטערפירן אירע שיינע אויגן, אויף
ניך אנגעשריבן אויף איר שפיגל: „הדסה, איך האב דיר ליב!“
ער איז געווען זיכער, אז יענעס אונט וועט הדסה צו אים רעדן.
דאס אליין וואס ער האט געוואלט. אן אנהויב! וועט ער שוין ארויס
מיט לשון. אבער הדסה האט זיך אפילו נישט וויסנדיק געמאכט. דאס
האט דניאלן פארדראסן. אים אינגאנצן? קיינער האט אבער נישט
געוואוסט, ווי שטארק ער האט צוליב דעם געליטן... דאס האט פונ-
דעסמוועגן דניאלן נישט צוריקגעהאלטן פון ווידער זיצן אין זיין ווינקל,
און קוקן אויף איר מיט פארליבטע אויגן, און ווי גרויס ער וואלט איר
געמאכט, ווען זי גיט אים נאך די מעגלעכקייט, אבער נישט איין מאל
איז ער אוועק פון טעאטער נאך דער פארשטעלונג א צעבראכענער.
און צוליב דעם א סך מאל נישט געקאנט איינשלאפן.

די דרעסעריי, מרס, אדלער, וועלכע איז אליין אמאל געווען א
גוטע אקטריסע, האט קיין סך ארבעט אין דער פיעסע נישט געהאט,
איז זי ארומגעגאנגען הינטער דער בינע, „מיט אפענע אויגן“ און
האט אפילו באמערקט זאכן, וואס מ'האט נישט באדארפט... אפט איז
זי צוגעקומען צום ווינקל וואו דניאל איז געזעסן, און, מערסטנס, דער-
מאלט ווען הדסה איז געווען אויף דער בינע, און פלעגט כמעט אלע
מאל שטייל באמערקן: — זי פארמאגט אלץ!

דניאל פלעגט א שאקל מאן מיטן קאפ, אלס סימן פון איינשטיי-
מיקייט מיט איר, און זי פלעגט ווייטער זיך צערעדן:

— זי איז שוין, קאך מאנצן און זינגען. און ווייסט וואס איך
וועל דיר זאגן? זי איז אנגעשמאפט מיט טאלענט. איך פארשטיי
אבער נישט פארוואס זי איז אליין?

- וואָס מיינסטו „אַליין“ ?
 — ווי עס זעט אויס, קוקט זיך קיינער נישט אום אויף איר.
 — פון וואָנען ווייסטו דאָס ?
 — פאַר מיר זיינען קיין סודות נישטאָ.
 דניאל האָט איר איצט אָנגעקוקט. ווי ער וואָלט געוואָלט דער-
 קענען אויב זי זאָגט אים דעם אמת. זי האָט אָבער ווייטער גערעדט :
 — פאַר מיר דאַרף מען זיך נישט באַהאַלטן. פאַרקערט, איר קאָן
 נאָך אַמאָל צוהעלפן...
 — העלפן — מיט וואָס ?
 — אפילו נאָר מיט אַ גוט וואָרט. דו זיצסט דאָך דאָ נישט גלאַט
 אין דער וועלט אַריין. צי אפשר קענסטו נאָך נישט די פיעסע ?
 ער האָט צוגעשמייכלט, און שטיל געזאָגט :
 — ס'דאַרף זיין שטיל הינטער דער בינע, דערפאַר בין איך דאָך
 פאַראַנטוואָרטלעך, און דערפאַר זיין איך דאָ.
 — כ'ווייס, ווען איך גיי דאָ פאַרביי, טרעף איך זיך דאָ.
 — ס'קען זיין, אז עס איז דאָ אַ סיבה, דער אמת, אָבער, איה, אז
 מ'שפילט שוין די פיעסע מער ווי פופציק מאָל, און ביי מיר איז יעדע
 נאַכט אַ ניייע פאַרשטעלונג. איך האָב איבערהויפּט ליב צו זען אַ
 צוויי־דריי, ווי זעלטן גוט זיי זיינען אין די ראָלן.
 — איך פאַרשטיי וועמען דו האָסט אזוי שטאַרק ליב צו זען אויף
 דער בינע. איר וואָלט ביידע געמאַכט דאָס ריכטיקע פאַרל
 — דו מיינסט אזוי ?
 — איך בין זיכער, דו וואָלט פון איר געמאַכט אַ „סמאָר“.
 — איז אפשר וואָלטו זיך אַרײַנגעמישט ?
 — ווי זאָגט מען : אַ טאַפ טאָן דעם וואָגן, קען דאָך נישט שאַטן...
 דער דערפאַלג פון דער פיעסע איז געווען אומגעהויער. דניאל
 געדענקט נישט, ווען אַ פיעסע האָט אזוי שטאַרק אויסגענומען ביים
 עולם, האָט דאָס אים גענומען פאַרדריסן, פאַרוואָס ער שפילט נישט
 אין דער פיעסע. נישט אזוי צוליב דער ראָלע, ווי ער האָט געוואָלט
 שפילן מיט הדסהן אין אַ סצענע, ווי קליין די סצענע זאל נישט זיין,
 ווי אַנדערש וואָלט דעמאָלט געווען ! אָבער צוליב דער עקאָנאָמ־
 שער לאַגע, מוז ער זיין צופרידן מיט דעם, וואָס ער קען זיצן אין זיין

ווינקל, און פון דער ווייטן כאַטש קוקן אויף איר... אין דער טרופע איז אויך געווען מיטש גוויק. ער האָט געשפילט איינעם פון די יונגעלייט, ווייל זיין פיגור און שטימע האָבן דאָס אים דערלויבט. האָט ער, ווי מ'זאָגט, געהאַט מול אַריינצופאַלן אַלט „פאַרטנער“ אויף דער בינע צו הדסהן. ווייל זיי האָבן ביידע באַ-דאַרפט זינגען און טאַנצן צוזאַמען. האָט זי מיט אים אַזוי לאַנג גע-אַרבעט, ביז זי האָט פון אים געמאַכט אַ שטיקל אַקטיאָר.

דניאל האָט גוויקן געקענט פון ערשטן טאַג וואָס מ'האַט אים געבראַכט קיין אַמעריקע, און ווען ס'איז זיי אויסגעקומען צו אַר-בעטן אין זעלבן שטאַטער אַ סעזאָן, האָט שוין דניאל מאַנעוורירט, אַז זיי זאלן האָבן איר „דעסינג רוס“. ווייל דאָס איינטיילן די „דע-סינג רוס“ געהערט אויך צום בינע-פאַרוואַלטער.

גוויק איז געווען אַ שטילער מענטש, איז מיט אַלעמען געווען גוט-ברודער, דערפאַר זיינען אַלע געווען פריינטלעך צו אים, אַבער וואָס ער האָט אויף אַלעמען גערכלותט. דאָס האָט נאָר דניאל גע-וואוסט. דערצו איז ער געווען אַן עגאָאיסט, האָט זיך צעלייגט איר בער דער גאַנצער „דעסינג רוס“ מיט זיינע קליידער, פאַרנומען אַ יעדעס ווינקל, ווי ער וואַלט דאָרט אַליין געווען... נאָר אַזוי ווי דניאל האָט אין דער פּיעסע ניט געשפילט, האָט ער זיך ניט וויסנ-דיק געמאַכט. עס פלעגט אים אַבער יאָ פאַרדריסן, ווען ער פלעגט זאָגן אַ שלעכט וואָרט אויף הדסהן.

נאָכן קורצן געשפרעך וואָס דניאל האָט געהאַט מיט דער מרס. אַדלער, איז ער זיך ווידער אַנגעגאַנגען מיט זיין אַרבעט. ער האָט צו קיינעם מער גאָר ניט גערעדט. און דאָך האָט ער באַמערקט, ווי אַלע האָבן גענומען אויף אים קוקן מאַדנע, ווי אַלע וואַלטן שוין געוואוסט, פאַרוואָס ער זיצט דאָרט אין ווינקל, איבערהויפט ווען הדסה איז אויף דער בינע. ער האָט דאָס אויף אַלעמען דערקענט, ווען זיי זיינען אים איצט פאַרבייגעגאַנגען, און אים צוגעוואָרפן אַ גע-מאַכטן שמייכל. יאָ, ער האָט דאָס דערקענט אין זייער ביטהען בליק. אַ פאַר וואָכן זיינען שוין אַוועק און די מרס. אַדלער האָט זיך אפילו ניט געוויזן פאַר זיינע אויגן, האָט ער ניט איין מאל שוין איר בערגעטראַכט, מיט וואָס איז זי אַזוי פאַרטומען, אַז זי קען אים אפילו ניט זען?

ווען ער האט שוין מער צייט געהאט, האט ער אנגעהויבן בא-
מערקן, ווי זיין פריינט גוזיק איז מער ביי הדסות אין „הרעסינג רום“
ווי ביי זיך. אבער קיין השד האט ער נישט געקענט האבן. אזוי ווי
אין מיטנוואך דארף מען שפילן אנדערע פיעסן, און ס'איז נישט גע-
נוג צייט פאר א סך פראבן, דארף מען זיך בעסער איינפארשטיין,
בעסער איינשמודירן א פראצע, איבערזינגען א דועט, אדער איינ-
שמעלן א טאנץ, און אמאל אויסארבעטן א געוויסע סצענע. אין א סך
פון די דעמאלן האט זיך געמערקט ווי הדסה מאכט פון אים א שטיקל
אקטיאר.

דניאל האט לעצטנס נישט געהאט קיין איין גוטן טאג. ווען ער
האט נאך דער פארשטעלונג פארלאזט דאס טעאטער, האט ער גייענ-
דיק צו דער סאבוועי גענומען טראכטן וואס איז דא היינט פארגע-
קומען. בייטאג, נאך פראכע, האט ער פרובירט, שוין צום דריטן
מאל, איינצולאדן הדסה אויף דינער, האט זי אים, אן צערעמאניעס,
אפגעזאגט. דער פאטש אין פנים האט אים נאכגעזיילט אין די
אויערן א לענגערע צייט.

ס'איז געווען א לאנגער וועג אהיים צו פארן, און ער האט צייט
געהאט צו טראכטן. פארוואס ברענגט זי מיר נישט קיין ענטפער, און
ווי אזוי וויילן שוין כמעט אלע אין טעאטער, אז איך בין פארליבט
אין הדסה? זאל די מרס. אדלער זיך האבן ארויסגעכאפט מיט א
ווארט, און אזוי איז ארויס דער קלאנג? צי אפשר איז גאר שול-
דיק אין דעם גוזיק? ער האט זיך ווי אויפגעכאפט. איך מוז דאס
מאדען פרובירן אויסגעפינען.

דניאל איז פארטיק געווארן מיט זיין גרים, ווען גוזיק איז אריי-
געקומען אין „הרעסינג רום“ און אים געפרעגט:

— ביסט שוין פארטיק?

— יא, ווי דו זעסט, בין איך שוין פארטיק.

— אזוי פרי? ווי שפעט איז שוין?

— פאר דיר איז נאך גענוג פרי, דו האסט נאך צייט, איך אבער

מוז זיין פארטיק. דו ווייסט דאך ווי עס איז, אמאל קען אין דער
לעצטער מינוט עפעס פעלן.

— דו מיינסט פאר דער פארשטעלונג?

- ווייסטו ניט, מיין פריינט, מיט וועמען איך האב דא צו טאן?
 די „סמעידושהענט“ טוען דאך מיר א טובה וואס זיי ארבעטן.
 — דאס ווייס איך. זיי האבן שוין אזא רעפוטאציע.
 — יא, נעמען געשוואלענע געלטער און ווילן אז אנדערע זאלן
 ארבעטן פאר זיי.
 — און וויפל געלט זיי נעמען איז זיי אלץ ווייניק.
 — און קענסט זיי גאר ניט זאגן.
 — דערפאר ביסטו דא אזוי פרי?
 — וואס רעדסטו? איך בין זיך שוין היינט גענוג אָנגעלאָפן.
 בין איך האב אלץ צוזאמענגענומען.
 — וואו איז ביל?
 — ער האט דאך נאך א דושאב. וועט ערשט אריינקומען אכט
 אזויגער. איז ווי קען איך מיר פארלאזן אויף אים? ווייסט דאך ווי
 מיזאנט: „די שאַ מאַסט גאָ אַן“.
 — וויבאלד אזוי, וועל איך מיר שוין אויך נעמען אויסשמירן.
 עפעס בין איך היינט מיד. — האט זיך גוזיק ווי באקלאָגט.
 — געוויס געהוליעט א גאנצע נאכט.
 — ווייס איך וואס! איך קום אהיים, בין איך אזוי מיד, אז
 איך בין צופרידן, אז מיינע טשעפעס מיר ניט.
 — דאס איז די עלטער, מיין פריינט.
 — מענסט דאס נאך אַמאַל זאָגן.
 — פונדעסטוועגן גלויב איך, אז דו וואַלסט זיך ניט אָפּגעזאָגט
 פון אַ נייעם ראַמאַנט...
 — ניט מער, מיין פריינט. ס'איז ניט אַמאַל. און ווידער, צו
 וואס דארף איך דאס? איך האב אַ שיין יונג ווייבל, און מיט אלע אַני-
 דערע פרויען, — בין איך שוין פארטיק.
 — מיט אלע? — האט דניאל געפרוואווט נאכפארשן, — און ווען
 הדסה וואלט געזאָגט „יא“?
 — ניט איך! — האט ער זיך אַ כאַפּ געטאָן.
 — פארוואס ניט?
 — גוזיק האט אַוועקגעלייגט דעם „ספּאַנדוּש“, האט צוערשט אַני-
 געקוקט דניאלן, און מיט אַ צינישן שמויכל אים געפרעגט:

— האָסטו אַמאָל באַמערקט ...

— וואָס?

ער האָט געשמייכלט.

— פון וואָס מיינסטו קומט דאָס? אַ, באַי! אַ, באַי! ...

— און איך האָב געמיינט, אַז דו, וואָס איז מיט איר אין דער-

סינג רום...

— ניט אזוי פיל ווי זי, פון אַ פאַר וואָס איך ווייס, אַ באַי!

זי האָט דאָס ניט פיינט. ווייסטו וואָס איך וועל דיר זאָגן? ווען זי

איז, דאָכט מיר, די איינציקע אין דער וועלט... אַ באַי! ניט איך.

דניאל האָט אים געהאַלטן פאַר אַ גוטן פריינט, און וויסנדיק

וואָס פאַר אַ שיינ ווייבל גוזיק האָט, האָט ער גענומען זיין וואָרט,

און אים געגלויבט.

זונטיק, נאָך דער ביישאַטיקער פאַרשמעלונג, זיינען אַלע שוין

אָוועק. ביז דניאל איז פאַרטיק געוואָרן צוגרייטן וואָס מ'האַט באַי-

דאַרפט פאַר דער ביינאַכטיקער פאַרשמעלונג, האָן איז ער ערשט

געגאַנגען עסן. אַבער זונטיק איז ניט אזוי לייכט אַרריינצוגיין אין אַ

רעכטאַראָן, ווייל אַלע רעכטאַראָנען זיינען געפאַקט, און מ'דאַרף

שטיין אין ריי און וואָרטן. האָט ער זיך אַרריינגעכאַפט אין דער קאַ-

פעטעריע, און שטייענדיק דאַרט אַ שטיקל צייט אין ריי, איז אים

געלונגען עפעס צו קריגן, און ווען ער האָט שוין אַלין וואָס ער האָט

געוואָלט געהאַט אויף דעם טעצל, האָט ער זיך גענומען אַרומדרייען

און זוכן אַ מיש, האָט ער באַמערקט וואו די מרס. אַדלער איז גע-

זעסן, איז ער צוגעקומען צו איר מיש, און אָוועקשטעלנדיק דאָס

עסן, האָט ער, מיט אַ שטייכל, צו איר געזאָגט:

— זונטיק איז ניטאָ וואו צו עסן.

— יא, איבעראַל איז געפאַקט.

— וואו מ'קומט אַרײַן, מוז מען שטיין אין דער ריי, און צו לאַנג

וואַרטן, האָב איך ניט קיין געדולד.

— מיר דאָכט זיך, אַז דו האָסט שוין ניט קיין געדולד פאַר אַני-

דערע זאַכן אויך, — האָט זי געשמייכלט, ווען זי האָט דאָס געזאָגט.

— איך ווייס ניט וואָס דו מיינסט.

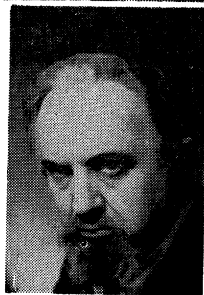
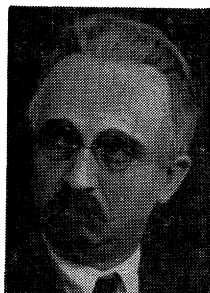
— אַז מ'וויל עפעס קריגן, דאַרף מען פרובירן. פאַרוואָס רעדסטו

ניט צו איר?

- איך האב שוין אפילו איינגעלאדן איר אויף דינער.
 — דאס ווייס איך, און דו מעגסט וויסן, אז זי האט געפילט זייער שלעכט, ווען זי האט דיר באדארפט אפזאגן. זי האט פונקט דעם טאג געהאט פריינט וואס האבן געווארט אויף איר.
 — אזוי האט זי דיר געזאגט?
 — יא, דאס איז דער ריינער אמת.
 — און וואס איז געווען מיט די אנדערע צוויי מאל?
 — דאס ווייס איך שוין ניט.
 — וואס נאך האט זי דיר געזאגט?
 — אז דו ביסט זייער א שטאלצער.
 — דאס איז א הסרון?
 — און אז דו האסט שוין געהאט א סך פרויען.
 — מיינע שונאים זאלן האבן איין העמד און איין ווייב.
 זי האט זיך צעלאכטן און די מענטשן וואס זיינען געזעסן ביי די מישלעך האבן זיך אויסגעדרייט.
 — פון וואנען ווייסט זי דאס אלץ?
 — וואס מיינסטו, מ'ווייס ניט?
 — מערקווירדיק, איך שטיי קיינעם ניט צוקאפנא, און זי, ווי מ'ווייזט אויס, האט געציילט מיינע פרויען, ווי נאריש! וואס איז זי געכטן געבוירן געווארן? מיט איינעם — זיך געגא, און פון אַנ-דערע — ווייס איך איך. פארשטייט דאך, אז איך וואלט דאס קיינמאל ניט דערמאנט, ווען דו וואלטסט מיר ניט דערציילט, וואס זי האט געזאגט.
 — אין דעם הינזיכט, ווייס איך, אז דו ביסט א דזשענטלמאן, און דערפאר האלט זי שטארק פון דיר.
 — איז דאך שוין ווידער גוט.
 — דו ווייסט וואס איך וועל דיר זאגן?
 — וואס?
 — דאס בלייבט צווישן אונדו.
 — האסט דאך ערשט אליין געזאגט, אז איך בין א דזשענטלמאן.
 — מיר דאכט זיך, אז די אנדערע...
 — די וועלכע איז מיט איר אין דרעסינג רום?

- אזוי גלויב איך, זי רעדט איר אָפּ.
- אויב נאָך דאָס איז די איינציקע אורזאָך, קען איך עסן רואיק.
- איך מוז נאָך גיין עפעס קויפן. — זי האָט זיך אויפגעהויבן.
- דו בלויבסט נאָך דאָ?
- יא, וואָס האָב איך קיין צייט ניט?
- אַלרײַט, איך וועל דיך שפעטער זען אין מעאטער.
- דניאל איז געבליבן זיצן אין דער קאפּעטעריע. אויפן טיש איז נאָך געשטאַנען זיין קאַפּע. האָט אַרויסגענומען זיין מאַכאַק, און האָט פאַררויכערט אַ פּייפּ. ער האָט זיך דערמאַנט, וואָס הדסה האָט אים אַמאָל געזאָגט, אז זי קען ניט ליידן דעם ריח פון אַ ציגאַר. ער האָט איצט געטרעט, וואָס גוזיק האָט אים געזאָגט, און האָט שטיל אין זיין מוזשבה צוגעגעבן, אז ער האָט רעכט.
- פון דעם טאָג אָן איז שוין דניאל ניט געזעסן אין ווינקל. ער האָט געוואַלט זי אַרויסרייסן פון זיך, ווייל אים האָט נאָך אַ פרוי קיינמאָל ניט אָפּגעזאָגט. די לעצטע עטלעכע וואָכן האָבן זיך פאַר אים לאַנג געצויגן און ס'איז שוין ביי אים געווען אַן אָפּקומעניש צו זיין אין מעאטער.
- ענדלעך האָט זיך דער סעזאָן געענדיקט. דער פאַרהאַנג איז אַראָפּ, און די לעצטע פאַרשמעלונג איז פאַריבער. דניאל האָט זיך מיט אַלעמען געזעגנט, און אַלע האָבן אים געלויבט, ווי אָנגענעם עס איז געווען צו זיין מיט אים, און וואָס פאַר אַ טרייע קאַפּעראַציע ער האָט אַלעמען געגעבן, און האָט פיל מיטגעהאַלפן, אז יעדע פאַר-שמעלונג זאל זיין אַ דערפאַלג. צו הדסהן האָט ער בלויז געזאָגט „גוד נאָיט“, ווען ער איז פאַרבייגעגאַנגען איר דרעסינג-רום.
- אַ פאַר וואָכן נאָכן סעזאָן, איז הדסה מיט גוזיקן אַנטלאָפן, און קיינער ווייסט ניט הינטער וועלכע קוליסן זיי זיינען פאַרשוואונדן...

טיפן פון זיינע געשריבענע פיעסן

דוד דענק

די זרוי וואָס גאַט האָט פאַרגעסן

הינטער די גראַטעס.

אירע לעצטע טהערן.

דער איד אין געפאַר.

ד י י א ר מ ע ל ק ע

קארל גאלדמאן געדענקט אליין נימ ווען ער האט „געגעבן“ אזא
גומע און ערלעכע פארשמעלונג. דעם צוונט איז ער ווירקלעך געווען
הערלעך. דער פארהאנג איז ארויף אין אראפ צענדליקער מאל. די
אפלאדיסמענטן פון דעם עולם האבן פשוט פארהייכט דאס מעצטער.
אלע אקטיארן און אקטריסעס און דער כאר וואס האט זיך געפונען
אויף דער בינע, האבן געקוקט אויף קארל און קיינער האט נימ גע-
קענט פארשמוין פארוואס ער האט זיך היינט מער אויסגעצייכנט ווי
אלע מאל. יעדער האט געוואוסט, אז קארל איז א גוטער אקטיאר,
אבער צו זיין אזוי גוט, און אזוי גרויס האט זיך קיינער נימ פאר-
געשטעלט.

ס'איז שוין געווען פינצטער אין מעצטער אין דער קלאנג פון
די אפלאדיסמענטן האט נאך אנגעזאלטן. ווען דער פארהאנג איז
שוין געווען אינגאנצן אראפגעפאלן און דער גרויסער טומל איז אפ-
געשטארבן, איז נאך קארל געשטאנען אויף דער האלב פינצטערער
בינע ביז צו די לעצטע אקארדן פון דעם שיינער מוזיק, וואס אלעך
אסנדער אלשאגעצקי האט אנגעשריבן זיינען שמיל געווארן.

די מידלעך מיט זייערע האלב-נאקעמע קערפערס האלמנדיק
זייערע בינע-קליידער אין די הענט, זיינען זיך כאלד צעלאפן, און
די אקטיארן און אקטריסעס האבן אייך אין א שנעלער מעמפא פאר-
לאזט די בינע. ווען קארל איז פארבייגעגאנגען זייערע „דרעסינג
רוםס“, האט ער באמערקט ווי א סך זיינען שוין געווען אויסגרי-
מירט, די פרויען שוין איבערגרימירט און אזוי שנעל ווי זיי האבן
געהאט די קליידער אויף זיך זיינען זיי געלאפן, ווער פארכאפן א
פריינט אין דער לאבי פון מעצטער, ווער ס'האט געוואלט זיין פריער
אין דער ראפאל קאפע דארט פארכאפן א בענקל, און אויף געוויסע
אקטיארן האט מען געווארט, אנדערע זיינען געווען מיד און שוין
געוואלט אהיים גיין, דערפאר זיינען אלע געלאפן, נאך קארל האט

זיך גענומען צייט און גאר ער אליין האָט געוואוסט פארוואס ער איז היינט געווען אזוי גרויס און אזוי גוט.
 פראַבע האָט ער געמאכט גלייך מיט אַלעמען, פארנומען בייטאָג און ביינאכט פונקט ווי אַלע, שטארק באַשעפטיקט די לעצטע עטלעכע טעג ווי יעדער איינער, מיטן צוגריימן זיך פאַר דער ערשטער פאַרשטעלונג. געהאַט די פאַרנאָטוואַרטלעכקייט אפשר מער ווי אַלע, ווייל אין אזא צייט טראַכט מען אַ סך מאַל אפשר וועט די אַדער יענע סצענע ניט געלינגען. פאַר יעדע פאַרנעסט מען אַמאָל אַ רעפּליק און דאָס קען אַמאָל איבערפירן די גאַנצע אַנדלונג פון דער פּיעסע, אַדער ס'טרעפט עפעס אין דער טעכנישער זייט און צוליב דעם קען איבערגעפירט ווערן די בעסטע סצענע. ניט איין מאַל פאַלט דאָס האַרץ שיער אַרויס ווען דאָס טרעפט, און דערפאַר אפשר שמעלט מען אַקטיוואַרן צו פינף יאָר ביים אַרויסנעמען אַ פאַרויבערונג פאַליסי.

די אַנשטרענגונג פאַר איין ערשטער פאַרשטעלונג איז צוליב אַ סך אורזאכן זייער גרויס. די לאַנגע וואַכן פראַבע וואָס מ'מאַכט, דאָס זיגן אַ גאַנצן טאָג און אַ סך מאַל ביז שפּעט ביינאכט אין טעאָטער. ניט אַלע מאַל איז די בינע פריי פאַר פראַבע. אַ סך מאַל פארנומען מיט צוגריימן די „סינעריס“ וואָס מ'בויט אויף דער בינע, דאָן קומט אויס צו מאַכן פראַבע אין דער לאַבי, אַדער אויף אַ באַלקאָן פון טע-אָטער וואו ס'איז אפילו ניטאָ קיין איבעריקער בענקל וואו זיך אוועק-צוועצן, און מ'קאָן אַמאָל אַפּשטיין שעה'ן לאַנג, אין היינט דאָס שלעפּן זיך איעדן טאָג אין דער סאַבוועי ביז מ'קומט אין טעאָטער אַריין! און ווען מ'איז שוין באלד האַלב פאַרטיק מיט די פראַכן הויבט זיך אָן אַ סדרה מיט קאָסטיומען, שייך און אַנדערע זאַכן, וואָס מ'דאַרף פאַר דער פּיעסע.

צווערשט קומט דער סטיל פון די קליידער, דערנאָך די פאַסנדע סחורה, און אז עס איז שוין אַלעס דאָ, הויבט זיך אָן אַ צווייטע סדרה, מיט מעסטן און צערעכט מאַכן, דערפאַר דאַרף מען אַלע מאַל לויפן צום גאַרדעראַבער און ווען אַלעס איז שוין פאַרטיק, כאַפט מען זיך ניט איין מאַל און פונקט פאַר דער פאַרשטעלונג, אז דעם אַדער יענעם פּעלט עפעס און ס'מוז זיין, ווייל די קלענסטע זאך קען אַמאָל שמערן

צו דער פארשמעלונג, איבערהויפט ביי קארלען האָט איעדער זאך גע-
 מוזט זיין פערפעקט. די קלייניקייטן מאַכן זייער אַפּט מאַל מיד און
 נאָך מער אריינברענגט, און ווען ס'איז שוין אַלץ דאָ, און מ'דאַרף
 שוין אַרױפּגיין אויף דער בינע אין ווייזן פאַרוואַס מ'האַט אזוי פיל
 וואָכן שווער געאַרבעט, דאַרף מען איצט גוט מאַכן ניט פאַר איינעם,
 נאָר פאַר צוויי מיט וועלכע דער בעסערער אַקטיאָר רעכנט זיך זייער
 פיל: דער קריטיקער און דער עולם. דער ערשטער, וועלכער קומט
 דעם אַונט אין טעאַטער, מיט אַפענע אויגן און מיט אויסגעשטאַפּטע
 אויערן; און פאַר דעם גוטן עולם, וואָס איז איבערהויפט אין אַזאַ
 אַונט זייער פריי מיט זיינע הענט און פאַר אים דאַרף מען זיין נאָך
 פאַרזיכטיקער. איז קיין וואונדער ניט וואָס די נערוועזיטעט פון אַן
 ערשטער פאַרשמעלונג איז אזוי גרויס, ווייל יעדער אַקטיאָר אַדער
 אַקטריסע וויל גוט מאַכן.

פאַר קאַרלען איז דער היינטיקער אַונט געווען אַ סך שווערער,
 ווייל ער האָט היינט געוואָלט גוט מאַכן פאַר איינער, וועלכע איז
 אין דעם מאַמענט ביי אים געשטאַנען העכער פון די קריטיקער
 מיטן עולם צוזאַמען. ס'איז ניט לאַנג ווי ער האָט זיך מיט איר באַ-
 קענט, און זי האָט אויף אים געמאַכט אַזאַ וואונדערבאַרן איינדרוק.
 אַז ס'האַט אים שוין מער קיינער ניט אינמערעכירט. ס'איז לייכט
 געווען צו הערקענען, אַז די גאַנצע אַרבעט וואָס ער האָט די אַלע
 וואָכן אַרױנגעלייגט, מיט אַזאַ פינקטלעכקייט זיך צוגעגרייט צו דער
 היינטיקער פאַרשמעלונג איז נאָר געווען צוליב איר. ס'איז אפילו
 געפאַלן אַביסל שווערער פאַר אים, ווייל ער האָט באַדאַרפט איעדן
 מאָג פאַרן פון די באַגאַנס ביז צווייטער עוועניו און פערטע גאַס,
 און אַלע מאַל געווען אין צייט צו פראַכע. אַ סך אַקטיאָרן, וואָס האָבן
 געוואוינט נעבן טעאַטער האָבן דאַס אַ סך מאַל ניט באַוויזן און
 געקומען שפעט. קאַרל האָט אַבער געהאַט גרויס רעכפעקט פאַרן
 עולם און מורא פאַר דער קריטיק. נאָך דער שווערער פאַרשמעלונג
 איז ער נישט געלאָפן, ער האָט זיך געמוזט נעמען צייט און איז אַראָפּ
 פון דער בינע שפעטער פון אַלעמען. ווען ער האָט אַרונטעגענימען
 דעם שמינק פון זיין פנים, האָט ער אַרױנגעקוקט אין שפיגל און גע-
 טראַכט פון איין פערזאָן: ליוזאַ. ליידער, איז זי דאַרט ניט געווען.

דערפאר האבן אים זייער ווייניק אינמערעסירט די אלע אפלאזון מיט די אלע אנדערע זאכן, וואס ס'קומען פאר ביי אזא אונט. ווען מ'וואלט אים געפרעגט וואלט ער זיכער געזאגט, אז ער האט גארניט געווערט זייענדיק פארנומען ווען ער האט מיט די אויגן איר געזוכט צווישן עולם, און נאכן גרויסן טוימל, ווען ער איז געבליבן אליין אויף דער בינע, האט ער געוואלט הערן די לעצטע קלאנגען פון דער זי-סער מעלאדיע:

פארוואס האב איך זיך --

באגעגנט אביסל צו שפעט?

די ווערטער האבן אים דערמאנט פארוואס זי האט דארט היינט ניט געקענט זיין. דאס האט ביי אים ארויסגערופן א שווערן זיפן, האט ער שטיד צו זיך געזאגט:

— יא, מיר האבן זיך, דאכט מיר, באגעגנט אביסל צו שפעט!

ער האט דערפילט, אז באלד וועט ער בלייבן אליין אין מעאמער. האט ער שנעל א כאפ געטאן די פאדער פאוו, אין זיך גענומען צו-אייילן, אין דער צייט איז דער בינע-פארוואלטער פאדכינגענאנגען זיין „דרעסונג-הים“, וואו די מיר איז געווען אפן, האט ער, אריינגעקוקט, אים געפרעגט:

— איר זענט נאך דא, מר. גאלדמאן?

— יא, וואס וועל איך זיך איילן?

— אלע זיינען שוין אוועק.

— איך וועל גארניט אנווערן. קיינער ווארט ניט אויף מיר, דאס בין איך זיסער. מיין פריינט, איר דארפט שוין וויסן, אז מייק איינ-ציקע געליכטע איז דאס מעאמער.

— דאס, מר. גאלדמאן, האבן מיר אלע היינט געזען.

— ווייסט איר דאך, אז פון א געליכטער אנטלויפט מען ניט.

— יא, אבער ס'ווערט דאך שפעט.

— איז וואס, כ'בין זיכער, אז מיר וועלן גארניט פארשפעטיקן.

— איך מוז גיין, איך בין שטארק מיד, ליג דא פון גיין אין דער

פריי. ס'איז שוין נאך צוועלף. א גוטע נאכט.

— איך גיי שוין אויך.

כמעט אלע זיינען נאך געשטאנען אין דער לאכי פון טעאטער.
ווער מיט פריינט, ווער מיט באקאנטע, און ווער מיט פאמיליע. א
פאר אקטיארן וואס האבן ליב אונטערצושמייכלען ווען קריטיקער
האבן זיי אריינגעקוקט אין די אויגן, וועלנדיק שוין וויסן ווי גרויס זיי
זיינען געווען... ווען קארל איז ארויסגעקומען איז ער זיי אלעמען
פארבייגעגאנגען און פריינטלעך באגריסט. לאנגדיק זיך צו דער
דרויסן טיר האט אים דער מענעדזשער, מר. פארנעם, אפגעשטעלט,
זאגנדיק:

— דאס איז פאר אייך, מר. גאלדמאן.

— פאר מיר גאר?

ער האט פארוואונדערט געקוקט אויף דעם פאקעט, וואס פארנעם
וואט אים געגעבן. ניט וויסנדיק וואס דאס איז, האט ער אויפגעהויבן
די אויגן צו אים:

— אזוי האט זי געזאגט, מר. גאלדמאן.

— אזוי?

— יא. דאס פעקל האט געבראכט א פרוי, א שיינע ליידי.

— און זי האט גארניט געזאגט?

— ניין, בלויז דאס אייך איבערגעבן.

— ניט מער?

— ניט מער. מעגלעך, אז דאס פעקל וועט רעדן פאר זיך אליין.

— אויך רעכט.

— זי איז באלד אַוועק.

— א שיינעם דאנק אייך.

ער האט ווידער באטראכט דאס פעקל. די אקטיארן האבן שוין
באמערקט ווי פארוואונדערט ער קוקט אויף דעם, האלטנדיק דאס
אין דער האנט, ווייל ס'איז געווען א סורפריז צו אים. און — פאר-
וואס איז זי ניט אריינגעקומען אין טעאטער. פון וועמען קען דאס
זיין? ער האט זיך געפרוואוהט דערמאנען וועמען ער האט געזאגט,
אז ער הויבט-אן צו שפילן אין פאבליק טעאטער. ניין! ער האט
קיינעם ניט געזאגט. מ'האט דאס געוויס באמערקט אין די צייטונגען.
איז טאקע אינטערעסאנט צו זען ווער ס'האט היינט געטראכט פון
מיר... אין דער צייט האט ער צענומען דאס גרינע פאפיר און פון

דארט ארויסגענומען א בוך, ער האט אים באטראכט אויף אלע זייטן, און שארף געקוקט אויף דעם גאלדענעם שריפט.
 „גוד נאָיט, סוויט פרינץ“, פון גיני פאָוולער.
 — זייער אינטערעסאַנט. אָבער פון וועמען? אזא שיינע מתנה איז ווי צוגעפאַסט פאַר דעם היינטיקן אַוונט.

ער האָט אַ קורצן שמויכל געמאַך, זיך דערמאָנענדיק, אז ער איז דער איינציקער היינט אַוונט, וואָס האָט עפעס געקראָגן, אַחוץ נאָ-טירלעך, די בלומען וואָס מ'האַט דערלאָנגט אויף דער בינע. דאָס נעמען אלע מאָל אַוועק די פרויען. ער האָט גענומען בלעטערן דעם בוך און באַטראַכט די בילדער דאַרט פון פאַרשידענע ראָלן, וואָס דער אַקטיאָר דזשאָן באַרימאַר האָט געשפּילט, ווי אויך די צייכענונג-ען וואָס ער אליין האָט געצייכנט. ער האָט זיך פאַרטראַכט, און ווער ס'איז אים גאַרבייגעגאַנגען האָט אים נייגערדיק געפרעגט:

— אזוי פאַרטראַכט! וואָס פאַר אַ בוך איז דאָס, מר. גאַלדמאַן?

— „גוד נאָיט, סוויט פרינץ“.

— גוד נאָיט, איז גוד נאָיט!

ערשט איצט האָט ער זיך אָפּגעריסן פון בוך, אויפּגעהויבן זיינע שיינע ליכטיקע אויגן, וועלכע האָבן איצט נאָך מער געשיינט פאַר פרייד און האָט דעם פּרעגער מיט אַ שמויכל באַגלייט כּוּז יענער איז אַוועק, האָט ער זיך געכאַפּט, אז ס'איז שוין קיינער אין דער לאַבי ניטאָ, האָט ער פאַרטאַכט דעם בוך און איז אַוועק פון טעאַטער. ס'איז שוין געווען נאָך האַלבע נאַכט, ווען קאַרל האָט פאַרלאָזט די ראַיאַל קאַפּע. אַרונטערגעקומען אין דער סאַבוועי אויף דער 14טער גאַס האָט ער באַדאַרפט וואַרטן פאַר אַ טרעין, ווייל אין דער צייט נעמט אַכיסל לענגער ביז אַ טרעין קומט, האָט ער דערווייל זיך אַרומגעדרייט און באַטראַכט די שיקאַווע רעקלאַמען, וואָס געפינען זיך אויף די ווענט, דערנאָך האָט ער זיך אַוועקגעזעצט, נאָך אַלין טראַכטנדיק ווער ס'האַט אים געבראַכט די שיינע מתנה, און ווער האָט פון אים היינט געטראַכט? וועלנדיק נאָך אַמאָל אויפּמאַכן דעם בוך איז אָנגעקומען אַ „טרעין“, איז ער באַלד אַריין, דאַרט וואַז ער האָט זיך אַוועקגעזעצט איז געלעגן אַ ציימונג, אין וועלכער ער האָט אַריינגעקוקט ביז ער האָט באַדאַרפט אַרונטערגיין.

ארויפקומענדיק אויף דעם בוידעם שטיבל וואו ער האט גע-
וואוינט. האט ער שנעל א ווארף-געטאן דעם בוך אויף דעם טיש,
און ווען ער האט ליכטיק געמאכט, איז דער בוך געווען אפן און
אויף דעם ערשטן בלעטל איז געווען אַנגעשריבן :

צו קארל

מיט די בעסטע וואונטשן

פאַר אַ גליקלעכער צוקונפט.

אַקטאָבער 4, 1944

ליזאַ.

ער האט לאנג געקוקט אויף דער שיינער האנטשריפט און מיט
א צופרידענעם שמייכל געזאגט :
— זי האט ניט פארגעסן.

די ערשטע עמלעכע וואכן איז קארל געווען פארנומען אין טע-
אמער, געשפילט איעדן אונט, און דערפאר האט ער נאר געקענט
זען ליזאן ווען זי האט צייט געהאט ארויפצוקומען אין זיין בוידעם
שטיבל, וואס איז פארוואנדלט געווארן אין א ליבע-נעסט ביז ער
האט באדארפט פארן אין טעאמער, און זי האט באדארפט פארן
איהיים.

אין דער ערשטער פרייער נאכט האט ער באשלאסן ארויפצו-
קומען צו די בערלינערס. דאס איז געווען דאנערשטיק אונט, פונקט
8:30, ווען קארל איז געשטאנען אויף דעם צווייטן פלאך און גע-
קלונגען. באַלד האט זיך אויפגעמאכט די טיר, און ליזאַ איז געשטא-
נען מיט א ליבן שמייכל זאגנדיק צו אים :

— ענדלעך האבן מיר א גאט.

— אזוי איז עס שוין. זייענדיק א שקלאף פון פאלק, מוז מען
א פראסטן דאנערשטיק פארוואנדלען אין א יום-טוב. א גוטן אונט
אייך.

אריינקומענדיק האט קארל באַלד באמערקט, אז ער געפינט זיך
אין א שוין איראפייאישער בעל-הביתישער הייב. זיי האבן אלעס
געבראכט פון איראפע, האט אלץ אויסגעזען אנדערש, יעדע זאך
האט זיך דא געפונען אויף דעם ריכטיקן פלאץ איינגעארדנט מיט

דער דייטשישער פינקטלעכקייט : אין דעם גאסט-צימער וואו מ'האט
 אים באלד אריינגעפירט האט ער ניט נאָר באַמערקט, נאָר טאַקע באלד
 זיערפילט, אז ער געפינט זיך דאָ אין אַ אמת יידיש הויז, ער איז
 געבליבן שטיין און אלעס באַמראַכט. דורך דער גלעזערנער טיר
 וואו ער איז איצט אַדורכגעגאַנגען האָט ער אין דער לינקער זייט
 באַמערקט אַ גרענד פּיאַנאָ. אויף וועלכער ס'איז געשטאַנען אַן אַנטיק-
 לאַמפּ אין מאַדערנעם סטיל. אין וועלכן ס'איז געווען אַנגעשפּאַרט אַ אי-
 דישער קאַלענדאַר פון ישראל. אין דעם זעלבן ווינקל האָט זיך געפונען
 אַ פּענצטער, אויף וועלכן ס'זיינען געשטאַנען עטלעכע קליינע בלד-
 מען-טעפּ מיט פאַרשיעדענע בלוזען ; איבערן פּענצטער הענגען צוויי
 האַלב-צענטמענע פאַרהאַנגען, דורך וועלכע מ'קאָן זען וואָס אין צווייטן
 הויז קומט פאַר ; הינטערן פּענצטער געפינט זיך אַ קליין טישל, אויף
 וועלכן ס'ליגן עטלעכע ספרים, און געבן דעם אַ שטייענדער גרויסער
 לאַמפּ און אַ לאַנגער „בופּעט קלאַזעט“, וואָס דינט דאָ פאַר אַ סך
 זאַכן : דאַרט שטייט אַ „רעקאָרד פּלייער“, אַ זילבערנער סעט פאַר
 קאַפּע, אין דער אַנדערער זייט אַ ראַדיאָ, און אַנדערע קלייניקייטן,
 באלד נאָך חעס איז אַ טיר, וואָס פירט אין די איבעריקע צימערן ;
 צו דער רעכטער זייט פון דער טיר געפינט זיך אַ גלעזערנער פאַר-
 מאַכטער שאַנק, אין וועלכן ס'געפינט זיך אַ שיינער זילבערנער
 חטוכה לאַמפּ, צוויי זילבערנע לייכטער מיט אַ זילבערנער טאַץ פאַר
 צינדן ליכט, אַ זילבערנע אַנטיק פּוישקע פאַר אַן אַתרוג, אַ זילבערנע
 קרוין-קאַרק פאַר דעם פּלעשל וויין צו מאַכן קידוש, וואָס ווערט אַוועק-
 געשטעלט יעדן פּרייטאָג אַוונט און שבת אַ גאַנצן טאַג אויפן טיש
 מיט אַ זילבערנעם כּוס אין אַ זילבערן טעצל מיט אַ זילבערנעם מע-
 סער און אַ רויטער צודעק פאַר די חלות, און נאָך אַנדערע פאַרשי-
 דענע אַנטיקן פון ישראל. נאָך דעם געפינט זיך אַ גרויסער און בריי-
 טער „קאומש“ מיט אַ סך פאַרשיעדענע קאַלירטע קישטלעך, אין
 נאָך אַ שטייענדער לאַמפּ הינטער אַ גרויסן געבעטן שטול מיט אַ
 טישלע, אויף וועלכן ליזט האָט אַוועקגעשטעלט אַ גרויסע „סערא-
 מיק“ טישל מיט פאַרשיעדענע פּרוכטן און צוויי זאַכטלעך מיט שאַ-
 קאַלאַד נאָך דעם ווי זי האָט דערלאַנגט טיי מיט לעקער, האָט זי
 געגעבן פאַרענע סערוועטקעס און זיך אַוועקגעזעצט אויף דעם

קאָמט פונקט אַקעגן קאַרלען, ער איז שוין געזעסן אויף דעם צו-
געשמעלט בענקל, צוערשט האָט זי אַלעס באַטראַכט, אויב ס'איז אין
אָרדענונג.

— פאַרוואָס נעמט איר ניט עפעס, מר. גאַלדמאַן? — האָט ליזאַ
געזאָגט, ניט אַראַפּנעמענדיק קיין אויג פון אים. ער האָט אַלעס באַ-
טראַכט, ווי שוין ס'האַט אויסגעזען, און אַ שמיכל געטאָן, ווי פאַרמעל
זי רעדט צו אים. באַמערקנדיק מר. בערלינער נעבן זיך האָט ער זיך
געכאַפט וואו ער געפינט זיך, און שטיל געזאָגט:

— איך וועל, די נאַכט איז נאָך גרויס.

— ניט פאַר מיר, — האָט מר. בערלינער געזאָגט, זיצנדיק אויף
דעם שטול אַקעגן קאַרלען, וועלכער האָט אים איצט אָנגעקוקט און
ניט פאַרשטאַנען וואָס ער מיינט. ער איז דאָך ערשט אַריינגעקומען.
ער האָט אַ קוק געטאָן אויף ליזאַ און אַ קורצן שמיכל געטאָן
זאָגנדיק:

— איך האָב געוואַרט...

— ניט פאַר מיר, ווייל איך בין אַלע מאָל פאַרנומען מיט עפעס
אַנדערש.

— יא, יא, זי איז ניט אזא שלומיאל ווי איך! — האָט בערלינער
געזאָגט אין דייטש, קוקנדיק אויף קאַרלען, וועלכער האָט שוין אויף
זיך דערפילט זיין אומנאַטירלעכן בליק און זיך גענומען רויטלעך און
אין זיין געגנוואַרט ניט געקוקט אויף ליזאַ, בעת ליזאַ האָט געזאָ-
מען זיין טעלער און געפרעגט:

— וואָס ווילט איר?

— וואָס איר וועט אַרויפלייגן אויפן טעלער.

— דאָס זעלבע פאַר מיר, נאָר אַ גרעסערע פאַרציע, — האָט
אויך בערלינער געענטפערט און ליזאַ האָט אָנגעפילט דעם טעלער,
באַפנדיק אַ שטעלן בליק צו קאַרלען. ווען זי האָט איר מאַן דערלאַנגט
דעם טעלער מיט פרוכט, האָט ער לאַנגזאַם אויפגעהויבן זיינע אויגן
און באַמערקט ווי זי שמיכלט צו אים. בערלינער איז געזעסן און באַ-
טראַכט די פרוכטן, ווי ער וואַלט ניט געוואוסט, וועלכע פריער צו
געמען, און ווען קאַרל האָט גענומען אַ באַהעט, האָט בערלינער געטאָן
דאָס זעלבע, אַכער ער האָט באַלד איינגעביסן, בעת קאַרל האָט זיך

באנוצט מיט דעם קליינעם מעסערל, וואָס איז געווען אויף דעם מעלער.

זיי האָבן איצט גערעדט פֿון דער פֿארשטעלונג, וואָס זיי האָבן ניט לאַנג צוריק געזען אין פֿאַבליק טעאָטער, און זיי שטאַרק ס'איז זיי אַלס געפֿעלן. איבערהויפּט האָט איצט קאַרל באַוואַנדערט דעם פּיינעם געשמאַק, וואָס בערלינער האָט אַרויסגעוויזן אין פֿאַרשטיין מוזיק און קונסט, אויף דעם האָבן אויך עדות געזאָגט די טייערע כּיל-דער, וואָס הענגען אויף די ווענט, אַ פֿאַר זייער געלונגענע צייכענונגען פֿון לייב קאַדיסאַן.

זוי פֿון אַ שלאַנג געביסן האָט זיך בערלינער בליץ שנעל אויפֿ-געהויבן אַזוי שנעל ווי ער איז פֿאַרטיק געוואָרן מיט דער באַרנג, און פֿאַרשוואַנדן אין די איבעריקע צימערן. קאַרל און ליזאַ זיינען געבליבן זיצן און זיך אַנגעקוקט. נאָך אַ קורצע פּויזע האָט ער איר געפרעגט:

- וואָס איז מיט אים?
- גאַרניט. ער מוז גיין שלאַפֿן.
- שוין שלאַפֿן?
- ווייל ער שטייט אויף זייער פֿרי.
- צו דער אַרבעט?
- פֿריער גייט ער אין שול אַריין ...
- דאַוונען?
- יעדן מאָג.
- איז ער דאָך פֿרימער ווי איך האָב געדענקט.
- זייער פֿרום, אפֿשר צוליב זיין קראַנקהייט.
- ווי באַלד אַזוי ... — ער האָט זיך געוואַלט אויפהויבן.
- ער ווערט באַלד אַנטשלאַפֿן.

קאַרל האָט ברײַט אויפֿגעמאַכט זיינע אויגן און ווען ער האָט געקוקט אויף איר, האָט זי זייער ליבלעך געשמייכלט צו אים. האָט ער דערפֿילט אַ מאַדנע וואַרעמקייט. זיין פנים האָט גענומען פֿלאַ-מען, טראַכטנדיק: זאַל עס מעגלעך זיין? ... דער „עקספּירענץ“ וואַלט זיכער פֿאַר אים געווען. ער האָט זיך אַבער באַלד געכאַפט וואו ער געפינט זיך, האָט ער אַ שאַקל געשאַן מיטן קאַפּ, ווי ער

וואָלט געוואָלט פון זיך עפעס אַרונטערשוואַרפן, און ניט וועלנדיק מער
טראַכטן דערפון, האָט ער צו איר געזאָגט:

— איך האָב דאָס שוין לאַנג באַמערקט, ווען מיר זיינען געווען
אין קאָמליצקיס, ווען מיר זיינען נאָך דער פאַרשטעלונג אַריין דאָרט
פאַר קאַפּע, ווי ער איז די גאַנצע צייט געזעסן מיטן „העט“, אין
מער ווי קאַפּע, דאָכט מיר, האָט ער ניט געהאַט.

— אין די רעסטאָראַנען עסט ער ניט.

— וואָס מיינסטו, קאַפּע מיט עפעס איז עסן?

— אפילו אזוי ווייניק איז פאַר אים דאָס פּלאַץ ניט כּשר.

— דו מיינסט צו זאָגן...

— יא, דאָ אין הויז איז אַלץ כּשר.

— אפילו...

— יא, איך בין דאָס געווען כּאלד נאָך דער חתונה.

— איז ער אַלע כּאל אזוי געווען?

— פּרום יא, אָבער קיינמאַל ניט אזוי פּאַנאַטיש, ווי ער איז גע-

וואָרן די לעצטע צייט. איך ווייס וואו מיר געפינען זיך, ער וויל דער-

פון ניט וויסן, איך ווייס אפילו פאַרוואָס ער איז אזוי שנעל אַוועק.

— פאַרוואָס?

— ביי אַ געלעגנהייט וועל איך עס דיר זאָגן. פאַרוואָס עסטו

ניט?

קאַרל האָט זיך פאַרטראַכט. ער האָט דערפּילט אַן אינערלעכן

פאַרדרום, אפּשר האָט ער אינגאַנצן ניט באַדאַרפט אַרויפקומען,

ס'האָט זיך אים געדאַכט, אַז ס'איז אַ סך מער וויפּל זי האָט אים שוין

דערציילט, און פאַרוואָס באַהאַלט מען אַזעלכע וויכטיקע זאַכן,

וועלכע קענען שפּעטער שטאַרק פאַרדריסן? זיי האָבן זיך ווידער אָנג-

געקוקט, אין הויז איז געווען זייער שטיל, בלויז איין לאַמפּ האָט

איצט געברענט. זיינען זיי ביידע געזעסן ווי איינגעוויקלט אין אַ

טונקעלער מיסטעריעזער אַטמאָספּער. זי איז אים אָבער געווען אזוי

צום האַרצן מיט איר פּינקייט און אינטעליגענטער האַלטונג. שוין

אַ שטיק צייט ווי זיי בוידעס שטיבל איז געוואָרן ווי אַ ליבע-נעסט

בלויז פאַר איר, איז דאָך עס זיכער דערפאַר ווייל ער האָט איר ליב.

און איצט האָט ער דאָס דערפּילט נאָך מער, ווייל זי איז אין זיינע

אויגן אן אפגענאָרמען. ער האָט איר קיינמאל נישט געזאָגט ווי קראַנק ער איז. דאָרף זי אַוועקוואַרפן איר גאַנץ לעבן? אָן אַנדערע וואָלט אים שוין לאַנג אַוועקגעוואַרפן, זי איז אַבער זייער אַ גוטע און זי האָט מיטלייד מיט אים. און אַ ים מיט געדולד. דאָס איז אים שטאַרק געפעלן און דערפאַר האָט זי אַיצט אויסגעזען אַ סך שענער. אפשר איז בעסער, וואָס ער איז אַרויפגעקומען. ער זעט אַיצט אַ נייע ליזאַ, איר פנים האָט אַביסל געפלאַמט ווען זי האָט נאָך אַלץ שמיכלענדיק צו אים געזאָגט:

— ווי דו קוקסט אויף מיר, פאַרשטיי איך וואָס דו טראַכסט.

— קענסט עפעס טאָן דערצו?

— איך בין נישט זיכער אויב ער שלאַפט שוין.

קאַרל האָט אַ קורצן משייכל געטאָן, ווי זי וואָלט אים געכאַפט ביי דער האַנט. דערנאָך האָט ער זיך אַרומגעקוקט. ווייל ס'האָט זיך אים געדאַכט, אַז בערלינער קוקט אויף זיי, בין ער האָט שטיל גע-זאָגט:

— ווער קאָן אַזוי לאַנג וואַרטן.

— וואַרטן אויף וואָס?

— דאָ איז דאָך אַלץ כּשר...

שמיכלענדיק איז זי אַראָפּ פון קאַמיט. און איז אַוועק. ער האָט איר נאָכגעקוקט ביז ער האָט זיך אויפגעוויבן און גענומען שפּאַנען צו דער טיר. ווען ער איז שטיין געבליבן איז ליזאַ אַרויפגעקומען, און צו אים שטיל געזאָגט:

— ער האַלט צוגעמאַכט די אויגן, איך בין אַבער נישט זיכער אויב ער שלאַפט שוין.

— בעסער אַזוי.

— פאַרוואָס בעסער?

— ווייל איך גיי אַהיים.

— איז ווען זעען מיר זיך?

— אויב איך וועל ענדיקן פרי מאַרגן.

קאַרל האָט אין דער צייט אויפגעמאַכט די טיר, איר אַ קויש גע-טאָן און שטיל געזאָגט:

— אַ גוטע נאַכט, מיין כּשרע געליבטע.

— אַ גוטע נאַכט, מיין ליבער, זיי פאַרויכטיק.

— דערפאר גיי איך אהיים ...

**

ס'איז געווען אין א מיטוואך, ווען קארל איז געזען ביי זיך אין בידעם שטיבל, און ארויסגעקוקט דורך דעם פענצטער באוואונדערנדיק די שיינע ביימער פון דעם בראַנקס פארק, און געטראַכט פון ליוואָן. כמעט דאָס גאַנצע לעבן האָט ער געהלומט צו האָבן אזא פריינדן ווי זי איז. פאַר איר האָט ער געהאַט אַ מאַדנעם געפיל. ווען זי איז פריי וואָלט ער זיכער איר געוואָלט באַזיגן כּרת וכדוּן, ווייל זי איז אינטערעסאַנט און אַ גוטע בעל-הכּיתום, און טאַקע אַ גוטע פאַרדינערין אלס „בוקיפּערין“. צו די אַלע מעלות איז זי נאָך זייער אַ גוטע און אַ שיינע, וואָס ביי קאַרלען איז דאָס געווען די הויפּט-זאַך; זי פאַרמאַגט אַ מאַיעסטעטישן אויסזען, האָט אַ שיינעם קאַפּ מיט לאַנגע בלאַנדע שמעקנדיקע האַר, צוויי ברוינע וואַרעמע, שמיינט-לענדיקע אויגן. ער האָט זיך אַזוי אַ הויב געטאָן פאַר באַגייסטערונג און דורך דעם פענצטער דערוען די צוויי אויגן אַרויפקוקן צו אים, האָט ער זיך שנעל אויפגעשמעלט, האָט זי אים שוין געקענט זען. איז זי שמיכלענדיק אַריבערגעגאַנגען די גאַס. ער האָט אין דער צייט אויפגעמאַכט די טיר, און געוואַרט ביז זי איז אַרויפגעקומען. ווען זי האָט אים דערוען, האָט זי באלד געזאָגט:

— ביסט איבערראַשט?

— זיכער, טייערע. ווי קומסטו דאָ אינמיטן טאָג?

— איר פיל ניט אַזוי גוט, האָב איך איבערגעלאָזט דעם אָפּט. ניט וועלנדיק זיין אַליין אין הויז בין איך געקומען צו דיר.

— ס'איז גוט וואָס דו האָסט מיך געטראַפּן.

— איך האָב פרובירט, ווען איך טרעף דיך ניט, פאַר איך אַהיים.

— איז טאַקע בעסער, וואָס דו ביסט געקומען אַהער. איך וויל מיט דיר רעדן.

— ניט קיין סך, מיין טייערער, ווייל מיר דאַכט זיך, אַז איך האָב

אַביסל לאַרענדזשיידעס. קען איך מיך אַוועקלייגן?

— האָסט גענוג צייט ביז איך וועל דאַרפן גיין אין טעאַטער. ביז

דאַן וועסטו זיכער געזונט ווערן.

— דאָס וועל איך דיר שפעטער זאָגן, דאָקטאר מינער. ...

*
*

ווען קארל האָט געהאַט אַ פרייען אָונט, איז ער ביי איר געווען דער בעסטער גאַסט. אַלע מאָל אָנגעהרייט פון דעם שענסטן און טעסטן, און ווען ער האָט שוין אויפגעהערט צו שפילן, איז ער אַרויפ־געקומען צו די בערלינערס יעדן שבת פאַרנאַכט. ליוואַ האָט שבת ניט געטאַרט פאַרלאָזן דאָס הויז און אַזוי ווי מר. בערלינער איז פריער פון אַלעמען געווען אין שול, און נאָך מנחה און בעריב געבליבן פאַר זינדלעך, און באַדאַרפט מחדש זיין די לבנה, זייענדיק אַלעמאָל דער לעצטער צו פאַרלאָזן די שול, איז ביו ער איז אַהיים געקומען איז שוין געווען גוט שפעט. קארלען און ליוואַן האָט ער אַלעמאָל שוין געטראָפּן ביי דער פּיאַנאָ, ווייל זי האָט אים שוין לאַנג געזאָגט, אז קארל קומט אויף איר צו העלפּן מיט אידישע לידער, וואָס זי וויל צוערשט איר אַ קוש געגעבן, אַבער דאָס מאָל האָט ער מאַדנע געקוקט קאַנען ווען זי שפּילט אויף דער פּיאַנאָ, האָט בערלינער, ווי אַלע מאָל, אויף קארלען ביו ער האָט אים שטאַרענג געפרעגט:

— דו ביסט שוין לאַנג דאָ?

— ניין, ערשט אַריינגעקומען.

— פון הויז?

— ניין, פון מיין שוועסטער.

— דיין שוועסטער וואוינט ווייט פון דאָנען?

— ניין, מ'קאָן גיין.

— קומט דיר אויך אַ גוטע וואָך.

— גוטע וואָך, גוט יאָר.

איצט ערשט האָט ער זיי ביידן אָנגעקוקט און באַלד זיך אויס־געדרויט, שנעל פאַררויכערט אַ ציגאַר, און באַלד אַוועק אין אַנזערן צימער. קארל האָט אים נאָכגעקוקט, פּרעגנדיק זייער שטיל:

— וואָס איז מיט אים היינט?

— וואָס פאַרשטייטו ניט, ער וויל וויסן אויב דו ביסט געפאַרן

שבת.

- ליזא, מיר געפעלן ניט זיינע פראגן...
- אינגאנצן קיין נאר איז ער אויך ניט.
- דאכט מיר, אז איך בין זייער פארזיכטיק.
- ער וועט געוויס כאלד פארגעסן. זאג מיר, וואָס זאל איך אַרויפנעמען צו דער מי? ?
- וואָס דו ווילסט.
- ווען בערלינגער איז צוריקגעקומען האָט ער שוין געטראָפן קאַרל זען זיצן ביים קליינעם טישל, און ליזא האָט גערעדט אין מעלעפאָן. האָט ער אַ ווילדע געטראַכט ביז ער האָט אים געפֿרעגט:
- וואָס זאל זיין?
- וואָס מיינסטו?
- פינאקל אָדער ...
- ליזא איז פֿאַרטיק געוואָרן מיטן מעלעפאָן. האָט זי צו זיי געזאָגט:
- איר פֿאַרברענגט. איך גיי עפעס אַרויפברענגען.
- ווען זי איז אַוועק, האָבן זיי געשפּילט ביז בערלינגער האָט גערואונען די ערשטע פֿאַרטיק. האָט ער שמייכלענדיק פֿאַרצויגן דאָס שטיקל ציגאַר, וואָס ער האָט נאָך געהאַט. דערנאָך האָט ער אַוועק געלייגט די קאַרמן און צו אים געזאָגט:
- דו וועסט מיך פֿאַרשטיין, קאַרל, דער ליבער האָט שטראַפֿט מיך פֿאַר דער ליזא. יא, יא, דאָס איז נאַשטימט.
- פֿאַרוואָס גלויבסטו אַזוי?
- פֿאַרוואָס, נו, יא, איך מוז דאָך גלויבן. פֿרייטאָג מוז איך זעלבסט צינדן ליכט. זי קומט דאָך ניט אין צייט אַהיים; שבת רעדט זי אויף דעם מעלעפאָן, און וויסן זאַלסטו, אז דער ליבער האָט ווייסט דאָס אַליק, איז דאָך קיין וואונדער וואָרום איך קראַנק בין. שוין לאַנג האָב איך געוואָלט מיט דיר רעדן. יא, איצט גלויב איך איז די בעסטע צייט. די ליזא איז דאָך צום בעקער געגאַנגען.
- זיכער ...
- זיכער, זיכער, עס גיבט קיין פֿראַגע, דאָס מעגסטו נאָך אַמאָל זאָגן. יא, מוז מען קומען ווען איך וויל, דו פֿאַרשטייט?
- ניין, איך פֿאַרשטיי ניט.

— וואָרום ניט? איינס איז באַשטימט, אַז שבת איז אויסגע-
שלאָסן ...

ער האָט גערעדט מיט פייער, און זיינע אויגן זיינען אויפגעלאָפן
וועהנדיק שטארק הויט, ווי דאָס בלוט איז אים אַריין אין קאָפּ. קארל
האַט אים אָנגעקוקט, טראַכטנדיק וואָס קען ער אים איצט זאָגן. ער
וועט בעסער שווייגן און אים לאָזן אַרויסזאָגן וואָס ער וויל. האָט ער
וידער פאַרצויגן דאָס שטיקל ציגאַר, כמעט האַלטנדיק דאָס פייער
שיין אין מויל, איז ער דאָך געוואָרן אַביסל מילדער און צוגעגעבן:
— נו, יא, כ'ווייס דאָך, אַז דו קומסט פון דיין שוועסטער.
— געוויס ...

— געוויס זאָג איך דאָך, אַבער ווי אזוי קומסטו צו דיין שוועס-
טער? ווען? און דאָס איז נאָך ניט אלעס, די הויפט-זאָך קומט.
קארל האָט שוין מער אויף אים ניט געקוקט. ער איז איצט
געווען פאַרנומען מיט דער קומענדיגער פראַגע, און וואָס מיינט ער
מיט דער הויפט-זאָך? — האָט ער געטראַכט. בערלינער האָט אַרויס-
געבלאָזן דעם רויך ניט אַראַפּגעמענדיק זיינע מיט בלוט-פאַרלאַפּענע
אויגן. איצט האָט קארל געפילט, ווי ער שמעכט אים דורך מיט זיין
בליק. ס'איז אים געוואָרן וואַרעם און ער האָט געפילט ווי אַ קאלטער
שווייס באַשלאַגט אים. ענדלעך האָט ער געזאָגט:

— יא, איך האָב דאָס שוין לאַנג באַמערקט. דאָס איז די הויפט-
זאָך! דו דארפסט פאַרשטיין, קארל, אַז דער ליכער גאַס איז מיט
מיר, און ער האָט מיר גומע אויגן געגעבן.

— איצט קומט עס! — האָט קארל געטראַכט, — אַבער וואָס
האַט ער אזוינס געקענט זען אַדער באַמערקן? שווייגן וועט זיין די
בעסטע זאָך, אַבער פאַרוואָס נעמט דאָס איר אזוי לאַנג? פאַרוואָס
קומט זי ניט אַרויף? בערלינער האָט אַוועקגעוואָרפן דאָס שטיקל צי-
גאַר, זאָגנדיק:

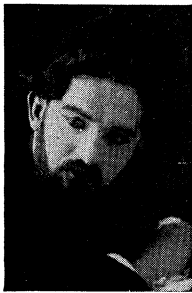
— איצט קומט אַ סיגאַרעט, דאָן וועל איך דיר זאָגן וואָס איך
מיין ספעציעל דורך מיט מיין באַמערקונג, ווען דו ווילסט מיין גאַסט
זיין. ווילסטו?

— וואָס איז דאָס פאַר אַ פראַגע ...

— דאָס איז אַ גומע פראַגע. יא, איצט קומט די הויפט-זאָך, ווען

דו ביי מיין טיש זיצסט, ווען דו אין מיין הויז קומסט.
 קארל האט אים איצט אַנגעקוקט, ווי ער וואָלט געוואָלט אויס-
 שרייען איין מאל פאר אלע מאל :
 — זאָג שוין וואָס דו ווילסט. — ער האט זיך אַבער גענומען גענוג
 צייט ביז ער האט ענדלעך אַרויסגעזאָגט :
 באלד איז ליזאַ אַריינגעקומען און אַוועק אין קיך.
 — דו מוזט טראָגן אַ יארמעלקע...

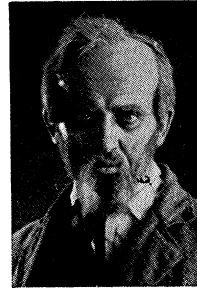
דוד דענק אין ראָלן פון פאַרשידענע פּיעטן

3

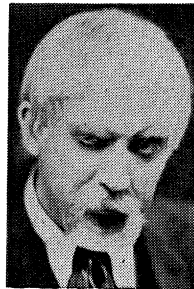
2

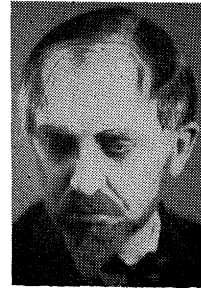
1

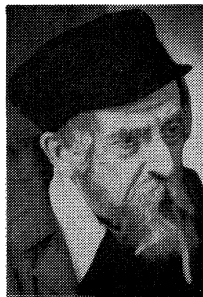
6

5

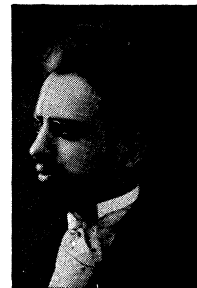
4

9

8

7

1. נפתלי הערץ לעווין, "דער פרעמדער", פון יעקב גאַרדין.
2. יאָסעלע, "די עגונה", פון י. זאַלאַטאַרעפּסקי.
3. יחיאל, "דער לעצטער", פון פרץ הירשביין.
4. באָריס ברוזאָף, "דאַרף מען האָבן קינדער?", פון וויליאַם סיגאַל.
5. דער מענעדזשער, "זיין ערשטע נאַכט", פון לואיס פריימאַן.
6. דער דיכטער, "זיין פאַרלירענע ליבע", פון משה נאָסאָטיר.
7. דאַקטאָר אַסטערמאַק, אין "דער פּאַטער", פון א. סטרינבערג.
8. נייטן לעווין, "פאַמיליען גליק", פון אברהם בלום.
9. פּיצני שמש, "דער ישׂה בחור", פון י. זאַלאַטאַרעפּסקי.

דער „אויטשאַני יעוורעי“

(ז כ ר ו נ ו ת)

א פילפאזיקער אינזעלעקטוועלער און שעפערישער מענטש: דראמאטורג, אקטיאר, טעאטער-„מענעדזשער“, סופלאר, הייטער אי-דישיסט, גומער העברייער, קענער פון שפראכן, — האט ער זייער ליב געהאט דאס אידישע טעאטער, דעם אידישן אקטיאר, זיך שטארק געזארגט פאר די „יונגע“, זיי אלע מאל פראמעוירט. אַט-די אלע מעלות האט פארמאגט משה שאַר.

איך האב משה שאַרן געקאנט פון שיקאגא, ווען ער איז דארטן געווען באשעפטיקט אין „עמפיער“ טעאטער; א סך מאל אים גע-טראפן אין פרינצערס רעסטאראן, וואו אקטיארן פלעגן זיך צוזא-מענקומען, אבער דערקאנט האב איך משה שאַרן, ווען איך בין געקומען קיין ניו-יאָרק, און פלעג זיך מיט אים כמעט א יעדן טאָג טרעפן אין דער „ראַיאַל“-קאָפּע.

אין ביימאָג זיינען מיר, א גרופע אקטיארן, געזעסן מיט משה שאַרן אין „ראַיאַל“ און מ'האט דערציילט וועגן די פארשיידענע „כול-בעם“, וואָס געוויסע אקטיארן מאכן אויף דער בינע, וואָס פאר מיר איז דאָס געווען א נייס.

איינער האט דערציילט, ווי אן אקטיאר האט געשפילט דעם „משולח“ אין „דבוק“, און האט געדארפט זאָגן: „אין דער כלה איז אַרײַן א דבוק“, האט ער געזאָגט: „אין דער כלה איז אַרײַן א ליכטל.“ — ווען מיר האָבן זיך גוט אָנגעלאַכט, האט א צווייטער דער-ציילט, ווי דער יעלבער אקטיאר האט געשפילט אין א פיעסע א טאַטן, און האט געדארפט זאָגן: „איך בין א טאַטע פון פינף דער-וואַקסענע קינדער“, האט ער געזאָגט: „איך בין א טאַטע פון פינף באַוואַקסענע פינגער.“

— ווי באַלד אַזוי, — האט משה שאַר געזאָגט, — וועל איך

איך דערציילן עטוואָס וועגן דעם זעלבן אַקטיאָר. ס'איז אים איין
מאַל אויסגעקומען שפּילן אין אַ פּילם אַ „גלח“, וואוּ ביים אַרײַנגיין
אין קלויסטער, האָט ער אַ קוש געטאַן דאָס לײסטל פון דער טיר,
מײנענדיק, אַז ס'איז די מוזה.

אַלע האָבן געלאַכט, און איך האָב רחמנות געהאַט אויף דעם
אַקטיאָר. דערנאָך איז מען איבערגעגאַנגען צו אַנדערע פּאַסירונג-
גען אין טעאַטער, וועגן די שוועריקייטן פון אַרײַנערעמען אין דער
יוניאָן; וועגן צולאַזן יונגע, נייע אַקטיאָרן. דאָ האָב איך אַ זאַג
געטאַן: „ווי אזוי קומט מען צו אַז מען לאָזט דאָך ניט, אײ, ווען
איך האָב אַזאַ געלעגנהייט?!“ משה שאָר האָט באַמערקט מיין
זאָרג און ווען ער איז אַוועק, האָט ער, ווי אין געמורמל, מיר עפּעס
געזאַגט, איך בין אַבער געווען פּאַרנומען מיט מיין טראַכטן, איך
האַב אים פּאַרהערט.

דעם זעלבן אָונט האָט מען בײַ מיר אַנגעקלאַפט אין טיר. ווער
קען דאָס זײַן? — האָב איך געטראַכט. באַלד האָט זיך דערהערט
נאָך אַ קלאַפּ, דאָס מאַל שוין אַביסל שטאַרקער, האָב איך באַלד אויפֿ-
געמאַכט די טיר, דערזען מיר, שאָר, האָב איך אים געבעטן אַרײַן-
קומען, און אזוי שנעל ווי ער איז אַריבער די שוועל, האָט ער מיר,
אַן שום הקדמות, אַ פּרעג געטאַן:

— איר זײט פּרײַ דענק?

— פאַר ווען, מיר, שאָר?

— פאַר דעם זונטיק, איך האָב אַ פאַר פאַרשמעלונגען, פיר איך

אויף...

— געווײס אײערע אַ פּיעסע.

— האָט איר ניט געטראַפּן! — ער האָט זיך אַוועקגעזעצט. —

דאָס מאַל פון אַ גוטן שרײַבער, איך האַלט ביים אויפּפירן „תּהיית
המתים“, פון לעוו טאַלסטאָי.

— איין וועלכן טעאַטער?

— מ'קינלי סקווער טעאַטער.

— מיט וועכען?

— ס'איז דען דאָ אַ בעסערע, קאַטיושאַ מאַסלאָוואַ, ווי סאַראַ

אַדלער?

- זיכער ניט. איז ווער דען פעלט אייך, מר. שאַר?
- ניעקלודאָוו.
- איך בין געבליבן שמיין צעטומלט: ערשטנס, אזא גאסט; צווייטנס, זיין פארלאנג: צו שפילן „ניעקלודאָוו“ מיט דער גרעסטער „קאמיושאַ מאַסלאַוואַ“. — סאַראַ אַדלער! איז דאָס אַ חלום? מיט איין מאַל אזוי פיל... ווי איז דאָס מעגלעך?
- משה שאַר האָט עפעס אויף מיר דערקאָנט. האָט ער מיט אַ ליבלעכן שמיכל מיך געפרעגט:
- וואָס טראַכט איר, דענק?
- איך זאל שפילן ניעקלודאָוו?
- פאַר וואָס ניט?
- מר. שאַר, איך בין דאָך ניט קיין געשפילטער.
- האָט איר איצט די געלעגנהייט.
- איר האָט פאַרגעסן, אַז מאָרגן איז שוין פרייטיק.
- איז וואָס?
- וואָס העדט איר, מר. שאַר?
- ווי לאַנג דאַרף אייך נעמען אויסצולערנען אַ ראלע?
- אזאַ ראלע דאַרף נעמען אַמווינציקסטנס...
- פאַר אזוי לאַנג, דענק, איז ניטאָ קיין צייט; דעם זונטאָג דאַרף מען שפילן, און איר מוזט דאָס מאַכן; דערפאַר האָט איר דרוי פולע נעכט און צוויי טעג פראַכע. וואָס קוקט איר מיך אָן? אדרבה, ווייזט מיר, אַ וועלכער אַקטיאָר וואַלט זיך אַפגעזאָגט פון אזאַ ראלע?
- זיכער ניט, אַבער...
- קיין אַקטיאָר וועט זיך ניט אַפשרעקן פאַר אזאַ זאָך... ווי איך זע אייך, דענק, זענט איר דער נאַמירלעכער ניעקלודאָוו... איר דאַרפט נאָר קאָנען די „פראַזע“, דאָס לערנט מען אויס! ביי אייך דאַרף דאָס ניט נעמען לאַנג. אזאַ געלעגנהייט מאַכט זיך ניט אַ יעדן טאַג? — צו שפילן אין ניו-יאָרק, און מיט וועמען? — מיט דער גרעסטער, מיט סאַראַ אַדלער! דענק, איך בין אייך אַ פריינט...
- איך האָב אייך אפילו געבראַכט דעם טעקסט.
- אויב איך בין פריער געווען אַביסל צעטומלט האָב איך שוין איצט אינגאַנצן ניט געוואוסט וואָס עס טוט זיך מיט מיר... איך

טאָר אים נישט אַפּזאָגן, און צוליב דער קורצער צייט, איז מיר שווער
 דאָס אַנצונעמען. ס'האָט מיר גענומען שווינדלעך פאַר די אויגן, און
 דאָ וואָרט ער אויף אַן ענטפער, האָב איך שנעל געפרעגט:
 — וואו איז די ראַלע?

— דאָ האָט איר די גאַנצע פּיעסע, און זייט אין דער פרי ביי
 גראַפערן; קלייבט דאָרט אים וואָס איר דאַרפט; דער שניידער

סארא אַלער

וועט שוין ברענגען די זאכן, — ער האָט זיך אויפגעהויבן, — פראַכע
 וועט זיין מאַרגן אין טעאָטער.

— איין מינוט, מר. שאַר, די צייט איז טאָקע קורץ, און איך וועל
 זיך דאַרפן גוט אַנשמרענגען, האָב איך אייך געוואָלט פּרעגן...

— איך ווייס, וואָס איר ווילט מיך פּרעגן, מזוט איר דאָס אי-
 בערלאָזן צו מיר. משה שאַר האָט נאָך קיינעם נישט באַעוולאָט.

שוואַרצע קאָפּע איז געווען מייַן עסן, און געשלאָפן בין איך מיט

דער ראלע; מיין מוה איז געווען פארנומען מיט איין סצענע, באלד אין ערשטן אקט.

ס'האנדלט זיך דארט, ווי ניעקלודאו דארף ארומנעמען קאמיו- שאף, איר צופירן צום פענצטער, עס אויפמאכן, און ראמאנטיש פאר איר מאלן די שיינע נאטור: די לאנקעס, דעם פרישן גרינעם גראס, דעם וואסער אין טיך, און זי דארף באגייסטערט ווערן, און זיך צעזינגען אין רוסיש:

„וויכאזשו אדין יא נא דארטנו“ (איך גיי ארויס אין וועג אליין שפאצירן). פון הינטער די קוליסן באדארף מען איר דופן, ארייני- פאלנדיק אין דער מוזיק: „קאמיושא!“

באלד ביי דער ערשטער פראַכע, האָב איך פאַרשטאַנען, אז דאָס מוז זיין זייער אַ וויכטיקע סצענע פאַר סאַראַ אַדלער, ווייל מיר האָבן אַ סך געאַרבעט אויף דער סצענע, און ביים לערנען די ראלע, האָב איך מיך אויף דער סצענע אָפּגעשטעלט; דעם אמת געזאָגט, האָב איך געוואָלט געפּעלן סאַראַ אַדלער. איך האָב דאָס גוט אין זינען געהאַט: אויב אַ דיפּלאַמע — וויל איך דאָס קריגן פון דעם סטאַר.

אַלץ וואָס איך האָב באַדאַרפט, האָב איך שוין אין גאַרדעראַכ- צימער געטראָפּן; האָב איך צעלייגט מיין שמינק, און זיך גענומען גרימירן. פאַרטיק געוואָרן, האָב איך דורכן שפיגל באַמערקט, ווי אלע מאל האָט מען אַריינגעשטעקט דעם קאַפּ, און מ'האַט געכאַפט אַ קוק אויף מיר. ס'האַט מיך אַביסל גערווירט, נאָר אזוי ווי איך בין געווען דער איינציקער ניט-יוניאַן-האַן, האָב איך געמוזט שווייגן, אפילו ניט געוואָלט וויסן, וועמען איך אינטערעסיר, טראַכטנדיק: איך בין דאָך ניט איר, דאָ ויצט „ניעקלודאו“, און אויף אַ פּריינן, מעג מען כאַפּן אַ קוק.

אזוי שנעל ווי איך האָב דערהערט דעם אויפשפּיל פון אַרקעס- טער, האָב איך מיך אָנגעמאַן, אַרויף אויף דער בינע, זיכער געמאַכט דורך וועלכער מיר איך קום אַריין, דורך וועלכער איך גיי אָפּ, אויך באַטראַכט דאָס פענצטער, געמאַכט זיכער, אז עס וועט זיך עפּענען אין צייט, אַלץ זאל זיין אין אַרדענונג, האָב איך געוואַרט ביז צו מיין אויפּטריט.

בלעקער קלינגען, פריערדיג ליגן אויף דער ערד, צלמען זיך, און זאגן: „האספאדי פאמילוי, האספאדי פאמילוי“...
 ביז עס קומט צו מיין רעפליק, טרעט איך אויף, דער עולם זשור-מעט, ס'דאכט זיך מיר, אז איך בין אריינגעפאלן אין אַ בינשטאק. מוז איך ווארטן, ביז זיי האבן זיך איינגעשטילט; איך הויב אָן צו ריידן, ביז עס ווערט אַ טומל הינטער דער בינע: סארא אדלער לאזט זיך הערן איידער זי קומט ארויף; מ'נעמט איר אויף זייער גרויס, ס'איז כמעט אַ שטורעם אין טעאטער. ווען זיי האבן זיך באַרוואיקט, גייען מיר ווייטער אָן מיט דער האַנדלונג, ביז עס קומט צו דער באַרימטער סצענע.

איך נעם איר זייער פאַרזיכטיק אַרום, און רעדנדיק, פיר איר צו, איך עפן אויף דאָס פענצטער; ס'איז אַ שיינער זומער-טאָג; די זון איז צעשפרייט איבערן גאַנצן האַריוואַנט; מיר שטייען דאָרט ביידע איינגעטונקען אין אַ ים פון גאַלדענע שטראַלן; איך מאַל פאַר איר, אין ווערטער, דאָס שיינע בילד און ווען איך ווער פאַרטיק, ווערט זי שטאַרק באַגייסטערט און צעזינגט זיך: „אַך, זאַטשעס עטאַ נאַטש“...

אַ פאַרשטיינערטער בין איך געבליבן הינטער די ברענענדיקע „ספאַטס“, אין די שווערע קליידער, און אזוי דערשראָקן, אז איך האָב ניט געפילט העס קאלטן שווייס, וואָס האָט מיך באַגאַסן; פאַר אַ סעקונדע איז מיר פינצטער געוואָרן פאַר די אויגן; ווען איך בין צוריק געקומען, האָב איך געטראַכט: וואָס וועט איצטער זיין? ווי אזוי וועט מען אַרויסקריכן פון דער „בולבע“? ערשט הינטער די קוליסן, האָט מען מיר געזאָגט, אז דער סופלאַר האָט אונז אַראָפּ-געשיקט. ווי אזוי מיר זיינען אַראָפּ פון דער בינע — איז נאָך ביז היינט פאַר מיר ניט קלאַר.

אויך די „בולבע“, האָבן „פיש-עסערס“ צוגעשריבן דעם אַקטיאָר;
 פאַר אַ סטאַר — האָט דאָס ניט געפאַכט...
 נאָכן שפילן בין איך אַריין אין דער קאַפּעטעריע, וועלכע איז געווען ניט ווייט פון טעאטער, ניט ווייל איך האָב געוואָלט עסן, נאָר כדי אַפרוען אַ וויילע. און נאָך איידער איך האָב זיך אַוועק-געזעצט, איז דאָרט געוואָרן אַ טומל: סארא אדלער איז אַריינגעקו-

מען! מ'האט איר באַלד אַרומגערינגלט, כמעט אלע האָבן איר גע-
וואַלט באַדינען; אַזוי שנעל, אַבער, ווי זי האָט מיך דערוען, האָט
זי זיך פון אַלעמען אַרויסגעדרייט, און איז צוגעקומען צו מיין טיש.
— נייעקלודאַוו, וואָס עסט איר עפעס גוטס?

— כמעט גאַרניט; ווען איך בין מיד, קאָן איך ניט עסן.
אַזוי שנעל ווי זי האָט זיך אַוועקגעזעצט, איז צוגעלאָפן אַ מאָן,
און מיט גרויס העספעקט, זיך ביי איר געבעטן:
— וואָס קאָן איך אייך צוברענגען, מאַדאַם אַדלער?
— וואָס איר ווילט, אַבי עם זאל זיין גוט.

ווען דער מאָן איז אַוועק, ראַב איך דערפילט איר וואַרעמען
בליק אויף זיך; דאָ האָב איך געהאַט אַ געלעגנהייט צו באַאָכטן
אינטערעסאַנטע שפורן פון איר אַמאָליקער שווינקייט; זי וואָרט דאָס
אפשר באַמערקט, האָט זי באַלד צו מיר געזאָגט:

— איך האָב היינט געשפילט מיטן אינגסטן „נייעקלודאַוו“.
— אין דער פּיעסע האָב איך אייך געזען מיט אייער מאָן; ער
איז געווען גוט אין דער ראַלע.
— יא, אַביסל צו-אַלט.

— מיזאַגמ, אַז מאַרים מאַסקאוויטש איז אויך געווען גוט.
— גוט זיימען אלע געווען, ווען איר האָט אַזוי פיל פּראַבן, מיט
אַזוי פיל צייט צו לערנען, זייט איר נייעקלודאַוו, ווייל אַזוי דאַרף
אויסזען אַ פּרינץ.

— אַ שיינעם דאַנק אייך.
— איך זאָג דאָס ניט פאַר קיין קאַמפּלימענט; איך האָב זיך
אַלע מאָל פאַרגעשטעלט, אַז אַזוי דאַרף אויסזען נייעקלודאַוו: יונג
— דאָס וואָס איר זייט; שוין, דאָס ווייסט איר דאָך, אין איבער-
טרויב נישט; איר זייט פּרינץ נייעקלודאַוו, אַבער ווי קומט עס,
וואָס איך האָב אייך קיינמאָל ניט געזען.

דער מאָן האָט איר עפעס צוגעבראַכט, האָט זי דאָס באַטראַכט,
אויס געדאַנקט, זאָגנדיק: „זאל זיין דאָס“. ער איז אַוועק אַ גליק-
לעכער, האָב איך נאָך אַלץ אויף איר קוקנדיק שטיל געזאָגט: ..
— איר מיינט שפּילן? מען לאָזט ניט.

— וואָס מיינט איר?

— איך בין נאך ניט אין דער יוניאן.
 — פאר וואס נעמען זיי אייך ניט אריין, זיי האבן דארט בער-
 סערע פֿון אייך?
 — אפשר יא.

— וואָס זיי האָבן, איז שוין פאַרזשאַווערט. אַ סך פֿון זיי האָבן
 שוין אזאַ טעם ווי דאָס עסן: אַלט און ניט דערקאַסט; איר זייט
 ניט שלעכט; אַזעלכע ווי איר דאַרפֿן זיי דאַרט, איר האַט דאָס
 הינט באַוווּן.

— פאַר בעסער האָב איך קיין צייט ניט געהאַט.
 — איך ווויב, אונטער די אומשטענדן, ווי זאָגט מען, כאַפֿ-לאַפֿ,
 זייט איר געווען זייער גוט.

איך האָב געפֿילט, ווי אירע וואַרעמע ווערטער האָבן מיך אַכיסל
 דערהויבן, עכטער פאַרגעניגן אזוי לאַנג ווי עס האַט אַנגעהאַלטן;
 דאָך האָב איך אַכיסל געצווייפֿלט, ווייל די גאַנצע צייט וואָס מיר
 זיינען דאַרט געזעסן און גערעדט, האָט זי געהאַלטן אין איין שאַק-
 לען מיטן קאַפּ אויף „ניין“.

אין אונט איז די פאַרשטעלונג שוין געווען אַ סך בעסער. איך
 האָב שוין אפֿילו צייט געהאַט צו באַמערקן, ווי אזוי משה שאַר דער
 קאַליציאַנער, האָט געשפֿילט זייער גוט דעם גוי. ער האָט גערעדט
 אַ גוטן נאַטירלעכן רוסיש. פֿון דער לעצטער פאַרשטעלונג בין איך
 אוועק זייער צופֿרידן.

**

צו יענער צייט, איז דאָס געווען פאַר מיר אַ גרויסע דערגריי-
 כונג. דאָך האָבן נאָך אַ סך געצווייפֿלט אין מיין ביסל אַנערקע-
 נג. דאָ איז ווידער געקומען משה שאַר, און האָט זיי איבערצייגט
 מיט העם וואָס ער האָט מיך, פאַר דעם קומענדיקן סעזאָן, אַנגאַזשירט
 אין זיין פּאַלי טעאַטער אין באַלטימאָר, וועלכער איז דעם סעזאָן
 געווען דער גרעסטער דערפֿאַלג. וואָס דאָס האָט פאַרשטאַרקט אונ-
 דער פּהיינטשאַפט פאַר לאַנגע יאָרן. משה שאַרס רייך-מענטשלעכע
 האַנדלונג, האָט מיך טיף גערירט, און איך בין צו אים צוגעבונדן
 געוואָרן פאַרן גאַנצן לעבן.

די צייט אבער, איז ניט געשטאנען אויף איין אָרט, טעאָמערס האָבן גענומען אַוועקפאלן; די פּראָווינץ איז ליידיק געוואָרן; עס האָט משה שאָרן אָנגעהויבן גיין מיטן פּוטער אַראָפּ. אָפּט, האָט ער זיך באַדאַרפט שטאַרק ראַנגלען מיט זיין יוניאָן. זיינע טענות זיינען געווען גערעכטע, דאָך האָט זיין שרייען „איך מוז מאַכן אַ לעבן“, אים ווייניק געהאַלפּן. מיך האָט שטאַרק פאַרדראָסן, ווען איך האָב געזען ווי ער הערט צו טויבע אויערן... אָבער איך האָב ניט אויפגעגעבן די האַפּענונג ביז עס האָט זיך געמאַכט אַ געלעגנ-הייט: איך האָב אים געהאַלפּן ווערן דער סופּלאַר אין בראַנקס אַרט-טעאָמער.

און אָט זיצן מיר ביידע אויף דער קליינער בניע, ס'איז נאָך פּרי, ס'איז נאָך קליינער ניטאָ, משה שאָר קוקט אַריין אין אַ צייטונג, איך — אין אַ נייער ראַלע. איך פּרעג אים:

— וואָס הערט זיך, משה?

— וואָס ווילט איר הערן? אָט זע איך אין דער צייטונג ווי

אַלע האָבן „סוקסעס“.

— וואָס מיינט איר?

— ווער ווייס נאָך אַזוי גוט ווי איר, מיט וואָס פאַר אַ פאַרנעם איך האָב אפילו אויף דער פּראָווינץ אויפגעעפנט אַ טעאָמער. און ווער פון די „גרויסע“ האָט פאַר מיר ניט געשפּילט? פּונדעסטוועגן, אויב עס איז ניט געווען קיין פּיעסע, האָט ניט געקאָנט זיין קיין „סוקסעס“. דאָ האָבן אַלע „סוקסעס“-פּיעסן. שטעלט זיך אַ פּראָגע: פאַר וואָס קומט ניט דער עולם? איז עס דערפאַר, ווייל וואָס זיי פירן אויף איז אַ „סוקסעס“, נאָך איידער דער עולם האָט דאָס גע-זען? פאַר מיינ צייט געדענק איך, ווער דער ספּאַר איז ניט געווען, האָט די פּיעסע צו ערשט באַדאַרפט געפּעלן ווערן דעם עולם, אויב ניט, האָט מען באַלד די ערשטע נאַכט אַראָפּגענומען, און מ'האַט געזוכט אַ פּיעסע, וואָס זאָל געפּעלן. איז דען אַ וואונדער, וואָס עס ווערט וואָס אַמאָל ווייניקער, און עס וועט מוזן אונטערגיין.

— אמת, איך געדענק אַ צייט, ווען מ'האַט געמיינט, אז איר האָט דערגרייכט דעם זיבעטן הימל.

— ווייסט איר פאַר וואָס ס'איז גאַרניט געוואָרן, ווייל איך

האב שוין ניט געהאט וואס צו שפילן, און מיט וועמען צו שפילן; פון אלץ איז גארניט געווארן.

— פארוואס גארניט?

— יא, ווען די גרויסע האבן געשפילט מייען פיעסן, דאס, אבער, איז געווען אמאל, מין פריינט; ווען דוד קעסלער האט געשפילט מין „ערשטע ליבע“; ווען מצלויינא לאבעל האט געשפילט מייען „פחעמדע פייגל“; ווען סארא אדלער — מין „טויט-שמראף“ אדער בערטא קאליש — „אין מיטן וועג“. אפילו נאך דאן, ווען אהרן לעמעדעוו האט געשפילט „די רומענישע התונה“, איז נאך געווען פאר וועמען צו שפילן; אבער וואס האבן מיר איצט? ווי זאגט מען? — „פינמטא לא קאמעדיא“, דער סוף פון דער גאלדענער עפאכע איז געקומען; פון דעם וואס מיר האבן אזוי פיל יארן געבויט, גייט אונטער. א שאד, מין פריינט, וואס איר האט אזועקגעגעבן אזא שוין יונג לעבן, און — פאר וואס? איך וועל אייך פארטרויען א סוד: איר, משה שאר, דער איד, שרייב איצט א ווערק אין ענגליש. ווען ער האט דאס געזאגט, האב איך געזען ווי דאס מוט אים וויי; ער האט דאס שוין לאנג געזען קומען; און חוץ זיינע פערזענלעכע אנטווישונגען, האט ער דערפון שטארק געליטן; פאר אים איז דאס געווען א גרויסער קלאפ; ער איז קראנק געווארן; דאס ענגלישע ווערק האט ער קיינמאל ניט פארענדיקט, אפשר צוליב דעם, וואס ער, דער גרויסער אידישיסט, האט אויף דער עלטער זיך גע-מוזט אפקערן פון העב, וואס עס איז אים געווען אזוי ליב און שויער; איז ער אן אנטווישמער איזעק פון דער וועלט, וואס פאר א פארלוסט מיר האבן אין אים געהאט! עס איז פארלוירן געגאנגען א גרויסער מענטש א ווארעמער איד, און א טעאטראל וואס האט אזוי פיל צו געטראגן דעם אידישן טעאטער.

א מענטש איז ניט קיין מלאך...

סוף הודש מאי, פון דעם יאר 1982, פרייטאג פארנאכט, איז אין שיקאגא אריינגעקומען די באן, פונקט אין צייט, נאך די טע-אמער-טרופע, וואס זי האט דא אריינגעבראכט, פאר זיי איז געווען שפעט, דערפאר האבן זיי באדארפט, גלייך פון דער סטאנציע, צו ערשט לויפן אין מעאטער, פריער אלץ פארזארגן, פאר דער אונט פארשמעלונג, און דערנאך ערשט מיט איינארדענען זיך א צימער. אין פארק-האטעל, וואס האט זיך געפונען נישט ווייט פון דעם לאווענדעל מעאטער, זיינען שוין פאר דער טרופע געווען באשטעלט צימערן, האט לאנג נישט גענומען, און אלע זיינען געווען פארזארגט. צו יענער צייט, איז נאך נישט געווען אזוי שווער צו קריגן צימערן, און די אידן זיינען נאך געגאנגען אין אידישן מעאטער, אויב מ'האט נאך געשפילט עפעס העכטס.

מישע גאלדפארב האט שנעל אוועקגעשמעלט זיינע וואלויעס, האט זיך אפגעפרישט מיט קאלט וואסער, ווייל ס'איז געווען אביסל צו ווארעם, און אזוי שנעל ווי ער איז פארטיק געווארן, איז ער אוועק אין א רעסטאראן. ווען ער איז פארטיק געווארן מיטן עסן, איז שוין פאר אים צייט געווען צו גיין אין מעאטער.

שיקאגא איז פאר מישאן נישט געווען פרעמד. אין דער שטאט האט ער אמאל געשפילט עמלעכע יאר, און פאר דער צייט, זיך נע-שאפן א סך פריינט. איצט ווען ער איז געקומען, האט ער געוואוסט, אז ער וועט דא לאנג נישט זיין, נאך איין וואך. דערפאר האט ער נאך דער פארשמעלונג, נישט געקוקט אויף דעם, וואס ער איז געווען אביסל מיד, נישט נאך פון דעם שפילן, נאר פון א גאנצן טאג פארן, און פון דעם איילעניש, צו זיין פארטיק אין צייט, צו דער פארשמעלונג נע-פלאנט צו גיין פרי שלאפן.

אבער אזוי שנעל ווי ער האט אראפגענומען דעם שמינק פון זיין פנים, א קוק געמאן אין שפיגל, ווי ער זעט אויס, האט ער בא-שלאסן, אז עס איז נאך פרי, און מען דארף אריינכאפן, וויפל ער קען.

און אז ער וועט אריין אין קאפע. איז ער געווען זיכער, אויב ניט אלעמען, אבער א פאָר פריינט, וועט ער דאָרט טרעפן.

שיקאגא האָט אויך אַ ראַיאַל-קאָפּע, און ס'איז ניט ווייט פון טעאָטער, דאָרף מען אַרײַנגיין אויף אַ פּאָר מינוט. געטראַכט און געטאָן.

מישע און היים, אַ קאַלענגע-שווישפּילער, מיט וועלכן ער האָט די גאַנצע צײַט זיך געטײלט מיט דער „דעקסינגרום“, און געווען גוטע פריינט, זײַנען באלד נאָך דער ערשטער פאַרשטעלונג. אַוועק אין דער ראַיאַל-קאָפּע.

דאָרט האָבן זײ געטראָפּן אַ פּאָר פון מישעס פריינט און באַ-קאַנטע, מיט וועלכע מישע האָט זיך וואַרעם באַגריסט, און דערנאָך אלעמען פאַרגעשטעלט פאַר היימען. און טאַקע באלד זײַנען אַלע צוזאַמען געוועסן בײַ אַ טײַש, און בײַ אַ טעפּעלע קאַווע, געהערט פון פאַרשידענע זאַכן. ווען מישע האָט זיך געכאַפּט, ווי שפּעט ס'איז שוין, האָט ער זיך אויפּגעהויבן, און צו אַלעמען געזאָגט :

גייענדיק אַהער, האָב איך אין זײַנען געהאַט אַז שפּעט קען איך דאָ הײַנט ניט פאַרבּרענגען, נאָר טרעפּנדיק דאָ אַזעלכע גוטע פריינט, האָב איך פאַרגעסן, ווי מיר איך בין, און געוואָלט מיט איך וואָס לענגער זײן, אַבער די צײַט דערלויבט מיר ניט. פאַרגעסט ניט, אַז מאַרגן האָבן מיר צוויי פאַרשטעלונגען, מוזט איר מיר אַלע מוחל-זײן, פאַר מיר איז שוין שפּעט. איך וויל בלוזי אַ קוק טאָן, אין דער קאַבאַרעי, גייען מיר אַהײַם.

אונטן אַ פּאָר טרעפּלעך אַרונטער פון דער ראַיאַל-קאָפּע, איז אויך געזען אַ אידישער קאַבאַרעי. ווי אין אַלע אַזעלכע פּלעצער, איז אויך דאָרט געווען אַ „טשעק רוים“, וואו מ'האַט איבערגעלואָט די „העטס און קאַוטס“, וואו אַ פּרוי, אָדער אַ מיידל, גיט אויף דעם אַכטונג, און דערפאַר קריגט זי אַ „טײַפּ“.

די וועלכע איז איצט דאָרט געשטאַנען, האָט צו מישען אויס-געזען ווי אַ שײַנער מלאך, אין מענטשן-געשטאַלט : יונג, שײַן, מיט אַ בלאַנדן געדיכטן קאַפּ האָר, אַן אויסגעטאַקטע פיגור, מיט אַ ווייס איידל פנים. פּולע לײדנשאַפטלעכע לײפּן, וועלכע האָבן אַביסל געד-בלאַנצט, און האָבן זיך געבעטן צו קושן ; אַ גריכיש קליין נעזל מיט

גרויסע בלויע אויגן, וועלכע האבן שטארק געפינקלט; א ווייסער אלבאסטשישער האלדז, מיט שיינע פארמיקע בריסטן, וועלכע האבן גערייצט, ווען ער האט געקוקט אויף איר. ... ס'האט זיך אים נאָר געדאַכט, אז מיט איר בליק, פרעגט זי אים: וואָס ווילסטו דאָ? ער וואָרט באלד דערפילט אַ מאַדנע וואַרעמקייט אין זיין פנים, און ס'האָט אים גענומען פאַרדריסן פאַרוואָס ער האָט נישט זיין „העט און קאַזט“, מיט זיך, נאָר ווען זי האָט גענומען שמייכלען צו אים, און ער האָט דערזען אירע פערלדיקע ציין, האָט ער געמאַכט אַ שפאַן, און זיך גענומען פאַרענטפערן:

— ווען איך ווייס, אז דו אַרבעטסט דאָ, וואָלט איך מיין „העט און קאַזט“ נישט איבערגעלאָזן דאָרט.

— „דער איז אַלוועים עי נעקסט טאָים“.

— אַ פרעמדער ווייסט נישט.

— זיכער נישט. „אַ פרעמדער?“ פון וואַנען?

— ניראַרק. איך בין דאָ אין לאַווענדעל סטאַטער.

— אז „עקטאָר“?

— יאָ, מישאַ איז מיין נאָמען.

— „לילי איז מיין נעים“.

— ס'פאַסט דיר זייער, דער שיינער נאָמען.

— אַ דאַנק. אַן אַקטיאָר דערקענט מען באַלד.

אזוי שנעל ווי מענטשן זיינען צוגעקומען, אַרויסגעמען זייערע קליידער, און זי האָט זיך אַוועקגעדרייט, איז מישאַ אַריין אין קאַז באַהעי, ער האָט דאָרט נישט געטראָפֿן זיינע באַקאַנטע, איז ער באַלד אַרויס און פאַרבייגייענדיק איר, האָט ער שמייכלענדיק געזאָגט:

— „גוד נאָיט, לילי.“

— „גוד נאָיט, מישאַ“.

חיים, זיין פריינט, האָט געוואָרט ביז מישאַ איז צוגעקומען. האָבן זיי אַלעמען געזאָגט „אַ גוטע נאַכט“, און האָבן פאַרגאַסן דעם ראַיאַל-קאַפע. ערשט ווען זיי זיינען שוין געווען ביים קאַרנער קראָו-פאַרד עוועניו און רוזוועלט ראָוד, האָט חיים געזאָגט צו מישאַן:

— האָסט דאָ אַ סך פריינט.

— יאָ, איז דער שטאַט בין איך נישט קיין פרעמדער.

- און א פאר פון זיי זיינען אינטערעסאנטע מענטשן.
 — דערפאר זיינען זיי מיינע פריינט.
 — יא, מישא, האסט מיך איבערצייגט, וואס דו האסט מיר גע-
 זאגט. איך זע, אז דו ביסט אן אינטערעסאנטער בחור. זיי האבן
 זייער א גוטע מיינונג וועגן דיר.
 — אפשר דערפאר, ווייל איך בין א גאסט?
 — דאס וועל איך ניט זאגן. צו האבן א גוטע מיינונג פון א
 פריינט, דארף מען ניט נאר זיין א גאסט, נאר טאקע עפעס אין זיך
 פארמאגן, ס'זאל זיין וואס אפצושטאצן.
 — וואס זיי שאצן אין מיר, ווייס איך ניט.
 — זאג דאס ניט, מישא, דו האסט א סך גוטע מעלות, דיך דארף
 מען קענען, נעמט ניט לאנג אויסצוגעפינען וואס פאר א מענטש
 דו ביסט.
 — איך דאנק דיר פאר דער מיינונג, וואס דו האסט וועגן מיר.
 — איך מיינ דאס.
 אין דער לאבי פון האמעל, וואו זיי האבן געווארט אויף דעם
 עלעוועיטאר, האט ער נאך צוגעזעבן:
 — איך פארשטיי אויך, אז דו ביסט היינט פון עפעס זייער בא-
 גייסטערט.
 — וועגן דעם, מיינ פריינט, וועלן מיר העדן מארגן.
 א שלעכטער וועטער, איז קיין טאג ניט געווען גוט פארן מע-
 אטער, איבערהויפט פארן אידישן מעאטער. דערפאר האט מישא,
 ווען ער האט שבת אין דער פרי ארויסגעקוקט דורכן פענצטער, און
 געזען ווי עס רעגנט, האט ער געמראכט, ס'וועט שוין זיין א תירוץ,
 פאר ניט קומען אויף מעאטער אריין. אויסגעלאזט האט זיך אבער
 א סך בעסער, ווי ער האט געמראכט, ווייל ס'איז געווען „דעקארעי-
 שאן דעי“, און צוליב דעם רעגן האט מען ניט געקענט ארויספארן,
 האט מען דורכן טאג אריינגענומען 26 הונדערט דאלער „קעש“
 ביי דער קאסע. דאס האבן „חניפה'שניקעס“ געזאגט. אז דער „סטארד“
 האט דאס „געמראכט“, — אזוי האט מען געהעדט אין די „דרעסינג-
 רומס“.
 מישא און חיים האבן זיך אנגעטאן אין דער זעלבער „דרעסינג-

רום". און אזוי ווי ס'איז געווען א ווארעמער טאג, איז די מיר גע-
ווען אפן. און ווען דער בינע-פארזאמלער איז פארבייגעגאנגען, האט
ער הויך באמערקט, אז אלע זאלן הערן:

— איך בין זיכער, ווען ס'רעגנט ניט, וואלטן מיר געשפילט פאר
א סך מער.

חיים האט אין דער צייט, גנביש פארזיכערט א סיגארעט.
פרעגנדיק מישאן אין דער שטיל:

— האסטו געהערט, וואס ער האט געזאגט?

— ער האט דאס געזאגט אזוי הויך, אז א טויבער האט דאס
געקענט הערן.

— איז דאס דיין מיינונג?

— בויג זיך אן אביסל, וועל איך דיר זאגן. מיין מיינונג איז,
ווען ס'איז שוין, וואלטן מענטשן היינט ארויסגעפארן. פארנעם ניט,
אז ס'איז „דעקארעישאן דעו“, און מיר וואלטן אפילו ניט געשפילט
פאר האלב פון היינטיקן עולם.

— איך גלויב, אז דו ביסט גערעכט. יא, דו פארשטייט מער
פון די וואס זוכן זיך אונטערזושטויכלען.

— דאס, מיין פריינט, האב איך קיין מאל ניט פראקטיצירט.

— איך ווייס דאס, ער איז דאך א פראפעסיאנעלער אונטער-
שטייכלער. יא, וואס האסטו נעכטן געמיינט, אז מיר וועלן דאס היינט
איבערריידן?

— ווי איך זע, האסטו ניט פארגעסן.

— פארגעסן? ווי קען איך? איך האב דאס באמערקט.

— וואס? — האט מישאן זיך אויפגעהערט גרימירן, און אים
אנגעקוקט.

— און אפשר האט זיך מיר אויסגעדאכט, אז איינע, דארט נעכטן,
האט געווארפן אן אויג אויף דיר. אויב יא — דארפסטו זיך צואיילן.
ווייסט דאך, אז לאנג וועלן מיר דא ניט זיין.

— א גאנצע וואך, — האט ער געשמייכלט.

— זי איז א שיינע. ווי איך האב באמערקט, געפעלסטו איר.

— דאס וועל איך פרובירן היינט אויסגעפינען.

— איין מינוט, באלד קומט מיין „רעפליק“, איך דארף שוין גיין

די לאכי איז שוין געווען פינצטער, כלווי דאס קליינע לעמפל פון באקס-אפים האט נאך געגעבן אביסל ליכט פאר די וועלכע האבן נאך באדארפט ארויסקומען פון טעאטער. אין דער לאכי איז שוין כמעט קיינער נישט געווען, נאר אין א ווינקל, לעבן דער גלעזערנער טיר, דורך וועלכער מ'איז ארויסגעגאנגען אין דרויסן, איז געשטאנען א מאן און ארויסגעקוקט, און די פרוי יואס איז געשטאנען לעבן אים, האט געקוקט צו דער טיר, דורך וועלכער מישא און חיים זיינען איצט ארויסגעקומען, און ווען זיי זיינען צוגעקומען צו דער גלעזערנער טיר, און געוואלט ארויסגיין, האט דער מאן זיי געפרעגט:

— ווי לאנג דארף מען ווארטן אויף דיר?

מישא האט זיך אויסגעדרייט, און דערקענענדיק ווער דאס איז, האט ער מיט פרייד אויסגעשריען:

— רובינשטיין... איר זענט געווען אין טעאטער?

— דערפאר ווארטן מיר דאך.

ער האט שטייכלענדיק געקוקט אויף חיימען. מישא האט דאס באַלד באַמערקט און געזאָגט:

— זייט באַקאַנט, מר. און מרס. רובינשטיין, און דאָס איז מיין פריינט חיים. אָט דאָס זיינען די מענטשן פון וועמען איך האָב דיר אַזוי פיל דערציילט. וואָס מאַכן די שיינע צוויי טעכטער, מרס. רובינשטיין?

— זיי זיינען שוין גרעסער פון מיר.

— וואַרט נאָר, וואַרט! וואָס האָסטו דאָס גערעדט?

— ניט דאָ קומט אַרײַן אין ראַיאַל...

— דו מיינסט, אַז צוליב דעם האָבן מיר געוואַרט?

— וואָס מיינסטו?

— נעם דיין פריינט, און מיר פאַרן צו אונדז אַהיים.

אין דער שיינער געגנט פון דער נאָרט סאַיד, אין שיקאַגאָ, האָבן די רובינשטיינס געהאַט זייער אַ שיינע היים. מיט דעם אויטאָמאָביל, וואָס ער האָט געטריבן, האָט אינגאַנצן גענומען אַ פּופּצן מינוט. פאַרנדיק האָט זיך רובינשטיין דערמאַנט, און געזאָגט צו מישאָן:

— געדענקסטו, מישאָ, ווען מיר האָבן צוזאַמען באַלאַנגט צו דעם

„גאַרדין דראַמאַטיק קלוב“?

— ווער קען דאָס דען פאַרגעסן ?
 — געדענקסטו אויך, ווי מיר האָבן געשטרעבט און געהלומט,
 צו ווערן גרויסע קינסמלער ?
 — יא, געהלומט! אָבער צו ווערן אַ גרויסער קינסמלער, — דאָס
 איז שוין אַ גאָט זאָך. ס'נעמט אַביסעלע צו לאַנג דאָס צו דערגרייכן.
 — פונדעסטוועגן האָסטו פאַרזעפּעס וואָס דערגרייכט.
 — און וואָס פעלט דיר ?
 — איך באַקלאַנג זיך נישט. נאָר ווען איך קום זיך צוזאַמען מיט
 די אַמאָליקע פריינט, גיט עס אַ מיאָכקע. ווייסט דאָך ווי עס איז:
 אַמאָל פאַרבקענט זיך נאָך דעם פאַרגאַנגעגענעם, ווען מאַיז אַרום-
 געגאַנגען און געהלומט פון אַ שיינער צוקונפט.
 — קען איך דיר פאַרזיכערן, אַז דיין צוקונפט איז אַ סך אַ
 בעסערע פון מיינער, און אפילו פון מיין פריינט היים אויך. וואָס
 האָבן מיר ? אונדזער לעבן איז דאָך נאָר דאָן, ווען דער פאַרהאַנג
 איז אַרויף, אָבער אזוי שנעל ווי דער פאַרהאַנג פאַלט אַראָפּ, זיינען
 מיר באַלד פאַרגעסענע מענטשן. מיר ווערן איינגעוויקלט אין דער
 פינצטערניש, אַפּגעזונדערט פון דער גאַנצער וועלט. און וואָס האָבן
 מיר דערפון ? אַט פאַרן מיר אַרום שוין אזוי פיל וואָכן. ווער קוקט
 זיך אום אויף אונדז ? ווען איך האָב נישט דאָ אַזעלכע פריינט ווי
 איר, וואָלט ווידער געווען פון מעצטער אין רעסמאַרשאַ, און דערנאָך
 אין האַטעל אַרין. ווי לאַנג קען מען קוקן אויף די פיר ווענט ? קענסט
 דאָס אַנרופן אַ לעבן ?
 ס'איז נאָך דער מענטש נישט געבוירן געוואָרן, וואָס זאָל זיין צו-
 פירן מיט זיין פאַך, ווי גוט ס'זאָל אים נישט גיין, — האָט די מרס.
 רובינשטיין געזאָגט.
 — יא, מיינע פריינט! מיר שפילן אַ מינוט, און עקזיסטירן דאַרף
 מען אַ גאַנצן טאָג.
 — דערפאַר ביסטו דאָך אַ קינסמלער!
 — דו מיינסט, אַ שקלאַף פון פאַלק.
 ביי די רובינשטיינע אין הויז האָבן זיך ביידע געפילט ווי ביי זיך
 אין דער היים: אזוי פריינטלעך, און מיט אַזאַ ליבער וואַרעמקייט.
 דאָס מען זיי דאַרט אויפגענומען. און אזוי שנעל ווי זיי זיינען פאַרמיק

געווארן מיט די אלע גוטע עסנס וואס מ'האט דארט צוגעגריימט זיינען זיי ביידע אריינגעגאנגען אין א צווייטן צימער, וואס האט אויסגעזען ניכער ווי א מוזעאום, אויסגעמעכלירט מיט טייערע אנטיקן. אין דעם מילד-כאלויכטן צימער האבן זיי געטראפן אויף א קאסטנארן „קארפעט“. דארט האט היים געזאגט מישא:

— אט אזוי וואוינען אקטיארן.

— יא, זיי דארפן — פון וואס?

— ביסט אויך גערעכט.

היים האט זיך ארונטערגעלאזן אויף דעם קארפעט, און געבליבן ליגן אויסגעצויגן, ווי ער וואלט געכאפט אן איבעריקן מרוקן. מישא האט אים אנגעקוקט, און וועלנדיק וויסן אויב ער איז ניכטער, האט ער אים געפרעגט:

— און ווי געפעלט דיר זיין פרוי מיט די צוויי מעכטער, זיינען זיי נישט קיין אמתע קראסאוויצעס?

— מיינסט אלע דריי. ווייסטו וואס איך וועל דיר זאגן, ווען זיי שטייען אלע דריי צוזאמען, איז שווער צו דערקענען, וועלכע פון זיי איז די מאמע.

ער האט גענומען זינגען פארחלומטע ראמאנסן, זיינען די איבער-ריקע אריינגעקומען, און אזוי האבן זיי פארבראכט אן אומפארגעס-לעכן אונט.

ווען מישא און חיים זיינען געשמאנען אין דער לאכי פון האטעל, און געווארט אויף דעם עלעוועימאר, ער זאל זיי ארויפנעמען, איז שוין כמעט געווען פארטאג. האט מישא געזאגט:

— ווי לאנג עס נעמט אים ארוינטערצוקומען.

— לענגער ווי ס'האט אונדז גענומען אהיים צו קומען.

און פון אזוי ווייט.

— ס'איז אבער געווען א פארגעניגן דארט צו זיין.

— יא, אבער אלע גוטע זאכן מוזן זיך דאך ענדיקן, וואס פאר א

היים דאס איז!

— און וואס פאר א פאמיליע. איך מוז צוגעבן, אז זיי זיינען וואונדערבארע מענטשן. די מאמע מיט די צוויי מעכטער, קען איך גארנישט פארגעסן.

— וואָס מוזט ער.

— אַ מאַנפּעקטשורער. פון וואָס? — ווייט איך נישט. הייסט ווילסט וויסן דעם אמת, ווען איך האָב געקוקט אויף זיי האָב איך גאָר אין זינען געהאט ...

— די נעכטיקע פון דער ראיאָל.

— יאָ.

— אזוי האָב איך פאַרשטאַנען.

דער עלעוועיטאָר האָט זיך אויפגעמאַכט און זיי זיינען אַרײַן. פון וואָס נישט האָט זונטיק אינדערפרי געמאַכט, האָט ער דאָס אין אַונט געמוזט אויפגעבן. ווען ער איז פאַרטיק געוואָרן מיט די צוויי פאַרשטעלונגען, ער איז געווען אזוי מיד, אז ער האָט געמוזט אַהיים גיין, דערפאַר, אַבער, איז ער מאַנטיק געווען אינגאַנצן אויסגערוט, אַ נייער מענטש.

אזוי ווי טאָו באַשלאָסן געוואָרן צו פאַרענדיקן די וואָך מיט אַ ליטעראַרישער פּיעסע, האָט ער צוערשט באַדאַרפט זיין 11 אַזײַגער אין טעאַטער, צו פּראַכע, אַבער אזוי שנעל ווי ער איז פאַרטיק געוואָרן, איז ער באַלד אַוועק אין דער ראיאָל.

אַרום דריי אַזײַגער בײַטאַג, איז די ראיאָל כּמעט לײדיק. האָט מישאַ געקענט פאַרנעמען וועלכן טיש ער האָט געוואָלט. ווען ער איז אַרײַנגעקומען, האָט ער זיך צוערשט אַרומגעדרײַט, געמאַכט דעם אײַנדרוק, אז ער זוכט וועמען, ביז ער האָט זיך אַוועקגעזעצט בײַ אַ טיש, פונקט אינמיטן פון רעסאַראַן. באַלד איז צוגעקומען אַ קעל-נער, גענומען דעם „אַרדער“, און אזוי שנעל ווי ער איז אַוועק, איז לילי אַרײַנגעקומען. זי האָט אויף אים געקוקט, ער האָט געשמייכלט צו איר, און ווען זי איז צוגעקומען צו זיין טיש, האָט זי שטיל געזאָגט:

— העלאַ, סטראַנדזשער.

— העלאַ, דאַרלינג, יאָ, איך בין אַ פּרעמדער. צוויי טעג דאָ נישט געווען.

— אזוי פאַרנומען?

— יאָ. שבת האָבן פּרײַנט אויף מיר געוואַרט און האָבן מיך גענומען צו זיך אַהיים, אין דער נאַרם סאַיד. ווען איך בין אַהיים געקומען, איז שוין דאָ געווען פאַרמאַכט.

- אזוי שפעט?
- יא. און נעכטן, נאכן שפילן, בין איך שוין געווען אזוי מיד, אז איך האב געמוזט גיין אהיים.
- קאן מען דיר ניט זען?
- זעסט מיך איצט.
- פאר היינט, איז שוין צו שפעט. איך האב געזאגט, אז איך קום אהיים.
- ווען איך ווייס, קאנסט אפשר אפרופן, אין זאגן אז דו ביסט פארנומען?
- איך קען ניט. אויב דו ווילסט מארגן?
- ווען?
- אין דער זעלבער צייט. איך וועל דא ווארטן.
- אלרייט. בלייבט עם אזוי.
- זי האט צו אים ליבלעך געשמייכלט, און אזוי שנעל ווי זי איז אוועק, האט דער קעלנער צוגעבראכט אים דאס עסן, אבער מיישא האט איצט מער געשראכט ווי געגעסן, און ווען ער איז פארשיק גע-ווארן, איז ער אוועק אין האטעל.
- נאך אלץ טראכטנדיק, וואס מארגן וועט זיין, ווען ער וועט זיך טרעפן מיט ליליא, זייענדיק פארטיפט אין זיינע געדאנקען, האט ער ניט באמערקט ווען ער איז ארויס פון עלעוועיטאר, איז אים אנט-קעגנגעקומען די שווארץ-הנ'עוודיקע ארבעטער-מידל, און האט זייער פרוינטלעך געשמייכלט צו אים. ער איז איר פארבייגעגאנגען, אבער זיך באלד געכאפט, זייענדיק א דושענטלמען, האט ער איר צוריק געענטפערט מיט א שמייכל, ניט אפשטעלנדיק זיך, ביז ער איז גע-ווען ביי דער טיר פון זיין צימער. ווען ער האט אויפגעשלאסן, און געוואלט אריינגיין, האט ער באמערקט, ווי זי האט נאך אלץ אג-געהאלטן דעם רייצנדיקן שמייכל, און האט באלד געענטפערט אויף זיין בליק:
- „פאר פאייף דאלארס אל קאס איך“.
- האט ער שנעל פארמאכט די טיר הינטער זיך, מורא האבנדיק, אפשר וועט זי ארונטערלאזן פון דעם פרייז, ווייל אין אזא מאמענט מועג מען טראכטן פון אלצדינג. עם קען אלץ פאסירן...

לילי איז שוין געווען פארטיק צו פארלאזן די ראַפאל. ווען מישא האָט געענדיקט טרינקען זיין קאַפּע. ווי פינקמלעך זי איז, האָט ער געטראַכט, ווען ער האָט איר געזען אַרויסקומען פון דער זייטיקער טיר, און פאַרבייגייענדיק זיין מיט, האָט זי געמאַכט אַ קליינע פּאָנזע און זייער שמיל צו אים געזאָגט:

— איך וועל וואַרמ אױפן קאַרנער קראָפּאַרד.

וועלנדיק געווינען אַביסל צייט, האָט ער זיך צוערשט אַרומ-געקוקט, כאָטש ס'איז דאָרט קיינער נישט געווען. ער האָט זיך גע-נומען צייט, צו זען ווי שפּעט ס'איז, ביז ער האָט זיך לאַנגזאַם אױפֿ-געהויבן, וכאַצאַלם דעם טישעק, און איז אַוועק וואו ער האָט איר באַ-דאַרפט טרעפן. צוקומענדיק צום באַשטימטן פּלאַץ האָט ער איר באַלד געפּרעגט:

— וואו גייען מיר?

— וואו דו ווילסט.

— וואו איך וויל?

— יא.

— אין „דער לופ“ פאַרן וועט פאַר מיר זיין צו שפּעט.

— ווער וויל פאַרן?

— אַבער דאָ שטיין איז אױך נישט קיין פּלאַץ.

— זיכער נישט. דאָ קען מען מיך באַמערקן.

— איז וואָס שטייען מיר? קום!

לאַנגזאַם זיינען זיי געגאַנגען, אין פאַר אַן אױסגעצויגענער ווילע נישט גערעדט. מישא האָט מורא געהאַט צו זאָגן וואָס ער האָט גע-וואָלט. נישט וועלנדיק מאַכן קיין שלעכטן אײנדרוק ביי זייער ערשטער באַגעגעניש, האָט ער געפּילט ווי דאָס בלוט קומט אים אין פנים אַרױן. ווען זיי זיינען שטיין געבליבן לעבן פאַרק האַטעל, האָט ער שמיל באַמערקט:

— דאָ וואוין איך.

זי האָט אַ קורצן שמיכל געטאַן, קוקנדיק אױף אים מיט אַזע דיבלעכען בליק, אַז ס'האַט אים צוגעגעבן מוזט צו זאָגן:

— כ'מיין, אױב נישט ווערן געשטערט פון קיינעם, איז דאָ...

וואוין איך.

האָב איך דאָך געזאָגט וואו דו ווילסט.
 אַרויסקומענדיק פון עלעוועיטאָר, האָט די שוואַרץ-הנעוודיקע
 אַרבעטער-מיידל זיי באַגעגנט, אָבער שוין מיט אַ גאַנץ אַנדערן
 שמויכל. ס'איז אין דעם געווען אַ געמיש פון ליידנשאַפט און איי-
 פערזוכט, ניט אַראָפּגעקומענדיק פון זיי איר שפּייזיקן בליק. ביז זיי
 זיינען אַריין אין זיין צימער.

לילי האָט צוגערשט זיך אַרומגעקוקט אין אַלע פיר זייטן. ער
 האָט איר געהאַלפן מיטן אויסטאָן דעם מאַנטל, און ווען זי האָט זיך
 אַוועקגעזעצט אויף דעם קאַווש, האָט זי געוואַרט ביז מישאַ איז
 צוגעקומען און זיך אַוועקגעזעצט לעבן איר.

ער האָט געזאָגט :

— האָסט מיר געלאָזן לאַנג וואַרטן.

— וואָס מיינסטו ?

— דיך צו האָבן דאָ.

— לאַנג ?

— פון דעם מינוט, וואָס איך האָב דיך געזען.

— פון יענער מינוט, מענטשן שוין וויסן, האָב איר אויך אַנדערש
 געפילט. ס'האָט אַ קלאַפּ געטאָן ביי מיר אין האַרצן, ווי נאָר דו
 וואָסט אַנגעשטעלט דייטע צוויי שיינע בלויע אויגן אויף מיר. זאָגן דיר
 דעם אמת, האָב איך נאָך קיינמאַל ניט געפילט אַזוי, „ווי בעד באַר“,
 ווייל איך האָב דיך אַזוי געוואַלט זען, וויססטו ניט אַריינגעקומען.
 ווייסטו, אַז איך האָב שוין געמיינט, אַז איך וועל דיך שוין מער
 ניט זען ?

— וויבאַלד אַזוי, מיין פּייערע, ווייססטו ניט ווי איך האָב געפילט.

— קענסט מיר איצט זאָגן ווי אַזוי ?

— דיך אַרומצוגעמען, אַם אַזוי ...

ס'איז אים שטאַרק געפּעלן איר באַנעמען זיך צו אים, אַזוי פּריינט-
 לעך, מיט אַזוי פיל ליבע, אַז ער האָט געמעגט טראַכטן זי האָט
 פאַרשטאַנען צוליב וואָס זיי איז אַרויפגעקומען, דאָך האָט ער ניט
 געוואַגט, ביז זי האָט שטיל געפרעגט :

— וואו שלאָפסטו ?

— וואָס מיינסטו ?

— האסט גאר נים קיין בעט?

ער האט זיך אויפגעהויבן, אויפגעמאכט א מיר פון וואנען ס'איז ארויסגעקומען א מוירפיהעט, האט ער, שמייכלענדיק, געזאגט צו איר:

— אט-דא שלאף איך.

— וויבאלד אזוי? — טא וואס שטייסטו? ...

מיטוואך אונט איז דאס מעצטער געווען איבערגעפאקט מיט מענטשן. צו דער פיעסע האט זיך דער עולם א לאז געטאן. נים גאר א גרויסער עולם, גאר טאקע א בעסערער עולם, דערפאר זיינען אלע געווען יום-טובדיק געשטימט, און די פארשטעלונג, „דער פאטער“ פון סטרינהבערג, איז געווען א קאלאסאלער דערפאלג. צענדליקער טאל איז דער פארהאנג געגאנגען ארויף אין אראפ, און ווען ער איז שוין געווען אינגאנצן אראפ, האבן זיך נאך אלץ געהערט די אפלאדים-געלטן. אבער מ'האט זיך געמוזט שנעל איינפאקן, ווייל ס'האט גע-ווארט א באנקעט פארן „סטאר“ מיט דער „קאמפאני“. פארגעקומען איז דאס אין דעם „ראיזל“. איז מישא איצט געשטאנען אין דער ריי וועלנדיק זיין דער לעצטער איר צו געבן זיין מאנאל, אזוי ארום האט ער געהאט א געלעגנהייט איר צו זאגן:

— וועסט היינט ארבעטן שפעט? — איך וועל באלד ארויס-קומען.

דארט וואו דער קאכארעי איז געווען, איז געשטאנען א לאנגע ריי גרויסע מיטן, און פאר דער קאמפאניע — א ספעציעלער גרוי-סער מיט, פונקט אין מיטן. האט זיך מישא אוועקגעזעצט אזוי, אז ער האט אלעמען געקענט זען. ס'איז אבער שוין געווען שפעט, דער-פאר איז אלץ געגאנגען אין א שנעלער טעמפא, מישאן האט זיך גאר געדאכט, אז מ'ויל דא אריינכאפן: ווער דעם סאפער, און ווער — א „ספיטש“.

שלום, דער „אייביקער“ באנקעטן-מאכער און „שמענדיקער“ צע-רעמאניע-מייסטער, האט זיך לאנגזאם אויפגעהויבן, אוועקגערוקט דאס בענקל פון הינטער זיך, האט דאס געמיינט, אז ס'מוז ווערן שטיל, און דאס זשומען ווי אין א בינענשמאק האט באדארפט אויפ-הערן, אזוי שנעל ווי ער וועט אויפמאכן דאס מויל, אבער די ערשטע

וואס זיינען געווארן פריטשמעליעם. און זיינען, ווי דערשראקענע, גע-
בליבן אויסגעצויגן אויף די טישן. זיינען געווען די לעפל-גאפל-מע-
טערס. ער האט געמוזט ווארטן פאר די קעלנער. ווייל זייער יוניאן
האט פאר קיינעם נישט קיין מורא ... שפעטער האט ער אנגעהויבן.

— פריינט, געסט און פארערער פון דעם בעסערן אידישן מע-
אטער! שרעקט אויך נישט, ווייל איך וועל קיין סך נישט רעדן. מיר
האבן דא אזעלכע גרויסע רעדנער, וואס קענען אין קורצן מער זאגן
ווי איך זאל דא רעדן א גאנצע נאכט. ס'מוז דאך אכער פארט זיין
אינער, וואס זאל אנפירן מיטן היינטיקן יום-טוב. קיין סך קענען
היינט נישט רעדן, ווייל די צייט דערלויבט אונדז נישט ווי נאר א פאר,
און אויך זיי דארפן זיך פאסן קורץ ווי מעגלעך. איר דארפט נישט
פארגעסן, אז ס'איז שפעט, און זיי זאגט מען: „אנשטענדיקע מענטשן
שלאפן שוין“. דארף מען זיי נישט אויפוועקן. פארשטייט, מיינע ליבע
רעדנער, אז מיר זיינען זיך צוזאמענגעקומען נאר פאר א קורצער
באגריסונג, האב איך איצט דעם גרויסן כבוד צו געבן דאס ערשטע
ווארט צו דעם פריינט און קענער פון אידישן טעאטער, דעם גרויסן
קריטיקער, דאקטאר מ. ...

ס'איז געווארן שמיל. אלע האבן איצט געקוקט אויף דעם דר.
מ., וועלכער האט זיך אויפגעשטעלט מאכנדיק א לאנגע פאווע, צו
דער זעלכער צייט זיך ארומגעקוקט, אויב אלע וואס זיינען דארט
קוקן אויף אים, ביז ער האט לאנגזאם אנגעהויבן רעדן, נישט קענענדיק
ארויסזאגן שארף די „לאמעד“:

— מיר איז שוין ללאנג נישט אויסגעקומען צו האבן אזא גע-
ללעגנהייט צו זאגן דאס וואס איך וויללען, דא אכער איז פאסיק צו
זאגן, וואס איך האב שוין ללאנג געוואללט זאגן ...

מישא און חיים האבן זיך איבערגעקוקט, ביז מישא האט שמיל
צו אים געזאגט:

— אויב ער פארטשעפעט זיך נאך איין מאל, בין איך כאלד בין
יענער זייט מיר.

— ס'פאסט נישט, מישא.

— ווער קען דען האבן אזוי פיל געדולד? מיר דאכט זיך, אז ביז
ער וועט פארטיק ווערן. וועלן מיר דא דארפן בלייבן כאטש אויף נאך
א וואך.

- דו ווארט בעסער ביז ער וועט ענדיקן.
 — אויב וואויטן, האָב איך אַ בעסער פּלאַץ.
 ער האָט זיך אומבאַמערקט אַרויסגערוקט. ווען לילי האָט אים געזען אַרויסקומען, האָט זי געפרעגט:
 — שוין נאָך אַלעמען?
 — ווייס איך וואָס! ווי עס זעט אויס, הויבט זיך ערשט אָן איך וועל אויף דיר וואַחטן אין רעכטאַראַן.
 — איך מוז דאָ זיין ביז אַלע וועלן אַרויסנעמען זייערע קליידער.
 — כ'ווייס. דאַרט אַבער קען איך ניט זיין, גיב מיר אַרויס מיין מאַנטל.
 — וועסט גאָר ניט וואַרטן פאַר דער קאַמפּאַניע?
 — איך וועל וואַרטן נאָר פאַר דיר.
 ס'איז שוין געווען נאָך דריי אַוויגער, ווען לילי איז פאַרטיק גע- וואָרן. יוען זי איז אַרויסגעקומען, האָבן זיי פאַרלאָזן די ראיאָל מיט אַנדערע מענטשן, האָט מען זיי ניט באַמערקט אַרויסגיין צוזאַמען. צוקומענדיק צום קאַרנער קראָפּאָרד, האָבן זיי דאַרט גע- טראָפּן איינעם פּון דער קאַמפּאַניע, זיינען זיי שוין זאַלבעדריט גע- גאַנגען, נאָכדעם ווי מיט אַ האָט איר פאַרגעשמעלט פאַר העם קאָ- לעגע ראַבין. גייענדיק האָט ער איר געפרעגט:
 — דו וואוינט ווייט פון דאָנען?
 — ס'קאָן מיר אַיצט נעמען אַ צוויי שעה ביז איך וועל אַהיים קומען.
 — אַזוי ווייט? — האָט רובין געפרעגט, באַטראַכטנדיק זי דער- נאָך, קוקנדיק אויף מיטאָן, האָט ער נאָך צוגעגעבן: — און דו קענסט גאַרניט טאָן?
 — איך וועל איר דען לאָזן פאַרן אַזוי שפעט?
 — וואָס רעדסטו? — זי דאַרף דאָך שלאָפּן.
 — אויב זי וויל, קען זי זיין מיין גאַסט.
 — ווי דיר? „עני טאים“, — האָט זי שמיכלענדיק געזאָגט.
 ראַבין האָט אויפגעמאַכט זיינע אויגן, און בירן מיט אַ כוטרען שמיכל באַטראַכט, ניט גלויבנדיק וואָס זי האָט געזאָגט. ווען זי זיינען שמוין געבליבן לעבן האַטעל, האָט ער שמיל געפרעגט:

- זי מיינט דאָס ?
- יא, זי מיינט דאָס. — האָט לילי, שמייכלענדיק, צוגעגעבן.
- איך וואָלט דאָס ניט געקענט. — האָט ראָבין שטיל געזאָגט.
- פאַרוואָס ניט ?
- ווייל ביי מיר קומט מיין לאהלע פריער פאַר אַלעמען.
- איך האָב דאָך ניט קיין לאהלע. איצט האָב איך אַ לילי.
- לילי ? — האָט ער געשייטכלט.
- אין דער צייט זיינען די אַנדערע פון דער קאַמפּאַניע פאַרבייגע-
נאַנגען און אַריין אין האַטעל. דער איינציקער וואָס האָט זיך אָפּגע-
שטעלט איז געווען דער „סטאַר“ פון דער קאַמפּאַניע. זייענדיק אַליין
אַ גרויסער ראַמאַנטיקער און אַ פאַרערער פון בלאַנדע פרויען האָט
ער איר צוערשט באַמראַכט און געזאָגט צו ראָבנינען :
- ווי געפעלט דאָס אייך ? איך בין דער סטאַר, און ער קריגט
די סהורה.
- וואָס באַקלאַגט איר זיך, אייער פאַרגעניגן איז באַנקעטן, און
מיין פאַרגעניגן איז זי.
- און אַ שיינע דערצו.
- טענקידיג. — האָט זי שמייכלענדיק צו אים געזאָגט.
- אפשר וואָלטן מיר זיך געביטן ?
- איך בין זיכער, אַז איר מיינט דאָס ניט. איר זאָגט דאָס דער-
פאַר, ווייל ס'איז שוין נאָך אַלעמען. וואָס האָבן די ווערט די „ספּי-
טשעס“ וואָס זיינען געהאַלטן געוואָרן היינט אין אייער כבוד-וועגן ?
- ער רייצט זיך נאָך מיט מיר, אפשר ווייסט זי ניט ווער ס'האַט
געשפּילט דעם פּאַטער ?
- וי גייט ניט מיטן פּאַטער. — האָט לילי לאַכנדיק געזאָגט.
- פאַרוואָס גייסטו מיט אים ? — האָט ער איר געפרעגט.
- ווייל ער געפעלט מיר.
- דאָס איז עס, זי האָט אים פאַרדינט.
- ווייל ער איז דער שענסטער אין אייער קאַמפּאַניע.
- זי האָט זיך שוין באַליידיקט אויך. קומט, ראָבין, אויב איך
בין ניט שוין, גיי איר שוין שלאָפן אַליין. האָט מיר אַ גוטע נאַכט.
- האָט אויך ניט קיין שלעכטע, — האָט מישאַ, לאַכנדיק, גע-
ענטפּערט.

זיי האָבן געוואַרט ביז אלע זיינען פאַרשוואַנדן פון דער לאַנדי.
ערשט איצט זיינען זיי אַרײַנגעגאַנגען אין עלעוועיטאָר, און אַרײַפֿ-
געפאַרן. מיטשע האָט זיך אַרומגעקוקט אין אלע זײַטן ביז ער האָט
אויפגעשלאָסן די טיר און זיי זיינען אַרײַן אין צײַמער.

אַרײַסקומענדיק פון באַד-צײַמער, האָט מיטשע איר געטראָפֿן לײַג
אַ פאַרטראַכטע אויפֿן בעט, און ווען ער האָט באַמערקט ווי איר
שיינער ווייטער פֿום איז באַדעקט מיט ברויך-און-בלױע פֿלעקן, האָט
ער פאַרוואַנדערט געפֿרעקט:

— וואָס? — האָט זי זיך אַ כאַפֿ געטאַן, און זיך אויפֿגעזעצט.

— וואָס איז דאָס?

— האָסט דאָס נעכטן ניט געהאַט, — אַנווייזנדיק אויף דעם פֿוס.

— אַ, דאָס ... איך בין אַ שלעכט מיידל.

— ווער האָט דאָס געזאָגט?

— מיין מאַמע, דערפֿאַר ווייל איך קום שפּעט אַהײַם.

— אלע מאַל?

— פֿאַר נעכטן, אזוי ווי איך בין אַהײַם געקומען, האָט ער זיך

גענומען טשעפען צו מיר און זע וואָס ער האָט געטאַן, איך זאָל גלייך

פֿון דער אַרבעט אַהײַם קומען, וואָס בין איך אַ „בייבי“?

— איך וואָלט וועלן וויסן וואָס וועט מאַרגן זײַן?

— ביסט אזאַ גוטער! ווייסט, ווען ניט מיין מאַמע, וואָלט אין

שוין לאַנג אַוועק פֿון דער הײַם. כ'ווייס אָבער וואָס ער וועט איר טאָן,

קען איך ניט. „אי לאַזוּ מאַי מאַדהער“. ווייסט, מיטשע, ווי אַנדערש

ס'וואָלט געווען, ווען איך קען זיך איידער ...

— איידער וואָס, לילי?

— איידער, צו וואָס רעדן, ס'איז שוין לאַנג מױט, און כאַפֿן צו-

ריק איז אוממעגלעך. קום בעסער אַהער צו מיר. אין דיין קעגנױרט

פֿאַרגעס איך אין אַלץ, און אין אַלעמען. אַט אזוי! איך וויל זײַן

מיט דיר, נאָך דעם אַרט מיך שוין ניט וואָס ער וועט טאָן צו מיר.

און אַפֿשר איז ער גערעכט, איך בין דאָך אָבער ניט מער ווי אַ מענטש,

און דו וועכטט באַלד אַוועקפֿאַרן.

— יא, פֿרייטיק אין דער פֿרי, דערפֿאַר וויל איך זיך מאַרגן גע-

מען אין דער „לופֿ“ און מיט דיר פֿאַרברענגען אַ פֿאַר שעה.

— דו ווייסט.

— וואָס?

— ביט אַ זיכער בחור ...

ניש קוקנדיק אויף דעם וואָס מיט אַ איינפֿגעשטאַנען שפּעט, האָט ער אַבער אלע מאל געהאַלטן וואָרט, און דערפֿאַר טאַקע האָט ער זיך איצט שטאַרק געאַיילט צו זיין אין צייט, ווי ער האָט זיך באַשטעלט מיט ליליין צו טרעפֿן. ווען ער איז צוגעקומען צו דער טיר פֿון דער ראיאָנל האָט ער דאָרט געטראָפֿן אַ פֿאַר אַלסע פֿריינט, וועלכע האָבן זיך געפֿאַרעט ביי אַ קאַר. האָבן זיי אים אָפּגעשטעלט און צו געשטאַנען צו אים, אַ זעך זאל מיט זיי נעמען אַ „ראַיד“ אין זייער אויטאָמאָביל. ער האָט קיין תּירוץ ניש געקענט געפינען פֿאַר זיי, און האָט ניש ווילנדיק געמוזט אַריין צוזאַמען מיט זיי אין דער קאַר.

נאָך אַ פֿאַר שעה אַרוםפֿאַרן ווען זיי האָבן זיך צוריקגעקערט איז שוין לילי געווען אַוועק. האָט דאָס אים שטאַרק פֿאַרדראָסן און איצט, בלויבנדיק אליין, האָט ער זיך דאָס ניש געקענט פֿאַרגעבן. אַ לאַנגע צייט האָט ער פֿון איר געטראַכט, צוגעבנדיק:

— זי האָט דאָס זיכער ניש פֿאַרדינט. ס׳איז ניש אַנשטענדיק און ניש מענטשלעך קעגן איר אַזוי צו האַנדלען. אפילו זיך ניש גער זעננט מיט איר. זי האָט אַ רעכט צו טראַכטן פֿון אים וואָס זי וויל. און אפילו צוגעבן, אַז איר טאַטע איז גערעכט. אַ מענטש איז ניש קיין מלאַך.

די פרייע מוזע

אין 1913 איז פאר דער אידישער יוגנט אין אמעריקע אלץ גע-
ווען פארשלאסן הינטער טויזנט שלעסער. כמעט אלע יוניאנס האבן
אדוועקגעשטעלט אן אייזערנע וואנט פאר א נייעס יונגן מאלאנט;
אן אקטיאר, אדער שרייבער איז געווען פארמשפט נאך איידער ער
האט געקענט ווייזן וואס ער קען. פון אריינגענומען צו ווערן אלס
מיטגליד — איז קיין פראגע נישט געווען.

צו יענער צייט, האט א גרופע יונגע שרייבער באשלאסן ארויס-
צוגעבן א זשורנאל פאר יונגע שרייבער; מ'דארף זיי נאר צולאזן
— און פאר אזא זשורנאל, וואס זאל פאר דער יוגנט האבן אן אפענע
מיר, מיטן נאמען „די פרייע מוזע“.

ווען דאס איז באשלאסן געווארן, האב איך שוין דאן „באלאנגט“
צום „טהאליע יוגנט דראמאטיק קלוב“. יצחק האראוויץ און דר.
סארגין, די ארויסגעבער פון העם זשורנאל, זיינען געווען מייע חברים.
יצחק האראוויץ האט זיך שוין געדרוקט אין „פארווערטס“. אונטער
מארים ראזענפעלדס לידער זיינען דערשינען זיינע, נאר מיט א סך
א קלענערער שריפט — האט דאס אים טאקע שטארק פארדראסן.
און דערפאר, קען זיין, איז ביי אים געשאפן געווארן דער געדאנק
ארויסצוגעבן א יוגנט-זשורנאל.

גייען מיר אמאל אויף א שפאציר איבער דער צווייטער עוועניו.
און האראוויץ זאגט צו מיר:

— דו ווייסט, דוד, מיר האבן דיך אריינגערעכנט אין דער „קא-
מיטע“!

נאט וויסנדיק וועגן וואס עס האנדלט זיך, האב איך אנגעקוקט
און געפרעגט:

- וואס פאר א קאמיטע, מעג איך וויסן?
- ווען דו וועפט מיך אויסהערן, וועסטו וויסן!
- הער איך.

— דעם זשורנאל, וואס מיר קלייבן זיך ארויסגעבן — ווייסטו דערפון?

— יא.

— ער איז שוין אין דרוק!

— זאל זיין מיט גליק!

— יא, דאס דארפן מיר טאקע האבן, — האט ער א שמייכל געטאן, — אבער איצט מוז מען האבן געלט! דערפאר מאכן מיר א קאנצערט, וועלכער מוז פארקומען דעם פרייטיק ווען דער זשורנאל וועט ארויסקומען. די „קאמיטע“ דארף צוזאמענשטעלן דעם פראגראם און, פארשטייט דאך, אז דער אונט מוז דורכגעפירט ווערן ווי עס פאסט פאר די „פרייע מוזע“. און אזוי ווי מיר ווייסן, אז די ביסט איינער פון אונדזערע — נאר אויף א צווייטן געביט, די שטרעבסט דאך צום בעסערן טעאטער און פאר דיר איז אויך שווער, איז אז דו וועסט אונדז העלפן ...

— אן הקדמות, זאג וואס דארף איך טאן?

— קיין סך איז שוין ניט פארבליבן. דעם „מאנהעטן לייסעאום“ וואָבן מיר שוין, — ווייסט דאך, ער געפינט זיך אויף דער פערטער גאס. — און דער „פראגרעסיוו דראמאטיק קלוב“ וועט דורכפירן אן איינצאקטער פון זייער רעפערטואר. איצט בלייבט פאר אונדז, דעם קאמיטעט, צו קריגן א גוטע „אטראקציע“. פארשטייט דאך, וואס איך מיין: אן אטראקציע, וואס זאל ברענגען דעם עולם אין זאל — און אפילו דאס האב איך שוין.

— אויב דו האסט שוין אלעס, איז וואס דארפסטו א „קאמיטעט“?

— ס'רעדט זיך אזוי, איך האב עס אין מיינע געדאנקען, מ'דארף

זיי אבער צוערשט קריגן.

— יא, וועמען?

— וועסט ניט לאבן, איך האב אין זינען שוין גאר א גרויסע

אטראקציע, און איך בין זיכער, דוד, אז מיר וועלן זיי קריגן, ווייל ס'איז פאר א גוטן צוועק, דערפאר בין איך אזוי זיכער.

— פארוואס זאל איך לאבן? אבער וועמען מיינסטו, האראוויץ?

— וועמען איך מיין? — די צוויי נייע פרימדאטעס, וואס

טאמאשעפסקי האט ערשט ניט לאנג אריבערגעבראכט!

- מיינסט דאך ניט די ...
 — יא, זיי מיין איך, די גורענדישע מיט דער נערפאלאזוסקי!
 — און מיט וואס ביסטו אזוי זיכער, אז דו וועסט זיי קריגן?
 — פאר דעם צוועק וואס מיר זיינען אויסן וועט מען אונדז ניט
 אפזאגן.

באריס טאמאשעווסקי

- און ווער וועט גיין זיי איינצולאדן?
 — וואס מיינסטו ווער? — דער קאמיטעט!
 — האראוויץ, דו מיינסט ...
 — יא, מיר ביידע!
 איך בין געבליבן שמוין און אים אנגעקוקט ... דערנאך האט

- ער מיך געפרעגט שמיכלענדיק :
- וואָס ביסטו שמיין געבליבן ?
- דו מיינסט, אז מיר ...
- יא, מיר ביידע, זאָג מיר ניט, אז דו האָסט מורא ?
- ווער רעדט פון מורא ?
- פאַרוואָס-זשע ביסטו שמיין געבליבן ?
- מיר, אַ קאַמיטעט, וואָס דאַרף גיין צו מר. טאַמאַשעפּסקין ?
- יא, מיר !
- האָב איך מורא, אז אונדזער גיין וועט זיין אומזיסט !
- פאַרוואָס ?
- ווייל ער וועט זיי ניט לאָזן גיין !
- און איך זאָג, אז יא !
- מיט וואָס האַראַוויין, ביסטו אזוי זיכער ?
- ווילסט זיך איבערצייגן ? קום, וועלסטו זען !
- זיינען מיר אוועק צום געשאַנצל טעאַטער. אַריינקומענדיק אין דער לאַזי פון טעאַטער, איז האַראַוויין צוגעגאַנגען צום „באַקס-אַפּיס“ און געפרעגט ביים קאַסירער :
- קענען מיר זען מר. טאַמאַשעפּסקי ?
- דער קאַסירער, וועלכער איז געווען פאַרנומען ציילנדיק געלט, האָט אויפגעהויבן די אויגן און אונדז ביידן אָנגעקוקט מיט אַ בליק, ווי מ'וואָלט געזאָגט : ווער זענט איר ? און וואָס דאַרפט איר טאָן מאַשעפּסקין ? און ניט לאַנג טאַקע האָט ער געמראַכט און באַלד געזאָגט :
- גיין !
- האַבן מיר זיך ביידע איבערגעקוקט. האַראַוויין איז אַכיסל הויט געוואָרן און איך האָב געוואָרפן אַ בייזן בליק אויף דעם קאַסירער — האָט ער זיך באַלד געכאַפט : אפשר אַ בענעפיט ? און טאַקע באַלד האָט ער געזאָגט :
- ער איז ניטאָ.
- ווען קען מען אים טרעפן ?
- ניט פריער ווי דאַנערשטיק ! — און ער האָט ווייטער גע-
ציילט.

- זאל זיין דאָנערשטיק, — האָבן מיר צוגעשטימט.
 — אַבער איידער מיר מאַכן אַן „אַפּאָינטמענט" פאַר מר. מאַמאָ-
 שעפּסקין, מוזן מיר וויסן פאַר וועמען ?
 — געוויס, מיר זיינען אַ קאַמיטעט פון יונגע שרייבער, מוזן
 מיר אים זען וועגן זייער אַ וויכטיקן ענין, דערפאַר איז אַיידער מאַג
 פאַר אונדז זייער וויכטיק. ווען מיר וואַלטן אים געקענט זען וואָס
 פריער ...
 — פאַר דאָנערשטיק איז אוממעגלעך.
 מיר האָבן זיך ווידער איבערגעקוקט און דערנאָך אַרויסקומענ-
 דיק אין דרויסן, האָב איך האַראַוויצן געפרעגט:
 — נו, ווי מיניסטן, מיר וועלן אים זען ?
 — און נאָך ווי זען ! דוד, איך בין אזוי זיכער, אַז איך וואַלט
 געוואַלט, אַז מאַרגן זאל שוין זיין דאָנערשטיק.
 ווידער זיינען מיר אויף דער עוועניו, און איך זאָג צו האַראַוויצן :
 — איידער מיר גייען צו מאַמאָשעפּסקין, אפשר וואַלטן מיר זיך
 גוט באַרעכנט ?
 — וואָס איז דאָ צו רעכענען : אַ זשורנאַל גיבן מיר אַרויס, אַ
 קאַנצערט אַראַנזשירן מיר, געלט דאַרפן מיר — איז דאָס דער איינ-
 ציקער וועג ווי אזוי צו שאַפן געלט : געבן דעם עולם אַ גוטע פּראָג-
 ראַם — און קען דען זיין אַ בעסערע פּראָגראַם, ווי צו האָבן די ערשט-
 אַריבערגעקומענע צוויי פּרימאָדאַנעס פון מאַמאָשעפּסקיס מעאַטער ?
 — איך זאָג ניט, אַז ניין, ווען מיר וואַלטן זיי נאָר געקראָגן !
 — איך בין מער ווי זיכער. וועסט זען, זיי וועלן ברענגען אַ
 געפאַקטן זאַל !
 — אויב ער וועט זיי דערלויבן ?
 — דאָס וועלן מיר דאָנערשטיק זען.
 מיר זיינען דאָנערשטיק ביידע געשטאַנען אין דער לאַבי פון
 מעאַטער און געוואַרט מ'זאל אונדז לאָזן וויסן, ווען מיר קענען זען
 מר. מאַמאָשעפּסקין, אַבער האַראַוויץ האָט ניט געהאַט קיין געדולד,
 האָט ער ביי דעם קאַסירער געפרעגט :
 — וואו איז מר. מאַמאָשעפּסקי ?
 — ביי זיך אין אַפּים.

— ווי לאנג? ...
 — ביז מ'וועט אייך לאזן וויסן ווען איר קענט אים זען.
 — די פראגע איז ...
 — יא, יא, איר וועט אים באַלד זען.
 א שמויכלענדיקער איז האַראַוויץ צוגעקומען און צו מיר שטייל
 געזאָגט:

— מיר וועלן אים באַלד זען!
 אין דער צייט איז פון טעאָטער אַרויסגעקומען אַ דאַרער, הוי-
 כער, טונקלער מאַן און געפרעגט ביים קאַסירער:
 — ווער וויל זען מר. טאַמאַשעפּסקין?
 — מיר! — האָבן מיר ביידע געענטפערט, אויסכאַפּנדיק די ווער-
 טער פון קאַסירער.

דער מאַן האָט אונדז באַטראַכט, און מיט אַ שאַרפן בליק אַפ-
 געמאַסטן אונדז פון קאָפּ ביז די פיס, און מיט אַ האַלבן שמויכל צו
 אונדז געזאָגט:
 — קומט!

מיר זיינען אים נאַכגעגאַנגען וואו ער האָט אונדז געפירט: צו-
 ערשט אין טעאָטער, וואו ס'איז געווען פינסטער, דערנאָך אויף דער
 בינע; דאָרט האָט ער געוויזן וואו מיר זאָלן גיין אויף דעם ערשטן
 „פלאַר“. מיר זיינען אַרויף מיט די אייזערנע טרעפּלעך, וואָס האָבן
 געפירט אין זיין אַפּים, די טיר איז געווען אַפּן, און באַרים טאַמאַ-
 שעססקי איז געזעסן ביי אַ שרייב-טיש, אויף וועלכן ס'האָט זיך גע-
 פונען אַ לאַמפּ מיט אַ גרינעם „שייד“ אַ סך פּאַפיר מיט שרייב-
 געצייג און אַ באַקס ציגאַרן. ער האָט עפּעס געשריבן — זיינען מיר
 געבליבן שטיין ביי דער טיר. ווען ער איז פאַרטיק געוואָרן, האָט
 ער אויפגעהויבן זיין שיינעם קאָפּ און געזאָגט:

— קומט אַריין, מיינע יונגע הערן!
 ווען מיר זיינען אַריין, האָב איך באַמערקט אין הינטער-גרונט אַ
 גרויסן לעדערנעם „קאַזיטש“, מיט צוויי שטולן פון דעם זעלבן קאַליר,
 און ביי דער זייט איז געשטאַנען אַ קליינע „פייער-קאַסע“, אַן וועל
 כער איך האָב מיך אַנגעשפּאַרט. האַראַוויץ איז אַריבער אויף דער
 אַנדערער זייט, אַזוי-אַרום איז מיר אויסגעקומען צו שטיין פונקט

אנמקעגן דעם גרויסן באַרום טאַמאַשעפּסקי. זיין פּערזענלעכקייט האָט מיר אַכטיל איבערראַשט. איך האָב ניט געקענט אַפּרייסן מינע אויגן פּון אזא שיינעם מאַן. זיין מאַיעסטעטישע האַלטונג האָט אויך מיר געמאַכט אַ רעספּעקטפולן איינדרוק. דאַכט מיר, אז איך האָב אויף דעם מאַמענט פאַרגעסן נאָך וואָס איך בין געקומען. אַבער האַראַוויץ האָט דאָס באַלד באַמערקט און שנעל איבערגעריסן דאָס שטילקייט, וואָס האָט פאַר אַ פאַר עקונדן אַנגעהאַלטן. זאָגנדיק: — מר. טאַמאַשעפּסקי, מיר זיינען אַ קאַמיטעט, מיר זיינען גע- קומען צו אייך וועגן זייער אַ וויכטיקן צוועק. אויב איר ווייסט ניט, וועל איך אייך אין אַ פאַר ווערטער דערקלערן: מיר זיינען אַ גרופּע יונגע שריפטשטעלער, מיר זיינען אויך זיכער, אז אייך זיינען באַ- קאַנט די שוועריקייטן פון די יונגע טאַלענטן, וועלכע מ'לאָזט אין ערגעץ ניט צו, נו, זיינען מיר געצוואונגען אַליין עפעס צו מאַן. מיר קלייבן זיך אַרויסגעבן אַ זשורנאַל.

— אַ נייעם זשורנאַל?

— יאָ, מר. טאַמאַשעפּסקי, כדי אַיעדער פון אונדז, יונגע שריי- בער זאלן קענען דרוקן וואָס מיר שרייבן.

טאַמאַשעווסקי האָט אַרויסגענומען אַ ציגאַר, אים באַטראַכט, און גענומען אים וויקלען צווישן די פינגער, פון וועלכע ס'האַבן אַרונ- טערגעבלישטישעט די דימענטן, דערנאָך האָט ער פאַררויכערט. כרייט עפענענדיק זיינע גרויסע אויגן, און ווידער אַמאַל אונדז אַנגעקוקט. ער האָט זיכער פון עפעס געטראַכט און ווען ער האָט אַרויסגעבלאָזן דעם רויך, האָט ער געזאָגט:

— אַ יאָ, איך פאַרשטיי!

— נו, איר ווייסט דאָך, אז אַרויסגעבן אַ זשורנאַל איז פאַרבונדן מיט גרויסע אויסגאַבן.

— נאַטירלעך.

— דאַרף מען האָבן געלט.

— דאָס איז באַשטימט.

— יאָ, מר. טאַמאַשעפּסקי, און איר מענט אױך וויסן, אז מיר האָבן די שטיצע פון דער יוגנט, גלויבן מיר אַבער, אז אייער שטיצע וועט זיין אַמוויכטיקסטן!

ווען האַראַוויץ איז פאַרטיק געוואָרן, האָט טאַמאַשעפּסקי פאַר-
צויגן זיין גראַבן ציגאַר און נעמענדיק זיך צו דער קעשענע האָט ער
געפרעגט:

— וויפל מיינע הערן?

— ניט נאָך געלט זיינען מיר צו אייך געקומען, מר. טאַמאַ-
שעפּסקי! — האָב איך אויסגעכאַפּט ביי האַראַוויצן. ער האָט אַ
שמיכל געטאַן, און די האַנט איז געבלאָבן שמעקן אין דער קעשענע.
פרעגנדיק:

— ניט קיין געלט?

— ניין! — האָבן מיר ביידע געענטפערט און האַראַוויץ האָט
נאָך צוגעגעבן מיט אַ פריינמלעכן שמיכל:

— ניין, מר. טאַמאַשעפּסקי, ניט נאָך קיין געלט זיינען מיר צו
אייך געקומען, נאָר וועגן עפעס אַנדערש!

— עפעס אַנדערש?

— יאָ, עפעס וואָס מ'ען פאַר קיין געלט ניט קריגן!

— און וואָס, מיינע הערן, איז דאָס?

— דער קאַנצערט וואָס מיר וועלן האָבן וועט פאַרקומען דעם
זעלבן טאַג, ווען דער ערשטער נומער „פרייע מוזע“ וועט דערשיינען,
זיינען מיר אייך געקומען בעסן איר זאַלט דערלוהבן אייערע צוויי
נייע פרימאָדאַנעס, זיי זאלן דעם אַוונט אויפטרעטן ביי אונדזער
קאַנצערט!

טאַמאַשעפּסקי האָט זיך אויסגעצויגן אין דער גאַנצער לענג, ווי
ער איז געזעסן, און זייער פריינמלעך געשמייכלט, ביי ער האָט גע-
זאָגט ציענדיק איעדעס וואָרט באַזונדער:

— מיינע הערן, זאַל אייך זיין מיט גליק!

— מיר וועלן דאָס דאַרפן, מר. טאַמאַשעפּסקי, אַ שיינעם דאַנק

אייך!

— מאַכט גרויס דערפאַלג!

— אזוי האַפן מיר!

— מיינע פרימאָדאַנעס וועלן דאַרט זיין!

— אַ האַרציקן דאַנק!

— פאַרגעסט ניט און לאָזט וויסן, וואו דער קאַנצערט וועט פאַר-

קומען.

— מיר וועלן ניט פארגעסן, גוד-ביי!
 אזוי שנעל ווי דער גליקלעכער קאמיטעט איז ארויס פון טע-
 אטער, האט האַראַווין, אַ צופרידענער, צו מיר באַמערקט:

— נו, וואָס האָב איך דיר געזאָגט?
 — ביסט אַ חכם, ווייל איך בין מיט דיר געגאַנגען!
 — דאָס איז גוט! האָסט דאָך מורא געהאַט...
 — מורא געהאַט, אַז ער זאָל אונדז ניט אַפּזאָגן.
 — וואָס ס'זאָל שוין ניט זיין, מיר האָבן אַ גרויסע אַטראַקציע!
 איצט האָבן מיר זיך אַ נעם געטאָן צו דער אַרבעט. אין עמלעכע
 וואָכן אַרום זיינען מיר פאַרטיק געוואָרן, אָבער דעם פּרייטיק פון
 דעם קאַנצערט בין איך געווען אזוי פאַרנומען מיט אַלעס צוגרייטן,
 אז איך האָב קיינעם ניט באַמערקט. אין אַוונט איז דער מאַנהעטן
 לייסעאום געווען געפאַקט מיט מענטשן און מיר זיינען אַלע געווען
 איבערגליקלעך, ווייל אַלין איז געלונגען!

די אידישע אַקטיוואַרן יוניאָן האָט זיך געפונען אויף 108 צווייטע
 עוועניו, דריי „בלאָק“ פון דעם מאַנהעטן לייסעאום, אָבער די צוויי
 נייע פּרימאָדאָנעס זיינען געווען אזוי גרוין, אז זיי האָבן אַליין ניט
 געוואוסט וואָ צו גיין. און אזוי שנעל ווי זיי זיינען פאַרטיק געוואָרן
 מיטן זינגען האָב איך זיי צוגעפירט צו דער יוניאָן. ווען איך בין
 צוריקגעקומען האָב איך שוין געמראָפּן דעם „פּראָגרעסיוו דראַמאַ-
 טיק קלוב“ שפּילן דעם איין-אַקטער, בין איך שנעל אַרויף אויף
 דער ווינטע און זיך אַוועקגעשטעלט הינטער די קוליסן, זען ווי מען
 שפּילט. אַוועקגיין פון דאָרט האָב איך שוין ניט געקענט, ווייל די
 וועלכע האָט דאָרט געשפּילט די הויפט-ראָל איז מיר שטאַרק געפּעלן
 געוואָרן. האָב איך באַד מיט די אויגן גענומען זוכן מיין פּריינט
 האַראַווין, ווייל ער האָט אַלעמען געקענט. כ'האָב געוואַלט אויסגע-
 פינען, ווער זי איז. ענדלעך האָב איך אים דערזען און האָב אים שטיל
 צוגערופן און אים געפרעגט:

— זאָג מיר, יצחק, ווער איז די וועלכע שפּילט דאָרט?
 ער האָט מיך פאַרוואונדערט אַנגעקוקט. האָט דאָס מיך נאָך
 מער נייגעריק געמאַכט, ביז ער האָט שמייכלענדיק געזאָגט:
 — דו ווייסט ניט?

— ניין!

— ווייסט ניט ווער דאס איז?

— ניין, איך ווייס ניט ווער דאס איז, קומט מיר עפעס דערפאר?

— וויבאלד אזוי, וועסטו זי קענען אזוי שנעל ווי זי וועט פאר—

טיק ווערן און דאס וועט זיין דיין שטראף!

אזוי שנעל ווי ער איז אוועק פון מיר האט זיך דער פארהאנג אראפגעלאזט, דער עולם האט שטארק אפלאדירט און דאס האט מיך נאך מער פאראינטערעסירט. בין איך אים געגאנגען זוכן און האב אים געטראפן מיט דר. סארגינען שטיין אין א ווינקל, האלטן-דיק אן אפענעם זשורנאל, „די פרייע מוזע“, און ביידע האבן גע-שמיכלט, ווען מארק הארענשטיין (ער איז דאן געווען אין אמע-ריקע), האט זייער געלויבט אייניקע זאכן אין דער „פרייע מוזע“, און אז זיי האבן מיך געזען צוקומען, האט האראוויץ באלד געזאגט:

— באקאנט אייך, איינער פון אונדזערע און טאקע אייערער א

טיפ!

— וואס מיינט איר? — האט הארענשטיין געפרעגט.

— ניט לאנג צוריק האט ער זייער פיין דורכגעפירט אייערן אן

איינצאקער.

— וואס איז דאס געווען, דוד?

— „דאס אייביקע ליד“!

— אזוי, זייער פיין, וואס האט איר געשפילט?

— דוד.

— האט איר געמוזט זיין גוט אין דער ראל, ווייל איר זעט דאס

אויס. יא, ווי אנטעמאסטן פאר אייך!

— אז ער איז געווען גוט, האבן א סך מיר געזאגט. — האט

האראוויץ געזאגט צו מארק הארענשטיין, וועלכער האט די גאנצע צייט געקוקט אויף מיר. עס זיינען זיך צוזאמענגעקומען פארשיידענע מענטשן הינטער דער בינע, זיך ארומגעשמעלט ארום אונדז און ס'איז געווארן א שטיקל טומל. באלד איז די קאשינסקי צוגע-קומען באגריסן מארק הארענשטיין, האט מיך האראוויץ פאר איר פארבעשמעלט, ער האט אויף זיינעם שטייגער צו איר געזאגט:

— באקאנט זיך אויך מיט מיין פריינט, דוד, דאס איז דארא!

— זייער אנגענעם! — האט זי שנעל געזאגט, — איר וועט מיר מוזן אנטשולדיקן, ווייל איך דארף אראפנעמען דעם שמינק — איך וועל באַלד זיין מיט איר.

זי איז אַוועק, איבערלאָזנדיק אַ זיסן שמיכל. איך האָב איר נאָכגעקוקט, ביז זי איז פאַרשוואַנדן און מאַרק האַרענשטיין האָט דאָס באַמערקט. האָט ער אַ שמיכל געטאָן ווען, איך האָב מיך אויס-געדרויט צו אים.

אין זאל איז געוואָרן פינצטער, די מענטשן זיינען אַוועק, די פריינט זיינען אַוועק, די יוגנט איז אַוועק מיט דער „פרייע מוזע“ און אַביסל שפּעטער בין איך אַוועק מיט דאָראָן.

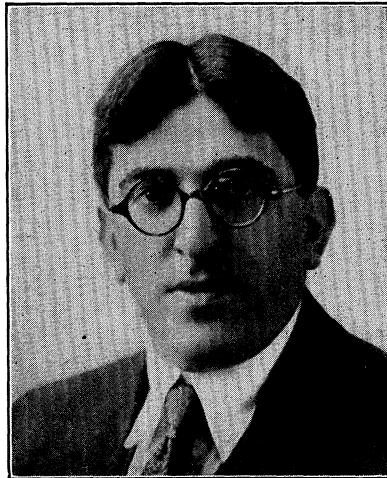
אויף אַיסט בראַדוועי, אַרונטערצוגיין אַ פּאַר טרעפּלעך אין אַ קעלער, האָט זיך געפונען דער „פּראַגרעסיוו דראַמאַטיק קלוב“. זיינען מיר דאָרט אַרונטערגעגאַנגען. דאָר אַ האָט מיך פאַר אַלעמען וואָס זיינען דאָרט געווען פאַרגעשטעלט און ביי אַ גלאַז פּיי האָבן מיר דאָרט פאַרבראַכט. דאָ האָב איך געהאַט אַ גוטע געלעגנהייט איר בעסער צו באַטראַכטן און איך מוז צוגעבן, אַז זי איז מיר געפּעלן געווען. בין איך טאַקע די גאַנצע צייט געזעסן און געקוקט אויף איר. שפּעטער, איידער מיר האָבן פאַרלאָזן דעם קלוב, האָט שלמה יעדעל-היים, וועלכער איז דאָן געווען דער פּירער דאָרט, מיט אַ שמיכל באַמערקט:

— איך בין זיכער, אַז ער איז שוין אונדזערער. ווי איך האָב באַמערקט, געפּעלט אים עפעס דאָ.

איך האָב דאָראָן גענומען אַהיים. ביים הויז האָט זי מיר אַרייַנגעקוקט אין די אויגן, און ווען איך האָב איר פאַרלאָזט, בין איך געווען זיכער, אַז די יוגנט האָט איר „פרייע מוזע“, אַבער איך, דער „קאָמיטעט-מאַן“, וועלכער האָט געהאַלפּן זייער אַ סך זיי זאָלן קריגן די פּרייהיים, האָב מיין אויגענע פּרייהיים פאַרלוירן...

עווין א. רעלקין

דער גרויס-שווארץ-ברייטער קאפעליוש איז אלע מאל געווען בוי אים אויפן שפיץ קאפ, פון וועלכן ס'האט ארויסגעשטעקט א גער דיכטע משופרינע האר, און האט פארשטעלט זיין אַנגעברענטן שמערן (פון דער זון). מיט געדיכטע איבערגעוואקסענע ברעמען, וועלכע האבן ארויסגעשטעקט פון הינטער די קיילעכדיקע פונקעלע רעמד

דער, וועלכע האבן תמיד געזאמלט אויף זיין נאז, און פון די קלארע זויסע גלעזער האבן צוויי שארפע ברוינע קלוגע אויגן ארויסגע- בליצט.

דעם בלויזן קאסמיום, וואס ער האט אלע מאל געטראגן, האט פארמאגט אן אויבערשטע קעשענע אין רעקל — דאס איז געווען זיין „אפּים“. וואס מ'האט אים דערלאנגט, האט ער אריינגעשטופט

אין דער קעשענע. א סך וויכטיקע אקטיארן זיינען דארט געווען פארצייכנט; די גרעסטע „סטארס“ האט ער געהאט אין דער קעשענע...

ער האט פארמאגט א פייערדיקן אימפעט און פאנטאסטישע איינפאלן. דערמיט האט ער צוגעבראכט צום טעאטער בער ווי אלע מענעקדזשערס צוזאמענגענומען. אפט האט ער באשעפטיקט די גאנצע „פראפעסיע“, ניט נאר די יוניאן-מיטגלידער, אויך א סך פון די „ניש-צוגעלאזטע“. ער האט אזוי לאנג געמולט, ביז ער האט אויסגע-טומלט א שטענדיקן „קארטעל“ פון קאמפאניס, וועלכע זיינען ארום-געפארן איבער אלע גרויסע שטעט פון די פאראייניקטע שטאטן און קאנאדע.

ער איז געווען דאס „טעאטער אליין“... אלעמען האט ער גע-קאנט, און די „פראפעסיע“ האט אים געקאנט. נאך איידער דער סעזאן האט זיך געשמעלט, האט ער שוין געוואוסט ווער עס וועט זיין פארנומען, און ווער עס וועט בלייבן אין דרויסן, און אויף די האט ער שוין געהאלטן אן אויג, ווייל ער האט אלע מאל געוואלט באשעפטיקן וואס מער; ער האט פארשטאנען, אז מען דארף בא-שעפטיקן וואס מער יונגע מאלאטן. ער האט אפט געזאגט: „טעאטער איז ווי א גארטן. תמיד דארף דארט בליען. נייע מאלאטן זיינען ווי פרישע בלומען. ווער האט ניט ליב קיין פרישע בלומען? אז מען וויל אז דאס טעאטער זאל עקזיסטירן, דארף מען ארייננעמען פרישע כודות; אן זיי וועט דאס טעאטער אונטערגיין.“ ווער האט נאך אזוי גוט געוואוסט וואו א מיר עפנט זיך אויף בראדוועי ווי ער? ווער פון אנדז וואלט אפילו געוואגט צו טראכטן פון שפילן אין א בראדוועיער „פראדאקשאן“, ווען ניט דער גרויסער טעאטער-מומלער עדין א. רעלקין וואו ער איז געווען א תושב אין איעדן אפיס דארט, פונקט ווי אין אידישן טעאטער.

אין 1922 האט אויף בראדוועי זיך שטארק געטומלט מיט נייע אויפפירונגען פון שעקספירס פיעסן. דזשאן בארימאר האט געשפילט

„האמלעט“, און דעיוויד בעלאסקא האט אויפגעפירט א האלבן מיר-ליצן דאלער „פראדאקשאן“, דער קויפמאן פון ווענעדיק, מיט דעיוויד ווארפיעלד אלס „שיילאק“. צו יענער צייט האט דער גרויס אימ-פרעסאריא מארריס געסט ארונטערגעבראכט דעם מאסקווער קונסט-טעאטער. אויך אויף דער אידישער בראדוועי (אזוי האט מען דעמאלט גערופן די צווייטע עוועניו), זיינען אלע טעאטער געווען פארנומען מיט נייע אויפפירונגען. נאך מיטן אלטן „סטאק“.

די „יונגע“ האט מען ניט צוגעלאזן אפילו אויף קיין רפואה. די וואס זיינען געוועסן אין דער „קאפע ראַיאל“, זיינען געווען פאררעכנט פאר די „צוקונפטיקע קינסטלער“. עס איז נאך געווען א פראגע: ווער עס וועט קריגן פריער די געלעגענהייט צו קענען צוקומען צום טעאטער.

איין מאל, ווען איך בין דארט געווען, איז רעלקי געשטאנען אן-געשפארט אין דעם בארימטן „גאדען“, שטארק פארטיפט. און — ווי עס האט זיך מיר געדאכט, — האט ער גערעדט צו זיך אליין. אזוי לאנג ווי ער איז געווען ארום דער „קאפע ראַיאל“, האט זיך זיין מויל אויף קיין איין מינוט אפילו ניט פארמאכט. אזוי שנעל ווי איך וואכ מיך אוועקגעזעצט איז צו מיר צוגעקומען איינער פון זיינע אדיוטאנטן (ער האט געהאט א סך פון זיי), און מיך שטיל געפרעגט:

— שוין פארנומען, דענק?

— פאר וואס?

— איך האב עפעס פאר דיר.

— אין אידיש?

— ניין, אויף בראדוועי. אויב מ'וועט זיך אָננעמען, קאָנסטו-

האַבן אַ גומן סעזאָן. דו ווייסט וואו דער בעלאסקא טעאטער איז?

— געזויס ווייס איך, אין דער 44טער גאס און זעקסטע עוועניו.

— אויב דו ווילסט, דארפסטו דארט מאַרגן זיין.

— ווי שפעט?

— 11 אינדערפרי.

— וועל איך דארט זיין.

אין דער לאבי פון בעלאסקא טעאטער האב איך געמראָפן מאַיך ווילענסקי, פיניע שערמאן, יעקב בערגרין, עמאָנועל הוירש און משה

שטראסבערג. מיר זיינען אלע געשטאנען און געווארט ביז א מאן איז צוגעקומען, האט אונדז גוט באטראכט, אפגעמאסטן איעדן פון אונדז פון קאפ ביז די פיס. ביז ער האט געפרעגט :

— זיינען שוין אלע דא?

— „יעס!“ — האט מאַיַק ווילענבקי זיך ארויסגעשטעלט. איך האב באלד פארשטאנען, אז ער מוז אויך זיין איינער פון רעלקינס אדיוואַטאָנן, כאַטש ער איז אַ יוניאַן-מיטגליד.

— פאלער מיין, — אַנווייזנדיק אויף די טרעפּ, וועלכע האָבן זיך געהויבן ביז מיר זיינען אַרויפגעגאַנגען, אַדוויכנייענדיק פאַרשיידענע טירן, ביז צו זייער אַ גרויסער טיר, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ שלאָס. ער האָט זייער שטיל איר אויפגעמאַכט, און אונדז אַלעמען אַרוינגע-לאָזן. אזא פאַנטאַסטיש צימער האָב איך נאָך ביז יענעם טאַג ניט געזען. נאָר אַנטיקן האָבן זיך דאַרט געפונען. איין ווינקל האָט מיך שטאַרק פאַראינטערעסירט. דאָרט איז געשטאַנען ניט קיין גרויסער טיש, אויף וועלכן ס'איז געווען אַנגעוואָרפן שרייב-פאַפיר, אַ סך ביי-כער, אַנדערע קלייניקייטן. הינטער דעם טיש איז געשטאַנען אַ קיין לעכדיקער דרעי-שטול, אויף וועלכן ס'איז געזעסן אין בלויע פאַדזשאַ-מעס אַ שיינער מאַן מיט אַ ווייסן צעפאַמלען קאַפּ האָר, מיט אַ ליכ-טיקראַווען פנים, אַ געמיש פון בלוט און מילך. אין דער רעכטער האַנט האָט ער געהאַלטן אַ פען, און קוקנדיק אויף אונדז מיט ליכ-לעכע וואַרעמע אויגן, האָט ער קינדעריש געשמייכלט. דאָס איז געווען ד ע י ו ו י ד ב ע ל א ס ק אַ .

אין צווייטן ווינקל, פונקט אַנטקעגן, איז געשטאַנען אַ גרויסער אַנטיק-שטול, אויף וועלכן ס'איז געזעסן אַ קליין דאַר מענטשעלע, מיט אַ גרויען קאַפּ קורצע האָר, פאַרקעמט אויף אַ זייט, שוין אַנגע-טאָן. זיינע אויגן זיינען געווען אַראַפּגעלאָזט, ווען ער האָט געקוקט אין אונדזער זייט. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אז ער קוקט אויף אונדז אַביסל פאַרדעכטיקט. בעלאַסקאַ האָט אים גערופן: „דהי לידער אַזוי די אַמעריקען סטעידזש“ — דאָס איז געווען ד ע י ו ו י ד ו אַ ר פ י ע ל ד .

דער וואָס האָט אונדז אַרוינגעפירט, איז געווען דער בינע-פאַר-וואַלטער. בעלאַסקאַס רעכטע האַנט, מיט אים האָבן זיי זיך געסודעט,

נאך דעם וואס זיי האבן אונדז גוט באטראכטט. דאס איז געווען בוירק סיימאן.

זיי דריי האבן אפגעהאלטן א קורצע קאנפערענץ, ווידערמאל אונדז גוט באטראכט. נאכאמאל אפגעמאסטן פון קאפ ביז די פיס, באקוקט פון אלע זייטן. ביז בוירק סיימאן האט איעדן געשמעלט די פאלגנדיקע פראגן:

— וואו האט איר געשפילט? מיט וועמען האט איר געשפילט?

זוי לאנג אין פאך?

מיר האבן זיך איבערגעקוקט נאך איעדן ענטפער. וואס מיר האבן געגעבן. בוירק סיימאן האט געשמייכלט. ער האט געווים פארשי-טאנען, אז מיר האבן א שוין ביסל איבערגעטריבן. נאר ער האט געזאגט:

— „דזשענטעלמען. מארגן 10 אינדערפרי איז פראכע אין בע-לאסקא טעאטער. אי וויש יו לאק“.

געקומען אין טעאטער בין איך פרי. שטייענדיק אין דער לאב, האב איך געזען קומען מענטשן פון אלע זייטן; לאנגע, קורצע, גראבע, דינע; פארשיידענע פרויען. אזוי פיל מענטשן אויף איין כינע, האב איך נאך נישט געזען. דא וועל איך עפעס לערנען. האב איך געטראכט. עס האט לאנג נישט גענומען, איז מיר דא אלץ געווען געפעלן. נאר נישט די ראָלע, ווייל ס'איז אין איר נישט געווען קיין איין ווארט אפילו. נאר די דערפארונג וואס איך קאן דא קריגן. אזוי האבן אלע גע-טראכט, אבער קיינער האט גארניט געזאגט.

א פאר טעג האט גענומען ביז איך האב מיך אריענטירט, אין דעם ווארט „גאווערנאר“. „אט גייט דער גאווערנאר“, „כאלד קומט דער גאווערנאר“, „מע ווארט אויף דעם גאווערנאר“. האב איך גע-טראכט: וואס פאר א שייכות האט דער גאווערנאר מיטן טעאטער? ביז איך בין איין מאל געשטאנען און באוואונדערט ווי אזוי דעיוויד בעלאסקא האט זיך מיט איעדן באזונדער אפגעגעבן, זיך אפגעשמעלט אויף דעם קלענסטן דעטאל. איז צו מיר צוגעקומען בוירק סיימאן, און צו מיר געזאגט:

— שוין אריבער א וואך, זיי דער גאווערנאר מאכט מיט אים

פראכע. און ס'קומט גארניט ארויס.

— ס'איז גארניט אזוי שווער ...
 — זיכער ניט, איעדער אקטיאר וואלט דאס שוין לאנג געמאכט.
 — ער זעט אבער אויס די ראל ...
 — יא, אבער שפילן, בין איך זיכער, וועט אן אנדערער.
 איך האב אים אנגעקוקט, און פארשמאנען ווער דער גאווער-
 נאר איז ער האט, ווייזט אויס, פארשמאנען מיין בליק, האט ער
 נאך צוגעגעבן :
 --- „ווי וויל בי סורפרייזד“.

**

דאס זיינען זיי צוויי טיפן, וואס איך האב געשפילט אין שילאק מיט דעיוויד ווארפיעלד.

מיין גוט מאכן אין דער סצענע איז געווען אזוי גרויס, אז מ'האט
 מיך פארזארגט מיט נאך דריי סצענעס. אויף די פאנטאמין-סצענעס
 האב איך מער געארבעט, ווי אויף אויסצולערנען די גרעסטע ראלע.
 מ'האט פאר מיר געמאכט א פאר גאלדענע שיק, האב איך זיי
 געמוזט אהיים נעמען, כדי זיי איינצוברעכן, ווייל זיי האבן אויסגע-
 זען צורניי, אזוי-ארום איז מיר באשערט געווען צו טראגן גאלדענע
 שמעק-שיך ...

דער ארויספאר איז נישט נאר געווען אינטערעסאנט, נאר פאני-
 טאסטיש : א ספעציעלער באן פון צען וואגאנען. מיט דעם נאמען
 „דעיוויד ווארפיעלד ספעשעל“, האט אויף אונדז געווארט אין איעדער

שמאט, ביז מיר זיינען פארטיק געווארן מיטן שפילן.
 אין די ערשטע צוויי שטעט זיינען די מעאטערס פארוואנדלט
 געווארן אין אן אריענטאלישן יאריד. פארשיידענע מענטשן; אן
 א שיער קליידער; קאלירן וואס האבן פארבלענדעט די אויגן; מ'האט
 זיך געשושקעט אין פארשיידענע שפראכן, און דאך האט מען זיך
 דא פארשטאנען... יא, ס'איז דא געווען וואס צו לערנען. מ'האט
 אזא הערפארונג פאר קיין געלט ניט געקאנט קריגן. איך האב דאס
 געקראגן אדאנק דעם גרויסן מומלער — עדווין א. רעלקין.

זעקס וואכן האט אנגעהאלטן דער טור. ווען מיר זיינען צוריק-
 געקומען, האבן מיר געשפילט אין דעם לייסעאזס טעאטער, אויף
 דעם 45טער גאס און 6טער עוועניו, ניו-יארק.

איך וועל קיינמאל ניט פארנעסן דעם ערשטן אויפדערנאכט,
 אין ניו-יארק. דאס טעאטער איז געווען געפאקט מיט די ניו-יארקער
 „פיר הונדערט“, און מיין הארץ האט שטארק געקלאפט ווען איך
 וואכ באדארפט ארויפגיין אויף דער בינע, ניט אזוי פארן גרויסן עולם.
 נאר פאר איין אקטיאָר, וואס האט זיך דארט געפונען: דער „נשר-
 זגדול“, יעקב פ. אדלער.

ניט איין מאָל, ווען איך בין אַרונטערגעקומען פון גארדעראַב
 הינטער דער בינע, איז מיר אַנטקעגנגעקומען מר. וואַרפיעלד, מיך
 אָפגעשמעלט, און געפרעגט:

— דייַויד, וואָס פאַר אַ „טריקס“ קענסטו מאַכן?

— „טריקס“?

— יעס, ווען איך האָב געשפילט אין „בורלעסק“, האָב איך גע-

קאַנט מאַכן זייער אַ סך „טריקס“. ווילסט, וועל איך דיר ווייזן.

ער האט גלייך ארויסגעכאפט א פעקל קארטן, און מיר געוויזן
 וואס פאר א קונצן ער פלעגט מאכן. איך האב געלאכט, מראכטנ-
 זיך, איז דא א ס דער גרויסער קינסטלער, וועמען איך האב אזוי
 פיל מאל באוואונדערט? און ווי ער וואלט דאס דערקענט אויף מיר,
 האט ער א קורצן שמיכל געטאן, און שטייל צו מיר געזאגט:

— ס'איז ניט מער וואס עס איז געווען. „דעם מזויק מייסטער“

האב איך געשפילט אכצן יאר. ווייסט, דייַויד, אַ סך מאל האָט זיך
 מיר געדאַכט, אַז איך וועל די ראַל קיינמאל ניט אויפהערן צו שפילן.

היינט וואָס פאַר אַ געשעפטן! יעדע נאַכט איז געווען אויספאַר-
קויפט!

— און דאָ איז דען ניט געפאַקט?

— „סאָ וואָס? ווייסט, דייַוויד, שעה'ן לאַנג זיינען מענטשן
געשטאַנען און געוואַרט אויף אַ פאַר „מיקעטס“. יעס, ניט איין מאָל
האַט מען געבראַכט קאַזוע מיט „סענדוויטשעס“ — מען זאָל זיך אַנ-
וואַרעמען. אַזעלכע לאַנגע רייען זיינען געווען.

ווי אַ צעכאַלעוועט קינד, האָט ער זיך פאַר מיר באַרימט. איך
האַב געוואוסט, אז ער זאָגט דעם אמת, ווייל ניט לאַנג צוריק בין
איך מיט מיין פריינט מוני ווייזענפריינט געשטאַנען אין דער רוי
אַ לאַנגע צייט, ביז מיר האָבן געקאַנט צוקומען צום „באַקס אָפּיס“
פאַר צוויי בילעטן אויף דער גאַלעריע. און ווי מיר האָבן אים באַ-
וואונדערט! דאָס איז געווען אין שיקאַגע, אין יאָר 1917. פון דאָן
אָן, בין איך געוואָרן זיין חסיד. וואו איך האָב אים געטראָפּן שפּילן.
בין איך געלאָפּן אים זען: „אַקשעניר“, אין „רעטוירן אויף פּו-
טער גרויס“ און איצט — אין „שיילאָק“. עפעס, האָב איך פאַרשטאַ-
נען, פאַרדריסט אים, און ער האָט געזוכט אַ געלעגנהייט זיך אַראָפּ-
צוריידן פונעם האַרצן:

— ווייסט, דייַוויד, אויף דער ראָל האָב איך געאַרבעט פולע
צוואַנציק יאָר.

— קומען אייך טאַקע זען אַלע גרויסע.

— וואָס מיינסטו?

— אַט איז טעכטן געווען הודאַלף וואַלענטינאַ.

— ווער איז ער? „נאַ עקטאָר“.

— ווער, מר. וואַרפּיעלד, איז יאָ אַ גומער אַקטיאָר?

— „די ראַשענעס“. יאָ, דייַוויד, זיי זיינען גומע אַקטיאָרן. דעם

קומענדיקן דאַנערשטיק ביימאָג, וועט דאָ זיין גאַנץ מאַסקווע.

עדווין רעלקין, האָט קיינמאַל ניט גערעדט אין מעלעפּאָ, נאָר
געשריען אַזוי הויך, אז מ'האַט אים געקאַנט הערן, איבער דער
גאַנצער „קאַפּע ראַיאָל“; ווייל ער האָט אַלץ געמאַכט גרויס,
ביי אים איז קיינמאַל ניט געווען קיין קליינע איינזאַמע. אז מ'האַט
אים געזאַגט: „אין שיקאַגע האָט מען איינגענומען אַכט הונדערט

דאלער, איז ביי אים געווארן אכצן הונדערט דאלער. ער האט אלץ וואס האט געהאט צו טאן מיטן טעאטער, געמאכט גרעסער ווי עס איז געווען.

בין איך איין מאל אריינגעקומען אין דער „קאפע ראַיאַל“, פונקט ווען ער איז ארויסגעקומען פון דעם טעלעפאן-ביידל. האט ער צו מיר א שטייכלענדיקער געזאגט:

— „דו יו נאָ, דענק, די גאווערנאָר לייקס יו“, און דעם דאָנער-שטיק וועט איר האָבן גרויסע געסט.

— יא. איך בין שוין פארטיק מיט מיינע מאַנאַלאָגן.

— „געווער מינד מאַנאַלאָגס“, דער מאַסקווער קונסט-טעאטער פאַרשטייט זיך גוט אויף „עקשאַן“.

דאָס איז מיר כאלד אַריין אין דער נאָז. ריידן פאַר זיי מיינט ניט אלץ מען דאַרף שפילן פאַר זיי, און גוט שפילן. האָב איך טאָקע געפילט מאַדנע, ווען איך בין יענעם טאָג געקומען אין טעאטער. איך האָב פאַר קיין זאָך ניט געהאט קיין געדולד; איך בין געוואָרן אומגעדולדיק אזוי שנעל ווי איך האָב גענומען אַ שטיקל שמינק אין דער האַנט. וועלנדיק באַהאַלטן מיין גרויסע מורא פאַר די אַנדערע, האָב איך אלץ געמאַכט שנעל, און פון איילעניש קומט קיינמאָל קיין גוטס ניט אַרויס. זיך אַפּגעבנדיק מער מיטן גרויס, האָב איך פאַרפעלט מיט די קליידער; איך האָב פאַרביטן די יוצרות.

דער פאַרהאַנג האָט זיך לאַנגזאַם אַראָפּגעלאָזט. נאָך דער ביי-טאַגיקער פאַרשטעלונג, זיינען אלע געבליבן אויף דער בינע. און מאַחרים געסט האָט אַרויפגעפירט די קינסטלער: סטאַניסלאָווסקי, מאַדאַם טישעכאַווע, קאַטשאַלאָוו, מאַסקווי, און אלע אַנדערע פון זייער טרופע. דער שומל איז געווען אזוי גרויס, אז איך האָב אפילו ניט געקאָנט כאַפן די נעמען פון די אַנדערע. אַ סך האָב איך דער-קענט פון דער בינע. כמעט זייער גאַנצן רעפערטואַר האָב איך גע-זען. אויך איז מיט זיי געווען באַלעיעקע, פון דער „שאַוסוריי“. עס איז געוואָרן אַ נעמיש פון שפראַכן. מאַרריס געסט האָט אַיעדן פאַר-טויטשט פון רוסיש אויף ענגליש. און פאַרקערט. קאַטשאַלאָוו האָט זיך אַליין פאַרגעשטעלט פאַר מערי עליס, און מיט איר גערעדט אין דייטש. מיר איז אויסגעקומען צו שטיין נעבן באַלעיעפּן, האָב איך

געמאכט א באמערקונג אין רוסיש. האט ער זיך מיט מיר ארום-געכאפט, און גלייך מיך פאר אלעמען פארגעשמעלט. איך האב דער-פילט אן איבערלעכע ווארעמקייט. דאס פנים האט זיך ביי מיר צע-פלאמט, ווען ער האט צו אלעמען געזאגט: — „עמא נאשי ראסיסקי טשעלאוועק“ — דאס איז אונדזער א דושישער מענטש.

ווייזט ארום, אז איך האב זיך שטארק גערוימלט, ווייל אלע האבן געלאכט. אין אט דער צייט האט מען גענומען בילדער. דא האב איך מיך געכאפט, אז איד טראג ניט די ריכטיקע שיד, פאר דעם קאסטיום וואס איך האב אין לעצמן בילד געטראגן. בין איך שנעל ארויפגעלאפן אין גארדערעאב-צימער, און אראפזוארפנדיק פון זיך די קליידער, האבן איך אריינגעקוקט אין שפיגל, און צו זיך געמורמלט: — א גרויסן דאנק קומט רעלקינען. אן אים וואלט איך דא קיינ-מאל ניט געווען, זיך קיינמאל ניט באקאנט מיט אזעלכע גרויסע קינסטלער.

ווען עדווין רעלקין האט אויפגעהערט טומלען, איז דאס גאנצע טעאטער געווארן שמיל. מיט זיין טויט איז אלץ וואס עס האט גע-האט צו טאן מיטן טעאטער אפגעשטארבן. ניטא מער דער פראפע-סיאנעלער טומלער, איז ניטא מער דאס גוטע בליענדיקע אידיש טעאטער.

ד ר י ד א ל ע ר

צמח פינקלשטיין איז נאך פראַבע געבליבן זיצן פארטראַכט. כמעט אלע זיינען שוין געווען אוועק פון טעאטער, נאר דער סופֿ-לאַר איז נאך געבליבן, און פארמאכנדיק דעם טעקסט. האָט ער אים געפרעגט:

— מאַרגן איז פראַבע אין דער זעלבער צייט?
ניט קריגנדיק פון אים קיין ענטפער, אזוי שנעל, האָט ער זיך דערהאלט די פראַגע, נאך צוגעבנדיק:
— אַ יאָ, מר. פינקלשטיין?

צמח האָט אַ שאַקל געטאָן מיטן קאָפּ, צו כאַטשטעטיקן דעם סופֿלאַרס פראַגע, ווייל ער, צמח, האָט איצט גאָר געטראַכט פון עפעס אַנדערש:

— צו וואָס האָט ער דאָס אין גאַנצן באַדארפֿט? ער האָט דאָך יאָ געקענט זיין „אָנגאַזשירט“ אין אַ ניו־יאָרקער טעאטער. און זיין פאַרוואַרט אַ גאַנצן סעזאָן מיט פרנסה? פאַרוואַס האָט ער אוועק־געוואַרפֿן כרויט, און איז געפאַרן זוכן ברעקלעך? דאָ איז שוין ניט געווען קיין פראַגע פון דער שווערער אַרבעט און גרויסע פאַראַנט־וואַרטלעכקייט, נאר מ'האַט נאָך מענות צו אים: פאַרוואַס דער עולם קומט ניט? פאַרוואַס זיי קענען קיין לעבן ניט מאַכן? געטאָן האָט ער דאָס דערפאַר, ווייל ער איז נאָך יונג, מיט אַ סך אַמביציע און ווילן און איז באַרעכטיקט עפעס צו דערגרייכן. אָבער, ווי ס'זעט אַויס, וועט ער אין דער שטאַט ניט קענען דאָס באַווייזן. אפילו זיין שווערער אַרבעט, פאַר די קליינע פאַרדינסטן, האָבן אים ניט געקענט אַפּשטעלן פון פרוואַון אַדורכצוברעכן די אייזענדע וואַנט פון דעם עקשנותדיקן עולם. מיט אלע זיינע כוחות האָט ער געוואַלט ביי זיי געוויינען אַביסעלע אַנערקענונג, אָבער, ווי ס'האַט אויסגעזען, איז ער צוריק געשמויסן געוואָרן פון זיינע קאַלעגן שוישפּילער.

ווען ער האָט אויפגעמאַכט זיינע שיינע אויגן, און זיך אַרומ־

געקוקט. איז שוין קיינער ניט געווען, אפילו דער סופלאַר, וואָס האָט אלע מאל געוואַרט אויף אים, וויסנדיק, אז ער וועט דערפאַר קריגן אַ גוטן ציגאַר, איז שוין אויך ניט געווען, האָט ער זיך אויפגעהויבן, גענומען די פּיעסע און פאַרלאָזט די האַלבדוטנקעלע בינע, נאָך אלץ טראַכטנדיק : — ווי אזוי מאַכט מען אַ לעבן?

שפרה, אַ קליינינקע, דאַרע, מיט אַ ווייס פנים ווי שניי, און אַ געדיכטן קאַפּ ברוינע האַר, מיט צוויי גרויסע קאַרשן-ברוינע פינקל-דיקע אויגן איז געוועסן אין דער קאַסע פון טעאַטער, וואו צמח איז איצט געווען דירעקטאָר. זי האָט געהאַלטן אַ פּען אין דער האַנט, און געמאַכט נומערן אויף די בילעטן, וועלכע זיינען שפעטער פאַר-קויפט געוואָרן צו די, וועלכע זיינען געקומען אין טעאַטער.

די קאַסע האָט זיך געפונען אין דער לאַבי, און יעדער איינער האָט איר געמוזט פאַרבייגיין. דער איינציקער וואָס האָט איר נאָך ניט באַמערקט די גאַנצע צייט איז געווען צמח. ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס זי איז געוועסן אויף אַ הויכגעמאַכט בענקל, האָט מען איר קוים אַרויסגעזען.

ווען צמח איז אַרויסגעקומען אין דער לאַבי, איז ער געבליבן שטיין, אַרױסגעמערקט אַ ציגאַר, וועלכער ער האָט נאָך געבראַכט מיט זיך פון גיר-אַרק, טראַכטנדיק, ווען דאָס שאַכטל וועט זיך עני-דיקן, קען מען זיי דאָ ניט קריגן. אזוי שנעל ווי ער האָט פאַררוי-כערט, האָט ער זיך אָנגעשפּאַרט אין דער קאַסע, און דורך דעם פענצטער, זי צום ערשטן מאל דערזען.

זי איז געזעסן איינגעבויגן, און שטאַרק געווען פאַרטיפּט אין איר אַרבעט. דערפילנדיק זיין בליק אויף זיך, האָט זי לאַנגזאַם אויפ-געהויבן אירע פינקלענדיקע אויגן, אים אָנגעקוקט און ווייטער גע-אַרבעט.

ער האָט געזען אין איר אַ דעוואַקסן קינד, און זעענדיק וואָס זי מאַכט דאָרט, האָט ער באַשלאָסן איר צו פרעגן :

— דאָס דאַרף מען טאָן איעדן טאָג?

ערשט איצט האָט זי אויפגעהויבן איר קאַפּ, אים באַטראַכט, ביז זי האָט שמייכלענדיק געענטפּערט :

— יא, אלע טאָג.

- איז דאָס ניט לאַנגווייליק?
- יאָ, זייער, אָבער מ'דאַרף מאַכן אַ לעבן.
- יאָ, מ'דאַרף, מאַכסטו?
- זי האָט אַוועקגעלייגט די פען, אַרויסגענומען פֿון איר טאַש אַ סיגאַרעט, און איידער זי האָט פאַררויכערט. האָט זי שטיל געפרעגט:
- פאַרוואָס אַזוי אויפגערעגט?
- ער האָט געשוויגן. ווען זי האָט פאַררויכערט, האָט דאָס צו אים אויסגעזען זייער קאַמיש. אַנשטאַט לאַכן, האָט ער פאַרצויגן זיין ציגאַר, און אַביסל פאַרדריסלעך געזאַגט:
- דאָ דאַרף מען זיין שטאַרקער פֿון איינז, ניט צו ווערן אויפֿגערעגט. דאָס אַליץ צו פאַרגעסן, פיל איך ווי זיך אַנשיכורן.
- אַזוי פיל איך אויך.
- דו טרינקסט?
- אַמאָל. טאָן, דאַכט זיך, ניט מער ווי שטיקלעך פאַפּיר, דאָך ווער איך אַ סך מאל אויפגערעגט, און וואָלט געוואָלט, פֿונקט ווי איר איצט, זיך גוט אַנשיכורן און פאַרגעסן אין אַליץ, און אין אַלעמען.
- אין אַלעמען?
- יאָ, נאָך אין אַנדערע זאַכן ...
- צמח האָט זי ערשט איצט גוט כאַטראַכט. זי האָט זיך גענומען אַביסל רויטלעך, איז זי אים געפעלן געוואָרן. ער האָט אַרויסגענומען דעם ציגאַר פֿון מויל, און צו איר שטיל געזאַגט:
- איצט האָסטו אַ גוטע געלעגנהייט.
- יאָ, אָבער ווי קען איך?
- פאַרוואָס קענסטו ניט?
- אויף וועמען לאָזט מען איבער דעם „באַקס אַפּיס“?
- ביזסט גערעכט, איז ווען? ...
- ס'וועט שוין זיין שפעט.
- וואָס מיינסטו?
- איך ווער ניט פאַרטיק פריער ווי זעקס אַזויגער.
- וויבאַלד אַזוי, האָב איך נאָך פלעשלעך, וועלכע איך האָב נאָר ניט אויפגעמאַכט, וועל איך אַהיים גיין. פאַרשטייט, איך וואַרט. עס ווילט זיך אַמאָל פאַרגעסן אַליץ און אַלעמען.

אירע גרויסע אויגן האבן גענומען נאך שטארקער פינקלען, און א ברייטער שמייכל האט זיך צעשפרייט איבער איר גאנצן פנים, און ווערנדיק נאך רויטער, האט זי שמיל געזאגט:

— היינט שפילט מען דאך ניט.

און נאך איידער צמה האט געקענט איבערקלערן, וואס זי האט געמיינט, האט ער איר באלד געענטפערט:

— ניין.

זי האט שמייכלענדיק אים נאכגעקוקט, ביז ער איז צוועק. אזוי שנעל ווי צמה איז געווען אין דרויסן, האט ער באלד פאר-געסן, וואס ס'איז פארגעקומען אין דער לאכר, און שנעל אריבער-גייענדיק די גאס, האט ער זיך פארנומען לינקס, און איז דורך א גרויסן פארק צוועק אהיים. דורך דער גאנצער צייט, האט ער אויף קיין איין מינוט ניט אויפגעהערט צו טראכטן:

— וואס וועט זיין?

ווען ס'איז אים אויסגעקומען צו זיין אין א געדריקטער שטיי-מונג, האט ער נאך געוואלט שרייבן. שוין לאנג ווי ער ארבעט אויף א נייער פיעסע, אבער זי לאזט זיך ניט ענדיקן. ס'איז אים אדורכ-געלאפן א געדאנק:

— אפשר קען דאס אים ראטעווען?

צמה איז געזעסן ביי זיין שרייב-טיש, און איז געווען אזוי שטארק פארטיפט אין זיין ארבעט, אז ער האט גארניט באמערקט, ווי דער טאג איז צוועק. ער האט זיך ערשט געכאפט דאן, ווען ס'האט זיך דערהערט א וייער לייכטער קלאפ אין זיין מור. ער האט אויפגע-הויבן זיין קאפ, און, צוועקלינגנדיק די פעדער, האט ער זיך אליין געפרעגט:

— ווער קען דאס זיין?

ווען ער האט אויפגעמאכט די מיר, און איר דערזען, האט ער זיך דערמאנט, און געווארן איבערראשט פון איר איצטיקן אויסזען. ער האט שמייכלענדיק צו איר געזאגט:

— וואס שטייסטו? קום אריין.

פאר אים איז איצט געשטאנען א שיינע, קליינע דאמע מיט א ליבן שמייכל אויף איר קליין פנים, וועלכעס האט איצט אויסגעזען

א סך שענער, און נאך בליענדער ווי ער האט איר היינט בייטאג גע-
ווען זיצן אין „באקס אפיס“. ער האט איר אנגעוויזן וואו זיך אוועק-
צוועגן, און שטיל באמערקט:

— ווי אנדערש דו זעסט אויס!

— זי איז אריבערגעגאנגען וואו ער האט איר אנגעוויזן, זאגנדיק:

— איך האב פארשטאנען, אז איר וועט זיך וואונדערן. איך האב
דאס אבער געמוזט טאן, אנדערש, גלויב איך, וואלט מען מיר דא
ניט אריינגעלאזט.

— האסט געהאט שוועריקייטן, ארויפצוקומען?

— ניין, זיי האבן מיר אבער גוט באטראכט, איידער איך בין
אריין אין „עלעוועיטאר“.

— אזוי שמרענג זיינען זיי?

— אזוי איז אין איערן האטעל.

— אפשר דערפאר וויל ס'איז אין אונט?

— אפשר, — און צו א מאן...

ער האט גענומען שמויכלען, זיך דערמאנענדיק, וואס ער האט
מיט איר היינט בייטאג גערעדט, און קוקנדיק אויף איר, האט ער
שטיל געזאגט:

— דערפאר האסטו זיך אזוי שיין אויסגעפונט?

— יא, אין א פראסטן דאנערשטיק, געמאכט א ניס-טוב.

— און דאס וועלן מיר האבן.

מיט די ווערטער איז ער אריבערגעגאנגען און ארויסגענומען א
פלעטל שנאפס, עס אויפגעמאכט און אנגעגאסן צוויי גלעזלעך. אין
דער צייט האט שפרה פאררויכערט א סיגארעט, און קוקנדיק אויף
אים, האט זי שטיל געזאגט:

— איך האב פאר אייך נאך א סופריין.

— איין מינוט, צוערשט וועלן מיר, — ער האט איר דערלאנגט

א גלעזל, — יא, וואס?

— אז איך בין שוין לאנג ניט מער קיין קינד.

צמח האט אין דעם מאמענט ניט פארשטאנען, וואס זי מיינט.

וואס ער איר אנגעקוקט, מיינענדיק, אפשר איז דאס גלעזל צו קליין?

האט זי ווייטער גערעדט:

— איך זע דאס אפשר אויס זיצנדיק אין „באקס אפיס“ ווייל די ארבעט דארט פאסט אפשר פאר א קינד, אבער איך בין דאס שוין לאנג ניט. די פאר שעה וואס איך בין דארט, מאכט ניט אויס ווי אזוי איך בין אָנגעטאָן, אָדער ווי איך זע דארט אויס. ווער זעט מיך דארט?

— פון היינט אָן, וועל איך דיך זען.

— און ביז היינט, האָט איר ניט געוואוסט אז איך בין דאָ?

— דעם אמת געזאָגט: ניין! אין דער פריי ווען איך בין גע-
קומען צו פראַבע, איז נאָך אין „באקס אפיס“ קיינער ניט געווען...
— איך קום ערשט צוועלף אזויגער.

— און נאָך פראַבע, בין איך אלע מאל געווען פארנומען, איעדן טאָג מיט עפעס אַנדערש. ווייסט דאָך, אין אַ טעאָטער איז דאָ זייער אַ סך צו פאַראַרגן, אפילו ווען דער עולם קומט ניט. כדי צו פאַר-
געבן, וועלן מיר טעמען צוזיכסלעך.

נאָכן דריטן גלעזל, האָט זי גענומען לאַכן, דערנאָך האָט זי שטיל געמורמלט:

— איך וואָלט אפשר איצט גליקלעכער געווען, ווען איך בין אַ קינד.

-- וואָלכטו דאָך דאָ ניט געווען...

— אויך אמת...

— און ניט געטרונקען נאָך אַביסעלע.

— מער וויל איך ניט.

— ניין?

— איך מוז נאָך אַהיים גיין.

— אזוי פרי?

— איך מיינ ניט איצט, ווען איך וועל אַהיים גיין, זאָל מען ניט דערקענען, אז איך האָב געטרונקען.

זי האָט זיך פאַחרטראַכט. ווען ער האָט געקוקט אויף איר, האָט זי זיך גענומען רויטלעך, ביז זי האָט ווידער פאַררויכעט אַ סיגאַר-
רעם, און אַרויסבלאָזנדיק דעם רויך, האָט זי מיט געמאַכטן שטייכל, געזאָגט:

— איך בין שוין געווען פאַרהייראַט, געהאַט אַ קינד.

א וויילע איז זי שטיל געבליבן. צום האָט באַמערקט, ווי זי וויל עפעס אַרונטערשלינגען, און קען ניט, האָט זי אַכיסל אויפגע-
מאַכט דאָס מויל, ווי זי וואָלט געוואָלט אַפּכאַפּן דעם אַטעם. אין
דער צייט האָט זי געקוקט אויף דער מיר, ווי זי וואָלט געזען וועמען
אַריינקומען, און אַ פאַר גרויסע טרערן האָבן זיך אַראָפּגעקיקלט אויף
אירע פאַרפלאַמטע רויטע באַקן, וועלכע האָבן איצט אויסגעזען, ווי
ערשט אַראָפּגעריסענע עפל. מיט דער האַנט האָט זי פאַרווישט די
טרערן, און באַמערקנדיק ווי ער קוקט אויף איר, האָט זי אַ קורצן
שמיכל געטאָן, און שטיל געזאָגט:

— „דאָנט מיינד מי“, זי איז געווען זייער אַ שיין קינד.
— געווען?

— יא, געווען, זי איז מער ניטאָ. ווי ס'וואָלט געקומן געווען.
אַ קורצע צייט נאָך איר געבורט, בין איך געווען זייער גליקלעך.
לאַנג אַבער האָט דאָס ניט אָנגעהאַלטן.
— ס'ווערט אינטערעסאַנט!

ער האָט אַוועקגעשטעלט די גלעזלעך, און זיך אַוועקגעזעצט
פונקט אַקעגן איר און האָט איר געפרעגט:
— און וואָס איז ווייטער געשען?

— ס'איז געווען אַ שיינער זומער טאָג. די מיר פון מיין הויז
איז געווען אָפּן. איך בין געווען פאַרנומען אין קיך, ווייל ער האָט
באַדאַרפט באַלד אַהיים קומען פון דער אַרבעט, און מיין קינד איז
אַרויסגעלאָפּן אין דרויסן. און ביז איך האָב זיך געכאַפט, אז זי איז
ניט אין הויז, און געטומען לויפן זען וואו זי איז, איז שוין געווען
צו שפעט. דער טומל פון דרויסן האָט מיך אַרויסגעבראַכט, אַבער
ס'איז שוין געווען נאָך אַלעמען. איך וועל דאָס קיינמאָל ניט פאַר-
געסן. איך האָב פאַר מיר דערזען דעם מלאך-המות אין געשטאַלט
פון אַ „טראַק-דרייווער“, ער האָט מיין קינד אַריינגעבראַכט אַ צע-
דריקטע פון זיין שווערן „טראַק“.

זי האָט געמאַכט אַ פּאַזע, האָט פאַרצויגן דעם סיגאַרעט, און
אַחוסיבלאָנדיק דעם רויך, האָט זי ווייטער גערעדט:
— נאָכן אומגליק האָב איך שוין מיט מיין מאַן ניט געקענט
זיין. ער האָט מיך באַשולדיקט אין מיין קינדס טויט. ער איז מיר

אזוי הערגאנגען די יארן, אז איך האב שוין קיין אנדער סרירה ניט געהאט, און אים איבערגעלאזט, אביסל שפעטער איז ער פארשוואונדן געווארן, און — ווי אין וואסער אריין.

נאך א שווערן זיפין, האט זי אויסגעלאשן דעם סיגארעט, און זיך א דריי געטאן אויף דעם בענקל, און האט ווייטער גערעדט:
— ניט הערנדיק פון אים א זייער לאנגע צייט, אויך ניט וויסנדיק וואו ער איז פארפאלן געווארן, האב איך ארויסבאקומען א גמ. אזוי-ארום בין איך באפרייט געווארן, און געבליבן אליין.

צמח איז ניט געווען קיין טרינקער. די שנאפס אין הויז איז געווען א מהנה פון א פריינט. נאך דאס, וואס ער איז אדורכגעגאנגען די עמלעכע וואכן, און וואס זי האט דא דערציילט, האט אים גערמיינט צו נעמען אן איבעריקן טרונק. ער איז ניט געווען שיכור, און זיצנדיק האט ער דאס אפילו ניט געפילט. ער האט געקוקט אויף איר, געשאקלט מיטן קאפ און געזאגט:

— אזוי, אזוי! דאכט זיך, א קלייניגקע, און שוין אדורכגעגאנגען אזא שווערע פארגאנגענהייט? אבער ווער זאגט, אז דו ביסט אליין? מיט מיר, מיטן טייערע, איז מען ניט אליין, און אז מ'ווייל פילן גוט, דארף מען נעמען נאך אביסעלע. אבער צווינגען וועל איך דיך ניט, איך פארשטיי ווי דו פילסט, דערפאר, וואלט נאך א קליין ביסעלע דיך אויפגעמונטערט.

— ניין, כ'ווייס אויך, אז עס וועט קיינמאל ניט צוריקקומען, וואס מ'איז אזועק, און דאס לעבן באדארף אנגיין, דערפאר מוז איך זיין מונטער, און איך בין עס. אזוי שנעל ווי איך רעד מיר ארונטער פון הארצן, פיל איך שוין בעסער.

זי האט באמערקט די אנגעשריבענע זייטלעך, וואס זיינען געלעגן צעווארפן אויף דעם טיש, האט זי, ברייט אויפמאכנדיק איהע אויגן, געפרעגט:

— איר שרייבט?

— ווען מ'פאלט מיר עפעס איין.

— וואס?

— ווען איך האב צייט, פרוביר איך אנשרייבן א פיעסע.

— און איך האב געמיינט...

— אז איך קען בלויז שפילן מעאטער. מענטשן וויסן, אז איך שרייב אמאל אויך. פון דעם, וואס דו האסט מיר ערשט דערציילט, קען מען אויך אנשרייבן א... אבער איך וועל דאס ניט טאן. ווייסט פארוואס? ווייל דער שרייבער זי ליבן האט שוין די מעמע בא- האנדלט, אין אן איינצאקטער מיטן נאמען „דער מאטארמאן“. די טראגעדיע איז, דאסט מיר, נאך שטארקער, ווייל דער אייגענער מאמע פארט איבער זיין קינד, אויך א מיידעלע. וואס איז? פארוואס קוקסטו אזוי אויף מיר?

— ערשט איצט זע איך, וואס פאר א שיינע בלויזע אויגן איר האט.

— איין מינוט. די מיר האב איך ניט פארשלאסן. מ'קען קיינ- באל ניט וויסן, ווער ס'קען אריינפאלן.

— פארוואס איז מיר מיט איין מאל אזוי הייס געווארן?

— די מיר איז שוין פארשלאסן.

זי האט, קוקנדיק אויף אים, זיך גענומען אכיסל היטלען. ווען ער האט זיך אויסגעדרייט, איז זי געשטאנען אקעגן אים אזוי אז ער האט ווייטער ניט געקענט גיין. זי האט אים ארוםגענומען, און זייער שטיל געזאגט:

— איך האב אזוי לאנג געווארט.

— אט בין איך.

— איך בין אויך דא.

— פאר וועמען?

— נאר פאר דיר...

די געשעפטן אין מעאטער האבן זיך ניט פארבעסערט, און דער- פאר איז זונטיק געווען א גרויסע פראגע: וואס זאל מען טאן? שפילן די זעלבע פיעסע נאך א וואך, אדער אוועקשמעלן א נייע פיעסע? דאס „מענעדזשמענט“ האט געפאחערט א נייע פיעסע. די מענה איז געווען, אז מ'דארף ניט פאריאגן די מענטשן וואס קומען אין מעאטער. די מרופע, ווידער, האט געוואלט שפילן די זעלבע פיעסע. איר מענה איז געווען: אויב מיר פארדינען ניט גענוג, פארוואס זאלן מיר אהמעטן אזוי שווער? מיר מאכן דאך סיי ווי ניט קיין לעבן.

ביידע צדדים זיינען געווען גערעכט, און צמה, וועלכער האט גע-
מארגן די פארצנטווארטלעכקייט פאר ביידע צדדים, ער האט אלע-
מען באדארפט צופרידנשמעלן. ווי ס'האט זיך, אבער, ארויסגעוויזן,
איז די קאסע געווען שטארקער פון אלע מיינונגען, געוויזן, אז מ'מוז
שמעלן א נייע פיעסע, כדי צו פארזיכערן די אויטאגאבן.

אבער די פראגע איז: וואו נעמט מען א גוטע פיעסע?

דאס האט צמחן גענומען שטארק גערווינדן. ער האט צוליב דעם
געהאט שלאפלעזע נעכט, און ס'האט גענומען זייער לאנג, ביז ער
איז איינגעשלאפן, פונקט אין אזא פרימארגן, האט אים שפרה אי-
בערראשט.

ער איז ערשט איינגעשלאפן, ווען ס'האט זיך דעהערט א זייער
לייכטער קלאפ אין זיין מיר, א האלב-פארשלאפענער האט ער זיך
אויפגעכאפט, און אויפגעמאכט די מיר. זי איז געשטאנען און גע-
שמייכלט צו אים, און אריינקומענדיק, האט זי געזאגט:

— א יא איך האב דיר איבערראשט?

— שוין מיט דעם אליין, וואס דו האסט מיך אויפגעוועקט.

— איך קום פון „ביוטי פארלאר“. ניט ווייט פון דאנען. זעסט

מיינע האר זיינען נאך נאס.

— דערפאר ביסטו ארויפגעקומען זיי אויסטריקענען?

זי האט געשמייכלט, ווען זי האט צו אים געזאגט:

— דו מוזסט זיין פארזיכטיק, ניט אנרירן מיין קאפ.

ער האט איר אנגעקוקט, און אים האט זיך געדאכט, אז זי זעט

איצט אויס אנדערש, האט ער איר געפרעגט:

— אבער אזוי פרי...

— ווייל ס'איז פרי, וועט מיך קיינער ניט באמערקן. פארשטיי,

מיין ליבער, מיך קען מען דא, אויף דיר וועט קיינער גארניט זאגן,

דו ביסט א פרעמדער, איך, אבער, כלליב דא, דערפאר מוז איך זיין

פארזיכטיק.

ס'איז געווען א קאלטער פרימארגן, ווען צמה האט פארלאזן

דעם האטעל, און ווייל ס'איז נאך געווען צו פרי, האט ער באשלאסן

צו גיין דורכן פארק אין שטאטער.

דער קאלטער ווינט, וואס האט אים געבלאזן אין די אויערן,

האָט אים ווי אָנגעזאָגט, אַז ס'איז די לעצטע פּיעסע, וואָס ער גייט
איצט אויפּפירן. און אַז די וואָך וועט זיך זיכער ענדיקן דער סעזאָן.
פלוצלינג האָט פאַר אים אויפגעבליצט די געשטאַלט פון שפּרהן :

— דאַכט מיר, אַז איך האָב דאָ געמאַכט אַ סעוּת אין חשבון.
דאָס קינד פאַרשטייט דאָך מער ווי אַ גרויסע. דערפאַרונג האָט זי
זיכער מער... ער האָט זיך איצט דערמאַנט, ווען זי איז צו אים
דאָס ערשטע מאַל געקומען, האָט ער איר, נאָך האַלבע נאַכט, גע-
וואַלט געמען פאַר קאַפּע, האָט זי באַלד פאַר אים געהאַט אַן אַנ-
געגרייטן תירוץ, אַז זי דאַרף נאָך זען איר פּעטער. „אזוי שפּעט
ביינאַכט?“. האָט ער געטראַכט. און די אַנדערע פאַר מאַל וואָס זי
איז אומגעריכט אַרויפגעקומען, איז געווען אין אַזאַ צייט, ווען ער
האַט אפילו גיט געקענט אַרונטערגיין מיט איר.

טראַכטנדיק, האָט ער גאַרניט באַמערקט, אַז ער איז שוין געבן
טעאַמער, אַבער ווען ער האָט אַריינגעקוקט אין דער לאַכ, איז נאָך
קיינער נישט געווען, איז ער דערוויל אַרין אין אַ קאַפּע „שאַפּ" זיך
אַנוואַרטעמען ביי אַ טעפּעלע קאַפּע. דאָרט האָט ער געטראַפּן אַ פאַר
פון דער קאַמאַפּניע, מיט וועלכע ער איז דערנאָך געגאַנגען צו פּראַכע.
אַריינקומענדיק אין טעאַמער, מיט דעם געפיל וואָס ער האָט גע-
האַט, און זעענדיק ווי אזוי די טרופּע באַנעמט זיך צו דער נייער
אויפּפירונג, האָט דאָס אים נישט געגעבן קיין מעגלעכקייט. ער זאָל
זיך אפילו קענען פאַהטראַכטן. ער האָט באַלד באַמערקט, אַז כמעט
די גאַנצע טרופּע האָט דעם זעלבן געפיל וואָס ער, אַז דאָס איז זי-
כער די לעצטע וואָך, און דערפאַר האָבן זיי דאָס גענומען מיט אַזאַ
גוינגשעצונג, אַז ער האָט שוין פאַרלוירן דעם צוטרוי, זעענדיק, אַז
די שפּיל איז שוין פאַרן טיוול.

דערפאַר איז די פּראַכע געווען זייער אַ שנעלע, און נאָך איידער
ער האָט צייט געהאַט זיך אַרומצוקוקן, זיינען זיך אַלע צעלאַפּן. ער
האַט גענומען די פּיעסע, און — אַ שמאַרק-פאַרביטערטער — איז
ער אַרויס פון טעאַמער.

אַרויסקומענדיק אין דער לאַכ, איז ער צוליב איר שמייכל, וואָס
זי האָט אים געגעבן, אַרין אין „באַקס-אַפּיס", און נאָך איידער ער
האַט פאַרמאַכט די מיר, האָט זי צו אים געזאָגט :

- ס'איז געוואָרן גוט קאלט אין דרויסן.
- יא, ס'איז שוין ווינטער.
- פאר אַזאָ קעלט, איז נאָך צו פרי.
- פרי? ס'איז שוין נאָוועמבער.
- כ'האַב געמיינט צו זאָגן, פאר מיר איז נאָך פרי.
- האָסט מורא וועסט פארפרוירן ווערן?
- אַלעס איז מעגלעך! — זי האָט אַ וואונק געטאָן מיט אַן אויג.
- ניט אזוי לאַנג, ווי איך בין געבן דיר.
- זי האָט אים איצט גוט באַטראַכטן אַרויסגענומען אַ סיגאַרעט,
- און פאַררויכערט, דערנאָך האָט זי אים אַנגעוויזן אויף אַ „קאָוס“.
- וואָס איז געהאַנגען אין אַ ווינקל:
- דאָס איז מיין קאָוס. וואָס איך טראָג.
- זייער אַ לייכטער, האָסט ניט קיין אַנדערן?
- מיין ווינטער-קאָוס איז ביים שניידער.
- נעמט מען אים אַרויס.
- דאַרף מען דאָך האָבן מיט וואָס.
- צמה האָט איר איצט אַנגעקוקט אַביסל פאַרדעכטיקט, און בעת
- מעשה געטראַכט: ווי איז דאָס מעגלעך? אַחוץ די אַקטואַרן, קריגן
- דאָך אַלע באַזעצער; זי מוז דאַרפן אַ סך געלט. אינטערעסאַנט צו
- וויסן, וויפל זי דאַרף, האָט ער איר זייער פאַרויכטיק געפרעגט:
- וויפל דאַרפסטו?
- דריי דאלער, דאַרף איך וואַרטן ביז זונטיק.
- געוויס נאָך ניט פאַרטיק.
- שוין לאַנג פאַרטיק, עס פעלט מיר די דריי דאלער, וועל
- איך דערווייל מוזן טראָגן דעם לייכטן קאָוס, און אפילו מיטן „סוועי-
- טער“ וועל איך כאַפן אַ גוטן ציטער, ווייל דאָס מיינט צו וואַרטן אַ
- גאַנצע וואַך.
- און ביז איצט, האָסטו ניט געקענט אַרויסנעמען דעם קאָוס?
- פון דעם וואָס איך פאַרדין דאָ. איז אפילו ניט גענוג אויסצו-
- קומען די וואַך אויף דאָס נייטיקסטע וואָס איך דאַרף.
- ביזט אַפּנהאַרציק, דערפאַר וועל איך דיך ניט לאָזן פאַרפרוירן
- ווערן. אַט האָסטו די דריי דאלער.

זי האָט שמיכלענדיק גענומען דאָס געלט, און אַרײַנלייגנדיק
אין איר טאַש, האָט זי שמיל געזאָגט:

— אַ דאַנק.

— און אײך האָב געמײנט...

— מײַן דאָך מאַכן אַ לעבן...

צמח האָט זי מאַדנע אַנגעקוקט, אָבער זי האָט זיך שוין מער
ניט גערױטלט. זי האָט אַרױסגעבלאַזן דעם הויך מיט אַ זײַטיק־גע־
מאַכטן שמיכל ביז ער איז אַוועק

קלארא יאנג

א.

ווען איך האב פארענדיקט שפילן 22 וואכן מיט דיוויד וואר-
פיעלד, איז מיר ווידער אויסגעקומען זיצן אין דער קאפעראצאל, און
ווארטן אויף א נס, וואס האט אין יענער צייט נאך געקאנט פאסירן.

קלארא יאנג

איינער פון די באשיידענע מעסטער-פארוואלטער, איז געווען א
דאך מיטלואוקסיק מענטשעלע, מיט קליינע שמיכלענדיקע אויגע-
לעך, תמיד אנגעשפארט אן א שמעקן; ער איז געווען דער פארוואל-

טער פון דער נוצרקער „מעטראפאליטאן“ טעאטער — סעס ראָס.
 איין מאָל, אַרײַנקומענדיק אין דער קאַפּע, האָט ער מיך דאַרט
 געטראָפּן. האָט ער מיך צוגערופּן און געפרעגט :

— איר טוט עפעס. דענק?

— דערווייל גאַרניט.

— זיצט, איך וויל מיט אייך רעדן. איר וואַלט געוואַלט אַרויס-

פאַרן שפּילן?

— אין וועלכער שטאַט, מר. ראָס?

— דעטראַיט.

— מיט וועמען, מר. ראָס?

— איך שמעל צוזאַמען אַ טרופּע מיט קלאַרע יאַנג.

— האָט איר שוין אַלעמען?

— כמעט, עס פעלט מיר נאָר אַ יונגערמאַן.

— האָט די יוניאָן אייך דערלויבט מיך צו נעמען?

— אז איך וועל אייך אונטערשרייבן אַ קאָנטראַקט, וועט מען

אייך לאָזן פאַרן.

— נעס איך דאָס אָן מיט פאַרגעניגן.

— אָט איז דער קאָנטראַקט און זאָל זיין אין אַ גוטער שעה.

מען וועט אייך שוין לאָזן וויסן, ווען עס וועט זיין אַ פאַרלעזונג. איך

וועל אייך געוויס נאָך זען ; איצט דאַרף איך צולויפּן זען קלאַרע יאַנג.

בלייבנדיק אליין, האָב איך געהאַט אַ טאַפּלען געפּיל : ערשטנט

וועל איך שפּילן מיט קלאַרע יאַנג, וואָס פאַר מיר איז דאָס, צו יענער

צײַט, געווען אַ גרויסע דערגרייכונג, און צווייטנס, בין איך געווען זי-

כער, אז די טרופּע וועט זיין אָן ערשט-קלאַסיקע.

די פאַרלעזונג איז פאַרגעקומען אין יוניאָן סקווער האַטעל. ביי

קלאַרע יאַנג האָט אויף מיר געקוקט. האָב איך געפּילט זייער מאַדנע :

עליאַס ראַטשטיק, ראַזעטאַ ביאַליס, לואי היימאַן, אַסתר גליקמאַן,

שמואל איריס, יוסף וויינשטאַק און דער סופּלאַר אַסקאַר אַסטראַף. ווען

קלאַרע יאַנג האָט אויף מיר געקוקט, האָבן אַדי געפּילט זייער מאַדנע :

זי האָט מיך דערמאַנט ווען איך האָב איר צום ערשטן מאָל געזען

שפּילן אין קעסלער טעאטער, אין דער פּיעסע „יעדער פּרוי“. שוין

דאָן האָט זי אויף מיר געמאַכט אזאַ איינדרוק, אז איך האָב איר פאַר

א לאנגער צייט ניט געקאנט פארגעסן... איצט, ווען מיר האבן זיך באגעגנט ביי איר אין צימער, און זי האט אנגעשטעלט אירע צוויי בליק-לאמפן אויף מיר, האב איך באלד דערפילט, ווי זי האט מיך אדורכגענומען. ווי צוויי טייערע, פייערדיקע בריליאנטן האבן אירע אויגן געפינקלט. איר קורץ נעול האט פארמאגט א ים מיט חן. איר כישופדיקער שמייכל האט עפעס אנגערירט אין מיר, ווי מיך ארומגענומען, אז איך האב אויף דעם מאמענט פארגעסן נאך וואס איך בין געקומען. איך האב זיך אבער שנעל אויפגעכאפט, ווען דער סופלאר האט א זאג געטאן:

— נו, מיר וועלן אנהויבן לייענען.

מיר איז אויסגעקומען צו זיצן פונקט אנטקעגן קלארע יאנג. און ווען איך האב זיך באגעגנט מיט איר בליק, האב איך דערפילט, ווי אן עלעקטרישער שמוצאס אז אדורכגעזאנגען מיין קערפער. דאס איז געווען דאס ערשטע מאל אין מיין לעבן, איך זאל אזוי פילן, זיצן-דיק ביי א פארלעזונג פון א פיעסע. ווען איך האב זיך גענומען צו קוקן צו איר שמייכל, האב איך דערקענט, אז אויך זי טראכט פון עפעס. אפשר דערפאר איז מיר אין דעם זייער קאלטן טאג, מיט איין מאל געווארן זייער הייס.

ביים צעטיילן די ראלן, בין איך געווען דער לעצטער. און ווען זי האט מיר געגעבן די ראל, האב איך ערשט געהאט א גוטע מעגלעכקייט, איר בעסער צו באטראכטן. וואס פאר א רייזן די פרוי האט אין זיך געהאט! דאכט זיך, שוין אין די יארן, און פארמאגט אזא צוציאונגס-קראפט. איך האב געווארט, ביז זי האט צו מיר געזאגט: — אויב איר וועט זיין אין דער ראלע אזוי גוט, ווי שוין איר זענט, וועל איך האבן א גוטן בוך; איר וועט דארפן אויסלערנען א דועט און א טריא, אט-א-דא האט איר די ליריקס. מר. ראס וועט אזוי גוט זיין, און באשטעלן פאר אייך דעם מוזיקער.

— ער וועט באשטימט דא מארגן זיין, מיט יאנג.

— וועט איר אויך דא זיין? — האט זי מיך געפרעגט.

— געוויס, אז מען דארף, וועל איך זיין.

— ער קומט אהער, ווייל דעם דועט דארפט איר זינגען מיט מיר.

— און די טריא? —

— וועלן מיר אריינגעמען די רוימע (דאס האָט זי געמיינט ראָ-
זעמא ביאלים).

פולע צוויי וואָכן האָבן מיר רעפערטירט, און די גאנצע צייט
האָבן איך קיינעם ניט באַמערקט, ווייל איך בין געווען פאַרנומען מיט
מיין נייעם זשאַנער. די ראָל אליין איז געווען זייער לייכט, נאָר די
„לידריקס“, די מוזיק, דאָס זינגען, און דאָס זשאַנגל! איך בין אָרמ-
געשאַנגען אזוי פאַרצווייפלט, אז מ'האָט ניט געקאָנט רעדן צו מיר;
ס'איז אַ מאַדנער געפיל, ווען מען וויל זיך אויסצייכענען אין אַ פרעמדן
זשאַנער... דערצו, וויסנדיק, אז איך בין ניט קיין מיטגליד אין דער
יוניאָן, דאָרף איך זיך פילן גליקלעך, וואָס מ'לאָזט מיך בכלל שפילן...
אריינקומענדיק אין דערפֿאַר, האָבן איך מיך אָפגעשטעלט אין
דעם זעלבן האַטעל, וואו איך בין איינגעשטאַנען, ווען איך בין דאָ
געווען מוט דער „שילאָק“-טראַפּע; זייענדיק ביי זיך אין צימער, איז
מיין טיר געווען אָפּ, ווען איך האָב גערעדט אויפן מעלעפּאָן; פונקט
צו דער צייט, איז מיס ביאלים פאַרביגעגאַנגען. זי האָט אין דעם
האַטעל געהאַט אַ צימער מיט אַסתר גליקמאַן, און הערנדיק צו
וועמען איך רעד, האָט זי אָפגעוואַרט ביז איך בין פאַרטיק געוואָרן,
דערנאָך האָט זי אויפגעכאַט אַ פאַר ברוינע פינקלדיקע אויגן, און
מיט אַ שמייכל צו מיר געזאָגט:

— וואָס — ערשט אַריינגעקומען, און מען רופט שוין? ! ווי
באַלד אזוי, „באַיעלע“, וועט מען מוזן אַכטונג געבן.

— און ווער וועלן דאָס זיין די אַכטונג-געבער?

— וואָס מיינסטו ווער? מיר ביידע זיינען נישט גענוג?

— איז ווער וועט אַכטונג געבן, אויף אונדז אלע דריי?

זי האָט זיך שטאַרק צעלאַכט, און איז אַוועק. מיר, אַבער, איז
עס, ווי מ'זאָגט, אַריין אין דער נאַז. אזוי שנעל ווי איך האָב זיך איינגע-
געאַרדנט, האָבן איך געטראַפּן ביידע פרויען אין דער לאַבי, און מיר
זיינען אַוועק עפּן אין אַ אידישן רעסטאָראַן.

ב.

די ראָלע, די „לידריקס“, די מוזיק, אפילו די טענין האָבן איך
ניט געקאָנט, דאָך האָבן איך מיך געשראַקן. וויסנדיק פון דערפֿאַרונג

ווען מ'קאן אלץ, און מישרעקט זיך, פאסירט אמאל עפעס... דאך האב איך מיך ניט געקאנט באהערשן, וואס מיך האט אמשטארקסטן געמוטשעט, איז דאס ניט וויסן, וואס קלארא יאנג וועט טאן אויף דער בינע. זי קאן מיך אמאל וועלן איבערראשן, איך זאל אפילו ניט וויסן, וואו איך בין אין דער וועלט, וואס דאס קאן אמאל זיין מיין גרעסטער דורכפאל, ניט דערפאר ווייל זי וועט מיר וועלן אונטערשמעלן א פיסל, נאר צוליב א שוואכקייט, וואס א סך „סטארט" האבן — צו באהאלטן סודות ביזן שפילן, וואס פאר א נייעס יונגן אקטיאר קאן דאס זיין דער גרעסטער אומגליק. איז דען א וואונדער, אז ווען איך בין דעם אנדערן טאג געגאנגען צום שובערהט מישיגען טעאטער, צו דעם גענעראל פראכע, האב איך געהאט אביסל פיכער? אריינקומענדיק אין דעם שיינעם גרויסן טעאטער, האב איך שוין דארט אלעמען געמארפן. יעדער איינער איז געווען פארנומען מיט זיין ראלע; יעדער האט זיך צוגעגרייט צו דער אהונט-פארשטעלונג; דער ארקעסטער האט שוין גענומען אויספרוכירן זיינע אינסטרומענטן; בין איך באלד ארויף אויף דער בינע, און ווען עס איז געקומען צום דועט, איז קלארא יאנג ארויסגעקומען פון איר גארדערעאבי צימער, און צו מיר געזאגט:

— קום נאר אהער.

איך בין צוגעגאנגען צו איר, האט זי מיך אנגענומען פאר דער האנט, מיך צוגעפירט ביז צו דער ראמפע פון דער בינע, און צום „לי-דער" געזאגט: „דזשענטלמאן, דער יונגערמאן, שפילט מיט מיר צום ערשטן מאל. וויל איך איך בעסן, צו זיין פארזיכטיק און אים האלטן, און זאל דיך ניט ארן וואס איך וועל טאן; דערפאלג וויל איך אז א לע זאלן האבן; זאלסטו זיך גוט צוקוקן וואס איך וועל טאן, וועט דאס פאר דיר, ביים שפילן, ניט זיין קיין סוד".

ניט נאר איז זי געווען אינטערעסאנט אלס פרוי, נאר זי איז אויך געווען אן עסטע, „ליידי". קאן מען אזעלכער פיינט האבן? — האב איך געמראכט. דערצו האט זי צו אלעמען ארויסגעוויזן אזוי פיל פריינטשאפט, אז מען האט איר געמוזט ליב האבן. איר טעאטער-פארנעם איז ניט נאר געווען גרויס, נאר זייער אינטערעסאנט. ביי איר איז ניט געווען קיין פראגע וואס זי שפילט, נאר

ווי אזוי דאס איז געשפילט געווארן. אין דעם האב איך דער-
קענט די גרויסע קינסמלערין. אמת, איר פערזענלעכקייט האט א סך
געהאלפן צו איר הערפאלג. זי איז געווען א וואלקאן. זי האט אונז
טערגעצונדן די בינע מיט איר שפילן. זי האט מיר אזוי אונטערגע-
שפילט אין דעם דעמ, וואס איך האב מיט איר געזונגען, אז מען האט
אונדז געמלעכע מאל ארויסגערופן. דאס האט שוין געפירט דערצו, אז
די טריא איז געווארן א זיכערער „סקסעס“. צוליב די אלע מעלות
האט מען מיך שוין פון איר ניט געקאנט אפרייסן; אפילו ווען
איך האב ניט באדארפט זיין אויף דער בינע, בין איך געשטאנען
הינטער די קוליסן, און איר באוואונדערט: ווי אנדערש זי האט אויס-
געזען אונטערן שמינק, מיט און אן די טעאטער קאסטיומען. איך
בין זיך מודה, אזוי לאנג ווי איך האב מיט איר געשפילט, האט מיך
קוין שרוי ניט אינטערעסירט, ביז איין מאל, ווען מיר זיינען ביים
שפילן געבליבן אליין הינטער דער בינע, האט זי מיך ערשט גוט בא-
טראכט, ווי זי וואלט מיך אפגעמאכטן, אדער געוואלט עפעס טיפערס
דערגיין, דערנאך האט זי זיך ארומגעקוקט אין אלע זייטן, ביז זי האט
מיט איר פארבישוונדיקן שמויכל צו מיר געזאגט:

— דו וואלט געוואלט האבן א „דיימאנד רינג“?

דאס איז געקומען אזוי פלוצים, אז איך האב פשוט ניט פארשטאנ-
גען די איינפאכע פראגע. אירע דימענטיקע פייערדיקע אויגן האבן
אין דעם מאמענט אזוי געבלישטשעט, אז איך בין געבליבן שטיין ווי
א פארשעמט בחורל, און ניט וויסנדיק וואס איר צו ענטפערן, האב
איך צוריק געפרעגט:

— פארוואס קומט מיר עפעס א „דיימאנד רינג“?

איר זיסער שמויכל איז געווארן גרעכער:

— איך קאן א פרוי, וואס וויל דיר געבן א „דיימאנד רינג“.

— מיר? פאר וואס? און ווער איז זי?

— פריער מוזטו מיר זאגן, אויב דו ווילסט דעם „דיימאנד רינג“.

מיינענדיק, אז זי שפאסט מיט מיר, האב איך שמויכלענדיק גע-
פרעגט:

— ווי גרויס איז דער „דיימאנד רינג“?

זי האט געמאכט א שפאן צו מיר, זיך ווידער ארומגעקוקט, און

וויזנדיק אויף איר פינגער:

— אזוי גרויס איז גענוג פאר דיר?

— און ווי גרויס איז די גאנצע פרוי?

— וואס מיינסטו?

— כ'מיין, ווי אלט איז זי?

זי האט אביסל ברוגזלעך א מאך געטאן מיט דער האנט, ווערנדיק אביסל רויט הינטערן שמינק, און שנעל געזאגט:

— גיין שוין, גי, ביסט א „באם“.

— אפשר, אבער „דער „באם“ וועט נישט גיין מיט קיין פרוי פאר

קיין „דיימאנד רינג“; מיר, אז א פרוי געפעלט, וויל איך פון איר גארניט.

זי האט מיר ארוינגעקוקט אין די אויגן, און שטיל צוגעגעבן:

— איך האב פארשטאנען, אז דו וועסט אזוי האנדלען. איך האב

דאס הערקענט אין דינע בלויע אויגן. איך דארף שוין ארויפגיין, מיר וועלן נאך רעדן וועגן דעם...

איידער מיר האבן פארלאזן דאס טעאטער, האט מר. ווינשטאק,

זייענדיק אויך דער בינע-פארוואלטער, געלאזט אלעמען וויסן, אז מארגן וועט זיין א פארלעזונג פון א נייער פיעכע.

אין דער צייט וואס מ'האט צעטיילט די ראלן, איז געווארן א

שטיקל טומל; עליאס ראטשטיין האט געפאכעט מיטן פויסט. האט גערעדט הויך, אז אלע זאלן הערן:

— מ'דארף נישט פארגעסן, אז איך, עליאס ראטשטיין, בין דא

דער „לידינגמאן“, און מיר, א דאנקען גאט, דארף מען נישט לערנען ווי צו שפילן א סטודענט; איך האב שוין אזעלכע ראלן געשפילט מיט

פערציק יאר צוריק; איך ווייס נישט ווי אזוי צו שפילן א אינגל?

קלארא יאנג האט אים באטראכט, און שטיל געזאגט צו אים:

— מר. ראטשטיין, קיינער לייקנט נישט, אז איר זענט איינער פון

די פיינסטע שווישפילער, אבער זאגט מיר, איך בעט איך, ווי אזוי וואלט איר איינגעטיילט די ראלן?

— איך בין דא נישט צו טיילן קיין ראלן. איך בין דא צו שפילן,

און נאר די ראל וואס קומט מיר אלס „ערשטער מאן!“ איך פאר-
לאנג פון אייך גארניט, נאר מייך ראלע וויל איך.

— און ער, — אנווייזנדיק אויף מיר, — זאל שפילן דעם חזן?
 — מיך אינטערעסירט ניט, וואָס אַ צווייטער, אַדער אַ דריטער
 שווישפילער וויל שפילן, איך רעד נאָר פאַר עליאַס ראָטשטיין.
 — ער מעג שוין שפילן אַ פּראָפּעסאָר! — האָט לואי היימאַן
 שטיל געזאָגט.

— דעם חזן דאַרף שפילן אַן עלטערער אַקטיאָר, — האָט ווייני-
 שטאַק אונטערגעמומקעט.

קלאַראַ יאָנג האָט זיך גענומען דרייען אויף אלע זייטן, אַ פאַר-
 מאַל אלעמען באַטראַכט, ביז זי האָט באַשלאָסן:

— זאל זיין ווי איר ווילט. אפשר פאַרשטייט איר בעסער. דענק.
 ווי באַלד אַזוי וועט איר שוין שפילן דעם חזן.

אלע האַבן געקוקט אויף מיר. ווייזט אויס, אַז עס איז געווען
 צו דערקענען, ווי איך האָב אין דעם מאַמענט געפילט. איך האָב גע-
 נומען די ראַלע, איר באַטראַכט אויף אלע זייטן, און מיט אַ ביטערן
 שכוויכל אַרויסגעזאָגט:

— אַנטשולדיקט, מאַדאַם, אפשר וואַלט מען פריער באַשטימט,
 וואָס בין איך דאָ? היינט שפיל איך אַ בוך, אין מאַרגן וועל איך
 שפילן אַ חזן? און אויב דאָס איז ווייניק, וועט מיר ראָטשטיין שפילן
 מיין זון. איז דאָס רעכט אַזוי?

— צוליב שלום-וועגן, וויל איך ניט צוגעבן, אַז דענק איז גע-
 רעכט. אַבער אמת איז דאָס. האָב איך אַ פּלאַן: גיט מיר צוריק אלע
 ראַלע, און מאַרגן, ווי אַזוי איך וועל איינטיילן, אַזוי וועט מען שפילן.
 ווען אלע זיינען אַוועק פון טעאַטער, האָט קלאַראַ יאָנג צו
 מיר געזאָגט:

— אַזאָ ראַלע זאָגט מען אַפּ, דענק?

— איך האָב אייך ניט אַפּגעזאָגט, אַבער וואָס פאַר אַ פנים וועט
 דאָס האַבן, איך זאל שפילן דעם חזן, און ראָטשטיין וועט שאַקלען
 מיט אַ פוס שפילנדיק מיין זון, דעם סטודענט.

— איז וואָס ווילסטו שפילן?

— וועגן דעם, טאַקע, האָב איך גערעדט מיט אירויסן. ווען מיר
 ביידע שפילן די צוויי שדכנים, וואַלטן מיר אַריינגעשטעלט אַ דוּעט.
 גאַרניט קיין שלעכטער פּלאַן.

ס'איז שוין געווען אירע לעצטע פאַרשטעלונגען, און איך האָב

נאך פליץ געטרעכט וועגן דעם „דיימאנד רינג“ ...
 איין מאָל פאַרבייגייענדיק איר האַמעל, האָב איך געמראַכט :
 אפשר איז איצט די געלעגנהייט, אויסצוגעפינען וועגן דעם „רינג“ ?
 האָב איך מיך אזוי לאַנג אַרומגעדרויט, ביי איך האָב באַשלאָסן אַרויפ־
 צוגיין. אַריינקומענדיק, האָט זי מיך זייער פֿריינטלעך אויפגענומען,
 נאָר ווי זי האָט געוואַלט עפעס זאָגן, האָט מען אָנגעקלאַפט אין
 טיר, האָט זי געמאַכט אַ שפּאַן אויף צוריק, און באַלד געזאָגט :
 — אַריין!

די טיר האָט זיך אויפגעמאַכט און יוסף וויינשטאַק איז אַריינ-
 געקומען און באַלד געזאָגט :
 — העלצ, קלאַראַ, איך האָב זיך קוים אָפּגעריסן אַרויפצוקומען
 פֿרעגן, ווען פֿאַרט איר ?
 — מאַרגן.

מיר האָבן זיך איבערגעקוקט, און כ'האַב באַלד צוגעגעבן :
 — פֿאַרט געזונט, מיר וועלן זיך נאָך זען. „גוד באַי“!

ג.

אַכט יאָר שפּעטער, ווען איך האָב געשפּילט אין באַסטאָן, איז
 קלאַראַ יאָנג געקומען פֿאַר גאַסטראָלן. זי האָט זיך דערפֿרויט מיך
 צו זען, ווייל איך בין געווען אַ געשפּילטער אין אירע פּיעסן, אַבער
 אין דער טרופּע, איז אויך געווען מר. בוועז יאָנג, איר געוועזענער
 מאַן. איך האָב שוין געהערט אין דער יונגן, פּליץ איז שוין איצט
 געווען אַנדערש. דערצו זיינען די געזעפטן ניט געווען אזוי פּויגל-
 דיק : ס'איז געווען איר לעצטער אויפטריוט אין אַמעריקע, איידער
 זי איז אָפּגעפֿאַרן נאָך רוסלאַנד.

זי האָט מיר איבערגעגעבן אַ קליינע מתנה, אַ בילד פֿון זיך, וואָס
 דערמאַנט מיך אין דעם אַמאָל, ווען איך בין געווען פֿון די „זונגע“,
 מיט אזוי פּיל גלויבן אין דער גאַלדענער צוקונפֿט. און מיט די וואָס
 איך האָב געשפּילט זיינען אין מיינע אויגן געווען אזוי גרויס, אז
 איך האָב צו אַ סך אַרויפגעקוקט ווי צו געטער.

נאָר קלאַראַ יאָנג האָט אַרויסגעשיינט אפּילו צווישן די געטער.
 איז דען אַ וואַנדער, וואָס איר כּישוף מוט זיך פֿון מיר ניט אָפּ ביזן
 זיינטיקן טאַג. ווי אַ געטלעכער דימענט איז זי אַריינגעוואַקסן גע-
 וואָרן אין מיין האַרצן — איר קיינמאָל ניט צו פֿאַרגעסן.

דער טאָנץ צום טויט

אין טועאטער איז מיר א סך מאַל אויסגעקומען צו שפילן מיט פאר-
שידענע כאראקטער-אַקטיאָרן, וועלכע זיינען ניט נאר געווען גוט,
גרויס, אַנערקענט נאר א פאר — קען מען זאָגן — וועלט-באַרימט.
איך האָב, אָבער, אויך געשפילט מיט צענדליקער טאלענטן, וועלכע

סעם גערשטענזאָנג

זיינען ביים לעבן פאַרווען געוואָרן. איינער פון זיי, וועלכע מ'האַט
ניט אַנערקענט, כאַמיש ער איז געווען א זייער פיינער אַקטיאָר, א
גוטער כאראקטער-אַקטיאָר, און האָט פאַרמאָגט נאר א סך מעלות,
איז געווען שמואל גערשטענזאָנג. זיין פיגור האָט אים אפילו דערלויבט
צו שפילן בוך-ראָלן. דערצו האָט ער געהאַט א פיינע שטיב צום

זיינען ביים לעבן פארזען געווארן. איינער פון די, וועלכע מ'האט קענט שפילן א פאר אינסטרומענטן. געווען א גומער מענצער, א פראכטפולער גרימירער, ער האט פארמאגט געשמאק פאר קליידער, און ער האט אלע מאל געפאסט צו דער ראל. וואס ער האט געשפילט. מיט די מעלות, וואס ער האט פארמאגט, האט אים געגעבן דאס רעכט צו זיין אין א קלאס פאר זיך, ספעציעל אין זיין זשאנר פון באראקטער-ראלן.

אט דעם פיינעם אקטיאר שמואל גערשמענזאנג האב איך גע-קאנט א סך יארן, אבער דערקענט האב איך אים ערשט, ווען מיר האבן צוזאמען געשפילט אין דעם „בראנקס ארט מעאטער" פולע פיר סעזאנען. אזוי ווי דארט איז אויסגעקומען צו שפילן פון פופצן ביז זעכצן פיעסן א סעזאן, האב איך אים געווען אין מער ווי פופציק ראלן, אין פארשידענע באראקטערן און אין וואונדערבארע טיפן. און ווי אנדערש גערשמענזאנג איז געווען אין איעדן טיפ, אין שפראך, אין האלמונג, און אין שפילן! א דערגרייכונג פון אן אמת גומן אקטיאר!

דערצו איז ער אין לעבן געווען א טייערער חבר, מיט וועמען מ'איז געווען א נחת צו פארברענגען.

ווי פרי איך בין ניט געקומען אין מעאטער, איז שוין „גערשו", — ווי זיינע אינטימע פריינט, קאלעגן, האבן אים מיט א ליבשאפט גערופן — געזעסן אין זיין גארדערע-אבי-צימער. האב איך אלע מאל געפרעגט:

— איז שוין גערשו דא?

— יא, יא, אט-אידא בין איך, דענקעלע! ווילסט עפעס?

— איך וויל נאר וויסן, וואס טוטסטו דארט אזוי פרי?

— איך מאך קאליע שמינק, — האט ער לאכנדיק געזאגט, וויסנט-

דיק, אז ער איז איינער פון די געצייגטע אקטיארן, וואס האט דאס איך געקענט.

— עס וועט דיר דען עפעס העלפן דיין אויסשמירן זיך?

— איך ווייס, אז ניט, אבער פרובירן מעג איך דאך.

— יא, דו מעגסט, אבער ניט צו פיל, ווייל מ'עט דיך ניט הער-

געגען, גערשו.

— צו דעם בין איך שוין צוגעוואוינט. שוין אזוי פיל יארן, ווי מען דערקענט מיך ניט...

געזאגט האט ער דאס שטיל, מיט ווייטיק, און מיר האט זיך גע- דאכט, אז איך האב דערהערט א טיפן זיפן.

מיט אנערקענונג, צי אן אנערקענונג — גערשמענזאנג איז תמיד געווען איבערגעגעבן צו זיין ראליע, איבערהויפט אין די בעסערע פיעסן.

האט מען באדארפט איבערמייבן, אפילו מאכן א „קאזשעלעק“ איז גערשמענזאנג געווען א מייסטער אויך אין דעם, אן ערשט-קלאס- טישער פאציאן, און אויך דאס האט אים געפאסט. אן אמתער געבוי- רענער קינסטלער.

ווען עס איז אים ניט געפעלן געווארן די פיעסע, האט ער דאס אנגערופן „מאכערייקע“. ער האט דערמיט אויסגעדרוקט זיין פרא- טעסט.

ער איז קיינמאל ניט געווען גערשמענזאנג אויף דער בינע. אלע מאל א פארקערפערונג פון אן אנדער מענטשן. אפילו אין זיין אי- בערמייבן, האט ער אויך, אין א סך פון די ראלן, עפעס געשאפן. צו א נייער אויפפירונג, פלעגן א סך פון זיין זשאנראקטיווארן, וועלכע זיינען געווען מער אנערקענט פון אים, קומען אין מעאטער, צו זען, וואס גערשמענזאנג האט דאס מאל געשאפן. זיי האבן אים אלע באוואונדערט. אפילו אין זיין נאריש מאכן זיך האט ארויסגע- בליצט א סך נאטירלעכער הן.

שמואל גערשמענזאנג איז קיינמאל ניט געגאנגען, נאר געלאפן. און ווען איך האב אים געמראפן לויפנדיק, האב איך אים געפרעגט:

- גערשו, טייערער, וואס לויפטו?
- דענקעלע, טאמע, האסט פארגעסן וואס מען שפילט היינט?
- וואס מיינסטו „פארגעסן“? היינט שפילט מען „דעם פרעמדן“
- פארגעסטו פארוואס איך לויף?
- אזוי פרי? ...

— ווייסט דאך, ווען עס קומט צו גארדינען, נעם איך מיר צייט. איך דארף מאכן א גאנץ אנדערן גריס, איך דארף געפינען די פאכנדע קליידער. עס איז דאך ניט פון יענע פיעסן...

- ווען עס האט שוין געהאלטן ביים סוף פון סעזאן, האב איך אים איין מאל געפרעגט :
- וואס הערט זיך, גערשו, מיטן קומענדיקן סעזאן?
- וואס מיינסטו? — האט ער מיך אנגעקוקט.
- האסט עפעס אויסזיכטן?
- אויב דו ווילסט וויסן דעם אמת, האב איך נישט קיין אויסזיכטן.
- דער מענעדזשער האט שוין גערעדט מיט מיר.
- אזוי, האסטו דאך יא עפעס, איז וואס האסטו אים געזאגט?
- מיר וועלן זען. ער האט אפילו געזאגט, אז איך בין מיט אים פאר דעם קומענדיקן סעזאן.
- געוויס מיט א גרויסער העכערונג. — בין איך זיכער.
- זיי נישט אזוי זיכער, ווייל וואס ער וויל געבן, איז גארנישט אזוי גרויס.
- וועט מען דיך געוויס גרויס רעקלאמירן.
- ווער דארף עכ? ...
- וואס מיינסטו?
- דיר מעג איך דאס זאגן : עס וועט מיך אפילו נישט פארדריטן, ווען מען שמעלט מיין נאמען אויף דער אנדערער זייט פון „פאוסט-טער“.
- דענקעלע! אויב איך קען נישט גוט-מאכן אויף דער בינע, וועט מיר דער גרויסער אדווערטאיזמענט גארנישט העלפן. א קינסמלער דערקענט מען נישט אויפן „פאוסטער“, מעג ער זיין ווי גרויס אנטאג-סירט. גרויס איז ער אין דער ראל, וואס ער שפילט.
- איצט פארשטיי איך פארוואס דו ביסט אזוי גרויס...
- ווער האט דיר דען געזאגט, אז איך בין גרויס? ווייסט דאך ווי מען זאגט : אלע שפילן טעאטער, שפיל איך אויך. עס זיינען דא שפילער און קינסמלער.
- וועמען מיינסטו, גערשו?
- רודאלף שילדקרויט, יאקאב פ. אדלער, דוד קעסלער איז גע- ווען א ריז. מאַרס מאַסקאוויטש — א גוטער אינטעליגענטער אַקטיאָר. איך האָב אפילו געשפילט מיט מאַרס מאַרסיאָן.
- איצט ווייס איך...
- וואס ווייסטו?

— פארוואס דו ביכט אזוי גוט.

— דאס הייסט ביי דיר גוט? וויבאלד אזוי קום שוין טרינקען

א קאווע.

די מענטשלעכע געשטאלטן, וואס שמואל גערשטענזאנג האט געשאפן אין די פארשידענע פיעסן, וואס ער האט געשפילט, וועל איך קיינמאל ניט פארגעסן, איבערהויפט ווען עס האט זיך געמאכט, אז ער זאל זיך קענען באנוצן מיט איינעם פון זיינע אינסטרומענטן, אויף וועלכע ער האט געקענט אויכשפילן וואס עס איז אים געווען צום הארצן, איז עס ווירקלעך געווען א קאנצערט. זיין ליבסטער אינסטרומענט איז געווען די טשעלא, אויף וועלכער ער האט ניט איין מאל אויסגעניצט זיין בענקשאפט.

אין דער פיעסע וואס מ'האט געשטעלט אויף פסח, האט ער זיך אינגאנצן אפגעזאגט צו שפילן. די ראל האט ער גענומען, אבער צו פראכע איז ער ניט געקומען, זיינען צוועק א פאר מעג און גערשו איז נישטא. דורך דער צייט האט מען אים א פאר מאל טעלעפאן-נירט, אבער ער איז ניט געווען. איין טאג איז ער אריינגעקומען אין טעאטער, מיט דער ראל אין האנט, און האט באלד געפרעגט דעם מענעדזשער:

— אפשר וואלט איר מיך ארויסגעלאזט?

— וואס רעדט איר, גערשטענזאנג?

— איך פיל ניט אזוי גוט, פאר מיר וועט שוין העם סעזאן זיין

גענוג. קריגט א צווייטן אקטיאָר.

— איצט — ווען דער סעזאן ענדיקט זיך? ערב פסח ווילט איר

מיך שטעלן אין אַזא פארלעגנהייט? גערשו, ווייסט איר וואס איר

רעדט? ווען איך זאל אפילו וועלן, וועמען קאן איך איצט קריגן?

— וואס איז, מר. גערשטענזאנג, עס שטייט אייך ניט אן צו שפילן

אין מיין פיעסע? — האט זיך דער מחבר פון דער פיעסע אריינגע

געמישט.

— ווער זאגט עס? ס'איז פאר מיר א גרויסער כבוד, נאר איך

פיל עפעס ניט מיט אלעמען, — האט ער זיך גענומען רויטלען.

— אין דער ראל דארפט איר אייך ניט אנטערענגען, עס איז

א שייגע, לייכטע ראל, און ביז דער פארהאנג וועט ארויף, וועט איר

געזונט ווערן.

— איך האָב אַבער געוואוסט, אז עס וועט אזוי זיין, — האָט ער שטיל צו זיך געזאָגט.

ערשט איצט האָב איך אים באַטראַכט. ער האָט אויסגעזען עפעס אַנדערש. ניט דער גערשו — זוי ער וואָלט געווען איבערגעשראַקן. ער איז לאַנגזאַם צוגעקומען וואו איך בין געזעסן, און אוועקגעצנדיק זיך, האָט ער זיך גענומען באַקלאַגן :

— אויך היינט האָב איך ניט באַדארפֿט קומען.

— אזוי שלעכט פילסטו, גערשו?

— מיין פרוי האָט מיך טאַקע געוואַרנט. ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגן, דוד, ס'קומט אַמאָל אַ צייט, ווען מ'דאַרף פאַלגן אפילו אַן אייגענער פרוי.

הערי שלעקער איז געזעסן אין „פיט“ ביי דער פּיאַנאָ. מאַכט דיק דעם דועט, וואָס גערשו האָט באַדארפֿט זינגען אין דער פּיעסע. איך האָב גלייך הערקענט אויף זיין פאַרענהערט פנים, אז ער וויל די ראל שפּילן צוליב דעם דועט, ווייל עס האָבן אים שטאַרק גע-רייצט די אַקאָרדן פון דער פּיאַנאָ. ער האָט מיט זיך געקעמפט : גערשו, דער מענטש, וואָס האָט געוואָלט לעבן, האָט געקעמפט מיט גערשו דעם אַקטיאָר, וואָס האָט געוואָלט זינגען און טאַנצן. דער צווייטער גערשו האָט אויסגעפירט. מ'זיך ניט געוואָלט צוהערן צו זיין פרוי, אפילו ניט צום דאַקטאָר, וואָס האָט אים פאַרווערט צו שפּילן.

אזוי ווי פסח איז אויסגעפאַלן אין אַ פּרייטיק, איז שבת ביימאָג געווען די ערשטע פאַרשמעלונג, זיינען דריי פאַרשמעלונגען אַדורך זייער פּיין, נאָר גערשו איז נאָך איעדער פאַרשמעלונג פאַרשוואַנדן געוואָרן.

אין אַויגט, ווען איך בין פאַרטיק געוואָרן מיטן ערשטן בילד, בין איך אַרויף זיך איבערטאָן, איז שמואל גערשטנוואַנג צוגעקומען און זיך אַנגעשפּאַרט אין דער מיר פון מיין גאַרדעראַב-צימער, פּיפ-קענדיק זיין לולקע, געווען פאַרטיק פאַר זיין אויפמאַרט. אין דעם גרים האָט ער אויסגעזען אזוי שייך, און אזוי ציכטיק, אז איך האָב מיך זאָט ניט געקענט אַנקוקן אין אים. האָב איך באַלד געזאָגט :

— אַ שאַד, וואָס איך האָב ניט מיין קאַמערע.

כאפנדיק א קוק אין שפיגל, האב איך אים נאך עפעס געוואלט
 פרעגן, איז ער שוין גיט געווען. האב איך מיך גענומען איבערמאן.
 און דער ארקעסטער האט געגעבן דעם אריינפיר צו זיין דועט. וויכטיג
 דיך אז ער וועט דעם כאַרַיס-טייל א פאַר מאַל איבערוינגען, האב איך
 געווארט ביז מען וועט מיך רופן. הערנדיק וואס עס קומט פאַר אין
 טעאטער, האב איך, שמייכלענדיק, געטראכט, אז גערשו גיט היינט
 אויס די מוזיקע. און מיטמאָל איז שטיל געוואָרן! עס האט זיך
 דערהערט אַ שטאַרקער קלאַפּ, און הינטער דער בינע איז געוואָרן
 אַ טומל. מען האט מיך גערופן. גיט וויסנדיק וואָס דאַרט איז, האב
 איך געמיינט, אז איך האב פאַרשפּעטיקט, האב איך גענומען לויפן,
 און וועמען איך האב אָנגעטראָפּן, האב איך געפרעגט:

— וואָס איז געשען? ווער איז געפאלן?
 — גערשטענזאנג, אויף דער בינע, שטעל, ראַטעווע אים! ...
 — ער האט דאָך ערשט געוונגען.
 — און אויך געטאַנצט, און ביים פאַרנייגן זיך, האט ער זיך אַ
 דריי געטאַן און אַוועקגעפאַלן.
 — געוויס געמאַכט אַ קאַזשעלאַק. — האט אַ שטימע אויסגע-
 טריגן.

— נאָך דעם, ווי ער האט זיך געהאַלטן אזוי פּיין די גאַנצע צייט,
 האט אַ צווייטע שטימע באַמערקט.
 אַרויפליפנדיק אויף דער בינע, איז שוין דער פאַרהאַנג פאַר-
 שמואל גערשענזאנג געווען אויף אייביק אַראָפּגעלאָזט. דאָס איז גע-
 ווען זיין לעצטער קאַזשעלאַק — אָבער גיט ער האט אים געמאַכט.
 געשמאַרבן אויף דער בינע, ווי אַ גרויסער אַקטיאָר! ער האט
 זיך פאַרנייגט פאַרן עולם, נאָך זיין ליבסטן דועט, און אויסגעלאָשן
 געוואָרן איידער ער האט צייט געהאַט אַ פינקל צו מאַן.
 זייער אַ גרויסער פאַרלוסט איז ער געווען פאַר אונדז, זיינע
 פריינט. איינער פון די גאָר גוטע אַקטיאָרן, וואָס איז ביים לעבן אינ-
 גאַנצן פאַרווען געוואָרן.

נירנאָר, 1957.

נאך פערציק יאָר

ווען סאלאמאן גראס איז פארטיק געוואָרן מיטן סאפער, האָט ער גענומען זיין גלאַז, איז פאמעלעך צוגעגאנגען צום קארנער פוס-נאָס און ספרינגס ספריט. וואו דער „האַטהאַרן קוואַל נומער איינס“ געפינט זיך, נאָך דעם ווי ער האָט אליין באַטראַכט, לאַזנדיק צו

דער אַריינגאַנג אין דעם היסטאָרישן גאַרטן.

ערשט אלעמען אַנצאפן זייערע פלעשלעך און פולע גאלאנגען מיט וואַסער, האָט ער זיך איצט אוועקגעשטעלט ביים קוואַל, און לאַנג-זאַם גענומען טרינקען דאָס מינעראַל-וואַסער, וואָס ער האָט אזוי שטאַרק ליב געהאַט. אזוי שנעל ווי ער איז פארטיק געוואָרן מיט

זיינע צוויי גרויסע גלעזער וואסער, האָט ער זיך צוערשט אַרומגע-
קוקט אין אלע זייטן, ווי ער וואָלט וועמען געזוכט, דערנאָך איז ער
אַריבערגעגאַנגען די גאַס, און דורך ספּרינג סטריט אַריין אין פאַרק,
וואו ער איז כאַלד פאַרשוואַנדן געוואָרן אין דער טיפעניש פון די
געדיכטע ביימער. דאָס איז כמעט געווען זיין טעגלעכער שפּאַציר,
אַזוי לאַנג ווי ער איז געווען אין סאַראַטאַנג ספּרינגס.

דער היסטאָרישער קאַנגרעס פאַרק, וואָס איז אין מיטן שטאַט,
ניט ווייט פון אלע גרויסע האַמעלן, איז פונקט אַנטקעגן העם טרינק-
האַל. דער הויפט-אַריינגאַנג אין פאַרק איז דורך בראַדוועי, די הויפט-
גאַס פון דער סאַראַטאַנג. ער פאַרמאַגט אויך צווישן אַנדערע היס-
טאָרישע אַנטיקן, אַ קליינעם וואַנדערבאַרן איטאַליענישן גאַרטן,
וועלכער איז זייער אינטערעסאַנט, איבערהויפט ווען אַלץ צעבליט
זיך דאַרט. אין מיטן פון דעם גאַרטן געפינט זיך אויך אַ פּאַנטאָן,
מיט צוויי מאַדראַר-פיגורן, וואָס שפּריצן וואַסער איינער אויפן צווייטן,
און דאָס שפּריצנדיקע וואַסער פאַלט אין פּאַנטאָן וואו די גאַלד-פּיש-
לעך שווימען אַרום.

אויף איינעם פון די פיר קאַרנערס וואָס דער פּאַנטאָן פאַרמאַגט
פלעגט זיך סאַלאַמאָן אלע מאָל צוועקזעצן און באַוואַנדערן די שיינע
בלומען, וואָס וואַקסן דאַרט אין פאַרשיידענע קאַלירן, אָדער ער פלעגט
זיך פאַרטראַכטן, קוקנדיק אויף די יונגע נאַדל-בוימער, וועלכע רוישן
ווי דער קלאַנג פון שמילע פידלען; צו זיי האָט ער זיך צוגעהערט
איינצופּנדיק אין זיך די פּרישע שמעקעדיקע לופט, און געטראַכט
האַט ער פון דעם אַמאָל-אַמאָל...

סאַלאַמאָן האָט געהאַט זייער אַ סך פון וואָס צו טראַכטן. ניט
אויך מאָל, זיצנדיק דאָרט, האָט ער זיך דערמאַנט אין זיין אינטערע-
סאַנטער פאַרגאַנגענהייט. זייענדיק אַ סך יאָרן אַן אַקטיאַר, האָט ער
איצט געהאַט נאָך וואָס צו בענקען, איבערהויפט ווען ער האָט זיך
דערמאַנט אין יענער גאַלדענער צייט, ווען מ'איז נאָכן סעזאָן
(וואָס האָט דעמאָלט אַנטעהאַלטן פון 36 ביז 40 וואַכן), דערנאָך
ערשט אַרויסגעפאַרן אויף דער פּראַווינץ, און יעדע וואָך געשפּילט
אין אַן אַנדער שטאַט. האָט ער איצט דאָ, זיצנדיק פאַרטראַכט, אַלץ
געזען. די הינטער-קוליסן-ליבעס, וואָס ער האָט דעמאָלט געפירט,

היינט דאס אמאליקע טעאטער-שפילן! מער פון אלץ האט אים שטארק פארדראָסן, וואָס מ'האָט אויפגעהערט צו שפילן דעם גאַרדין-רעפערטואַר, ווייל ער איז געווען אַ גאַרדיניסט, „איז פּופּקע“, אַ גע-שפּילטער אין אַיעדער גאַרדין-פּיעסע, ניט אין איין ראלע, נאָר אין צוויי, דריי ראלן פון אַיעדער פּיעסע. איז ער איצט געזעסן פאַר-טראַכט און געזען פאַר זיך די אלע טיפּן, וואָס ער האָט אמאָל גע-שפּילט. אַט שטייט פאַר אים דוד-משהלעס, דער אידישער קעניג ליר. אין דער סצענע: „שענקט אַ נדבה דעם בלינדן קעניג ליר“. אין דער אַנדערער זייט פון גאַרטן איז געשטאַנען דער צאַרטער בן-ציון, דער מטורף, אין דער סצענע ווען ער ליגט אויף דער ערד אַ דערשאַסע-נער און בעט זיך ביי ליווען: „אויב דיין קינד וועט זיין אַ אינגל, גיב אים אַ נאַמען נאָך מיר“... אין אַ צווייטן ווינקל האָט ער גע-זען נפתלי הערץ פון „פרעמדן“, און ס'האָט זיך אים געדאַכט ווי ער שרייט: „בלומע, האָסט מיר ניט דערקענט?“ און דורך אַן אַפענעם אַרײַנגאַנג האָט זיך אים געדאַכט, ווי שלמהקע שאַרלאַטאַן איז אַרײַנגעקומען און האָט צו אים געזאָגט: „בייניש, דו האָסט די גאַנצע וועלט אין דער פּיאַסע און איך האַלט מיין פּיאַסע אין דער גאַנצער וועלט!“ שלמהקע די וועלט איז גרויס און צרות איז דאָ גענוג! „אלעס געזען, אלעס געהערט, שאַנאַס מאַרש“. און באַלד האָט זיך באַוווּן זיין קרוין-ראַל למד, פון דער דראַמע „דער ווילדער מענטש“. און ער האָט צו אים געזאָגט: „איך האָב דיר עפּעס געוואַלט פּרעגן... און שוין פאַרגעסן. תּמיד האָב איך אַזוי פּיל צו פּרעגן און פאַרגעס... אַט ערשט געטראַכט... איך זאָל ניט האָבן אַזאַ אידיאַטישן קאַפּ, וואַלט איך אפּשר גאָר קיין אידיאַט-ניט געווען“... ער האָט זיך מיט אים געוואַלט אַרומכאַפּן. שוין אַזוי לאַנג ווי ער האָט זיינע באַליבטע פּריינט, זיינע געשאַפענע טיפּן, ניט געזען, האָט זיך ווי דער שטן, אוריאל מוזיק אַוועקגעשטעלט און אים ניט צוגע-לאָזט, ווען ער האָט אים געפּרעגט:

— פאַרוואָס?

— ווייל איצט דאַרפסטו טראַכטן פון די וועלכע האָבן דיר אַ סך פאַרטעניגן פאַרשאַפט. געדענקסטו אויך זיי אַזוי גוט, ווי דינע ראלן? עוועלען פון שיקאַנאַ? אַסתרן פון באַסטאַן? טילין פון

מילוואק? ראזין פון פויטמבורג? דיקי פון קליוולאנד? מצלי פון פילאדעלפיע? העלען פון אמלאנטיק סיטי? ביולאן פון טאראנטא? און די אלע, אלע פון ניו-יארק?

— איך האב זיי ניט פארגעסן. נאָר איינע, וועלכע אינטערע-סירט מיך נאָך ביז העס היינטיקן טאָג, די ...

— איז שוין לאנג פארנומען, קענסט אבער האָבן אַ געלעגנהייט זי היינט צו זען. גיי, זי ווארט אויף דיר.

סאלאמאן האָט זיך אַ טרייסל געטאָן, ווי ער וואָלט זיך אויפ-געכאפט פון שלאָף, אין זיין פארטראַכטיקייט האָט ער ניט באַמערקט ווי די נאָכט איז צוגעפאלן. ער האָט זיך אויפגעהויבן און מיט אַ שאַרפן בליק אַרומגענומען דעם גאַנצן גאַרטן, ווי ער וואָלט זיך מיט אַלצדינג דאָ געזעגנט, איידער ער פאַרלאָזט. ער איז איצט אַדורכ-געגאַנגען דעם גאַנצן פאַרק ביז ער איז צוגעקומען צו ספּרינגס סטריט, דערנאָך צו הענרי סטריט, און פון דאָרט אַהיים.

ס'איז שוין אפילו זייער לאנג, דאָך איז אַמאָל געווען אַ צייט, ווען אין ניו-יאַרק אליין האָבן עקוויסטירט צוועלף אידישע טעאַטערס, און אַכט אַדער צען אויף דער פּראַווינץ. ניט אַרײַנגערעכנט די אלע קליינע טעאַטערלעך וואו מ'האַט געשפּילט וואַדעווייל. און ווען דאָס טעאַטער-פאַך האָט גענומען גיין באַרג-אַראָפּ זיינען די איינציקע אין דער פּראָפעסיע, וואָס זיינען, געבליבן אָן פּרנסה, געווען די אַקט-שײַאַרן. האָט מען גענומען לויפן זוכן פון וואָס אַ לעבן צו מאַכן, ווייל אפילו אָן אַקטיאָר מוז עסן, און האָבן וואו דעם קאַפּ אַוועק-צולייגן. האָבן זיך מאַקע אַ סך אַ לאַז געטאָן, און גענומען זוכן פון וואָס אַ לעבן צו מאַכן. אזוי שנעל ווי איינער האָט גענומען פעדלען מיט קראַוואַטן, האָט שוין אַ צווייטער גענומען פאַרקויפן שײַ, אַ דריטער האָט גענומען האַנדלען מיט רעשמאַלעך, אַ פּערטער האָט פאַר-קויפט „קאַסמיום דזשולערי“, אימפּאַרטירט פון ישראל, אַ פינף-טער איז געוואָרן אַ פּרעסער אין אַ שאַפּ. פון זיי האָט שוין איינער געהאַט אַ בעסערע מעגלעכקייט, האָט ער געעפנט אַ גראַסערי, און אַן אַנדערער איז אַריין אין אַ „ראַדיאָ-סופּליי-סטאָר“, אַ יונג פּאַרל איז אַוועק אַק אַ שולע זיך לערנען צו ווערן „ביזשישענס“, און נאָך

איינער האָט זיך אויפגעמאַכט אַ סטאַר פון אַלמע קליידער, אַ.
אָ. וו. . . .

אַנדערש איז געווען מיט די פרויען-שווישפילערניס. זיי האָבן
זיך גוט פאַרזאָרגט מיט דעם וואָס כמעט אַלע האָבן כאַלד התונה
געשאַט, און, צום גליק, האָבן אַ סך זייער גוט אַריינגעטראָפן.
דער ערשטער אַקטיאָר, וואָס האָט אָנגעהויבן „פעדלען“ מיט
קראַוואַטן איז געווען גליקלעך מיט דעם, וואָס דעמאָלט האָבן נאָך
עמלעכע טעאַטערס געשפילט. ס'האָט נאָך עקזיסטירט דער אידי-
שער קונסט-טעאַטער. און ווען דער אַקטיאָר מיט די קראַוואַטן איז
אין אַ זונטאָג אַרונטערגעקומען הינטער דער כינע און געוואַלט זיינע
קאַלעגן פאַרקויפן זיין סהורה, האָט איין אַקטיאָר, וואָס האָט דאָס
באַמערקט, זיך שטאַרק צעוויינט. כמעט אַלע זיינען זיך צוזאַמען-
געלאָפן. ווען מ'האָט אים געפרעגט:

— וואָס וויינסטו?

— פאַרוואָס זאַל איך ניט וויינען, — האָט ער געענטפערט, —
ווען מיר וועלן שוין האַלטן ביי דעם, וועט דאָך שוין ניט זיין וועמען
צו פאַרקויפן.

און זיין נבואה איז מקוים געוואָרן. ווען אַנדערע אַקטיאָרן האָבן
זיך צו עפעס גענומען, איז שוין מער קיין טעאַטערס ניט געווען וואו
אריינצוגיין עפעס צו פאַרקויפן.

און דער אַקטיאָר, וואָס האָט געטראָפן די פינצטערע צוקונפט,
איז שפעטער געוואָרן אַ חזן. ווען ער פאַרלאָזט זיך אויף דער
„שוואַרץ-קונסט“, וואַלט ער פונקט ווי אַ סך אַנדערע געדאַרפט פעד-
לען מיט עפעס.

אַבער פון די שוין לאַנג-אוועקגעגאַנגענע אַקטריסעס, וואָס האָט
אַלץ געקענט — זינגען, טאַנצן, אין אַזעלכע נויטיקט מען זיך שטענ-
דיק, דערצו איז זי געווען אַ גוטע ערשט-קלאַסיקע אַקטריסע, דאָס
איז געווען בערטיאָ פּיין. זי האָט אַלע מאָל געזאָגט:

— איידער זיך מאַכן נאַריש, און אַרומשלעפן זיך צו טאַנצן אויף
אַ טיש, וועל איך בעסער זוכן וואו איך קען מאַכן אַ לעבן. מיין
כלל איז: „ווען מ'קען ניט שפּילן אמת טעאַטער, ווי מיר האָבן
אַלע יאָרן געשפּילט, דאַרף מען דאָס אויפגעבן.“

בערמא האט ניט נאָר אזוי גערעדט, נאָר ביי דער ערשטער געלעגנהייט אריין אין „רומינג ביזנעס“ אין סאַראטאָגאַ. אמת, זי האָט דאָרט שווער געאַרבעט, אַבער עס האָט איר אויך צוגעשפּילט אַביסל מזל, און זי האָט אירע ביזנעס גוט אַרויפגעאַרבעט. אַ סך האָט איר געהאַלפּן איר גוטסקייט; זי האָט אויך אַ פּאַר גאַלדענע הענט. ס'איז ניט פאַראַן אַ זאך וואָס זי קאָן ניט טאָן. אין אויף וואָס מ'פּרעגט זי, זאָגט זי קיינמאַל ניט אָפּ. האָבן טאַקע בערמאַן אלע וואָס האָבן געוואוינט ביי איר, זי ליב געהאַט דערפאַר. האָט איר לאַנג ניט גענומען און זי האָט געקראָגן אַ גרויסן שמענדיקן קליענטעל, וואָס קומט צו איר אלע זומער.

וועלנדיק אלעמען צופרידנשמעלן, אַרבעט זי נאָך איצט זייער שווער אַ גאַנצן טאָג, און ווען עס קומט דער אָונט, פאַלט זי אַ מידע אַוועק אויפן בעט, און ווערט אַ סך מאַל אַנטשלאָפּן אין די שיך. דערפאַר זעט מען זי זייער זעלטן אויף דער וועראַנדע, און אויב ס'טרעפט אַמאַל און זי כאַפט זיך אויף באַלד נאָכן ערשטן שלאָף, פּוצט זי זיך אויס און באַווייזט זיך פאַר די געסט. דעמאַלט קען מען באַלד דערקענען אין איר די אַמאָליקע גוטע אַקטריסע. דאָס אַבער טרעפט זייער זעלטן.

אין דעם הייז וואוינט אויך סאַלאַמאָן די אלע יאָרן, וואָס ער קומט קיין סאַראַטאָגאַ. ער איז דאָ ווי ביי זיך אין דער היים. מ'גיט אַכטונג אויף אים, איז אים טאַקע דאָ אַלצדינג צום האַרצן, און ווען ער איז איצט אַהיים געגאַנגען, האָט ער נאָך אַלין געהאַט חלומות: אפּשר וועט אים געלינגען אַפּצושטופּן נאָך אַ סעזאָן אין אַ טעאַטער. ס'מאַכט שוין ניט אויס, וואָס ער זאָל דאָרט טאָן, אַבי צו זיין אין טעאַטער — ווייל צו וואָס קאָן ער זיך איצט געמען? ער איז שוין אַריבערגעשפּרונגען די זעכציק.

צוקומענדיק צום קאַרנעל, איז ער געבליבן שטיין, ווייל ער האָט בערמען געזען זיצן אויף דער וועראַנדע. ער האָט גענומען שטייבלעך, ביז ער איז צוגעקומען צום הויז, און נאָך איידער ער איז אַרויף אויף די פאַר טרעפלעך, וואָס פירן אַרויף אויף דער וועראַנדע, האָט ער צו איר געזאָגט:

— האָט דאָך דיין מאָן ניט געזאָגט העס אמת.
— וואָס פאַר אַן אמת? — האָט זי שטיל געפרעגט.

- אז דו ביסט אַ שונא פון לופט.
 — גלויב מיר, אז ער מיינט ניט קיין שלעכטס דערמיט.
 — זיכער ניט.
 — ער מיינט צו זאגן, אז איך גיי זעלמן אַרויס אויפן פּאַרמש.
 — דאַרפסט אים ניט פאַרענטפערן, איז ווי קומט עס מאַקען וואָס מ'האַט זיך היינט אַרויסגעלאָזט?
 — ווי דו זעסט, סאַלאַמאַן, היינט מוז איך דאָ זיין.
 — דו מוזסט?
 — יאָ, ווייל ער איז אַוועקגעגאַנגען. ס'איז שוין צייט, אז דו זאַלסט וויסן, אז איינער פון אונדז ביידין מוז דאָ אלע מאָל זיין, אפשר קומט ווער, אַדער דער טעלעפאָן קלינגט.
 — געוויס, געוויס מוז איינער זיין. יאָ, וואו איז ער געגאַנגען?
 — אין דעם קאַמיוניטי-טעאַטער.
 — אזוי, וואָס ווייזט מען דאָרט?
 — „קריג און פרידן“.
 — פון גראַף טאַלסטאָי.
 — יאָ.
 — דו האָסט דאָס שוין געזען?
 — מאַרגן גיי איך דאָס זען.
 — וויבאַלד אזוי, קאָן איך מיך אַוועקזעצן.
 ער איז שנעל אַרויף די פאַר טרעפּלעך און אַוועקזעצנדיק זיך לעבן איר אויף אַ וויג-שטול, האָט ער צו איר שמיל געזאָגט:
 — בערטיאָ, ווייסטו אין וואָס דאָס דערמאַנט מיך? אין דער גוטער אַלמער צייט. ווען מיר האָבן גאָך געשפּילט דעם גאַלדענעם רעפּערטואַר פון אַזעלכע שרייבער, ווי ליעוו טאַלסטאָי: „דעם לע- בעדיקן מת“, „קרייצער סאַנאַטאַ“, „די מאַכט פון פינצטערניש“, „אַנאַ קאַרענינאַ“, „רעזורעקשאָן“. דאָס איז געווען מיין ליבלינג- ראָל: פּרינץ ניעקליודאַוו.
 — סאַלאַמאַן, מיט וועמען האָסטו געשפּילט „רעזורעקשאָן“?
 — מיט דער בעסטער קאַטיושאַ טאַטלאַוואַ. סאַראַ אַדלער! יאָ, שוין אַ סך יאָרן אַוועק, אָבער גוטע זאַכן פאַרגעסן זיך ניט. ס'איז געווען אין יאָר 1925, אין דעם מ'קינלי סקווער טעאַטער. ווער האָט

זיך דעמאלט געקאנט פארשטעלן, אז פון אזא גאלדענער פראפעסיע
זאל גארניט ווערן?

דוד דענק, אלס למך, דער ווילדער מענטש

— סאלאמאן, איך זאג ניט, אז איך בין קליינער פון אלעמען, אבער איך האב דאס שוין לאנג געזען. דערפאר, מין פריינט, האב איך מיך אנגעכאפט אין דער ערשמער געלעגנהייט, וואס איך האב געהאט.

— זייער גוט האסטו געטאן. איך געדענק אבער א צייט ביים אידישן טעאטער ווען מ'האט זיך ניט באדארפט זארגן פארן מארגן. נאך איידער מ'איז פארטיק געווארן מיט איין סעזאן, איז מען שוין געווען אנגאזשירט פארן צווייטן סעזאן. אבער איצט וואס? גארניט מיט גארניט!

— האסטו מיך טאקע אין עפעס דערמאנט. איין זומער בין איך געבליבן אן געלט. וואס מיינסטו האב איך געטאן?
— יואס?

— געשיקט א טעלעגראמע צום מענעדזשער, אויף צו מארגן איז מיר אנגעקומען געלט.

— נאר דעמאלט האט דאס געקאנט פאסירן, היינט איז דאך ניטא צו וועמען צו שרייבן.

— זיכער ניט. ס'איז דען דא מענעדזשערס?

— נו, און טעאטערס זיינען דען פאראן? ניט איין מאל קומט מיר אויס צו לאכן מיט ווייטיק, ווען איך לייען אין די צייטונגען, ווי מ'הייסט אונדז ארויספארן און וועקן די פראווינגן, אבער וואוהין מיר זאלן פארן שפילן — דאס זאגט קיינער ניט. ווייסט פארוואס?
— ווייל זיי ווייסן ניט, אז די גרעסטע בראבלעם איז, וואס מ'קאן קיין טעאטער ניט קריגן. דאס האט מיך טאקע דערמאנט: מיט א פאר יאר צוריק בין איך געווען אין שיקאגא. בין איך אראפגעפארן אויף מעדיסאן סטריט, צו זען די צוויי גרויסע טעאטערס, וואס זיינען דארט געווען. געדענקסט דאך דעם „עמפייער“ טעאטער און דעם „היי-מארקעט“ טעאטער? דו האסט דארט א סך טאל געשפילט. צום באדויערן, איז פון זיי קיין זכר ניט געבליבן. איך האב דארט גע-טראפן צוויי ליידיקע „לאטס“... דאס זעלבע אויך אין דער לופ. וואו דער „פרינצעס“ טעאטער איז געווען. ווייסטו וואס דארט איז א „פארקינג לאט פאר קארס“...
א וויילע האט זי געשוויגן, ווי זי וואלט פון עפעס געטראכט.

דערנאך האט זי שמיל געפרעגט:

— „פרינצעס“ טעאטער?

— יא, איך האב דארט אמאל געזען שפילן וואלמער העמפמאן אין „האמלעט“.

— ווארט נאר, סאלאמאן, דאכט מיר, אזוי האט אויך געהייסן דער טעאטער וואו מיר האבן אמאל געשפילט אין דער נארד-סאיד.

— יא, דאס איז געווען אויף וועסטערן און פאסיאמיק.

— ווי אינטערעסאנט ס'איז דאן געווען!

— יא, מיר זיינען דאן געווען יונג און געזען פאר זיך א גרויסע צוקונפט!

— אבער איצט וואס?

— פלוי, רעד ניט דערפון!

א וויילע איז זי שמיל געבליבן. ער האט אויף איר געקוקט, און געווארט ביז זי האט זיך אריבערגעכויגן צו אים, און זייער שמיל אים געזאגט:

— סאלאמאן, יענע גליקלעכע צייט וועל איך קיינמאל ניט פאר-געסן.

— איך אויך ניט, בערטא. ווייכטו וואס איך וועל דיר זאגן. ווען איך בין איצט מיט צוואנציק יאר אינגער ...

— איז וואס וואלט געווען?

— גאנץ אנדערש, בערטא, גאנץ אנדערש!

— יא, איך וואלט דיר געוואלט גלויבן ...

— פארוואס ניט?

— ווייל איך געדענק, ווען דו ביזסט געווען מיט דרייסיק יאר אינגער און ס'איז גארניט געווארן.

— דעמאלט האב איך קיין שכל ניט געהאט.

— ניט מיין שולד געווען.

— זיכער ניט.

— איך וועל קיינמאל ניט פארגעסן, ווען איך האב דיך גע-בעטן, דו זאלסט ניט אוועקפארן. געדענקסטו דאס?

— ווי ס'וואלט ערשט געכטן געווען. מיר זיינען דאן געווען אזוי יונג און א ברעקל דערפארונג, איך האב דאן גאנץ אנדערש

געקוקט אויפן לעבן.

— איצט קוקסטו דורך ברילן, — האט זי א קורצן שמיכל געמאכט.

— לאך ניט! דערפאר קאן זיין, זע איך דיר אויך בעסער.

— אביסל צו שפעט, סאלאמאן.

— צו שפעט, אמת, בערשא, ס'איז צו שפעט. מעגסט אבער וויסן, אז מיינע טעגלעכע וויזימן אין דעם „איטאליען-גארדען“, איז ניט בלויז דארט צו באוואונדערן די שיינע בלומען. א סך מאל זיין איך דארט און טראכט ...

— פון וואס, סאלאמאן?

— פון מיינע ראלן, וואס איך האב געשפילט, און וואס פאר א נאר איך בין דאס גאנצע לעבן געווען.

— פארוואס דו, מער פון אנדערע?

— ווייל אהויז טעאטער, האט מיך גארניש אינמערקסירט, האב איך מיינ גאנץ לעבן געשפילט און געשריבן און דערביי פארבליבן.

— האבן דען אנדערע מער?

— מער פון מיר האט איעדער.

— אזוי דענקסטו? ס'איז אבער ניט אזוי, מיינ פריינט, פון וויימן, דאכט זיך, אז דאס גראז איז א סך גרינער ווי עס איז, איך האב אויך אמאל אזוי געגלויבט, ווען דו ביזסט געווען יונג און שייך, און ווען אלע מיידלעך זיינען דיר גאכגעלאפן, ביזסטו געווען דער קלוגער.

זי האט פאררויכערט א ציגארעט מיט אזא שנעלקייט, ווי זי וואלט זיך נאך עפעס געיאגט. סאלאמאן האט דאס פארשטאנען. האט ער איר געגעבן די געלעגנהייט זיך אראפצורעדן פון הארצן. זי וויל דאס מאכן וואס שנעלער, איידער די מענטשן קומען זיך צוזאמען אויף דער וועראנדע. זי האט שנעל אוועקגעווארפן דאס אויסגע-
זאשענע שוועבעלעך און צוגעגעבן:

— ווי נאריש ס'איז געווען פון מיר דיר וועלן דאן צוריקהאלטן, און ווען דו ביסט אוועקגעפארן, האסטו אינגאנצן פארגעסן, אז איך לעב אויף דער וועלט.

— דאכט מיר, אז דו האסט אינגאנצן פארגעסן.

- וואָס מיינסטו „פאַרגעסן“?
- אז דו האָסט אַ סך פֿריער פֿון מיר פאַרלאָזט שיקאַנאַ. און ווען איך האָב דורך מיט יאָרן שפּעטער געמראָפֿן אין ניריאָרק, ביזסטו שוין געווען פאַרנומען מיט אַן אַנדערן.
- ביזסטו שוין דאָן ניט געווען מיט דער פֿון קאַנאַדע?
- דאָס איז געווען שפּעטער.
- זי האָט שנעל פאַרצויגן דעם ציגאַרעט, און קוקנדיק אויף אים, האָט זי אַ שמייכל געמאַך, זאָגנדיק:
- וואָס מאַכט דאָס שוין איצט אויס, ווי אַזוי ס'איז געווען. כ'ווייס נאָר איינס, אז מיר האָבן געהאַט גוטע צייטן אין טעאַטער. ווען מיר זיינען געווען אין באַלטימאָר, געדענקסטו?
- ווער קען דען אזאָ סעזאָן פאַרגעסן? ווייסטו וואָס איך וועל דיר זאָגן, ווען איך האָב איצט אַזעלכע צוויי דריי סעזאָנען, וואָלט איך זיכער געקאַנט לאָזן „אַ פּייגלע אין וואַלד זאָרגן“.
- מעגסט דאָס זאָגן נאָך אַמאָל. ווי אַזוי האָט מען גערופן דאָס טעאַטער?
- „פּאָלי טעאַטער“. שוין אויך ניטאָ. דאָרט איז איצט אַ גע- זאָרין סטעיַשאָן.
- דאָס איז געווען אַ סעזאָן!
- נאָר דער סעזאָן איז געווען גוט? און אַ צווייטן סעזאָן איז מאַנטרעאַל? און אַ יאָר שפּעטער אין קליוולאַנד? דערנאָך אין באַסטאָן? צו יענער צייט האָבן מיר געהאַט אַ סך גוטע סעזאָנען.
- אמת, די צייט וועט זיך שוין קיינמאָל ניט אומקערן ...
- זיכער ניט! מיט אונדז וועט זיך די מעאַטער-פּראָפּעיַע אינגאַנצן ענדיקן. ווייל קיין נייע כוחות קומען ניט צו, און די וואָס נייען פֿון אונדז אַוועק. — איז ניטאָ קיין אַנדערע וואָס זאלן קאַנען פאַרנעמען זייער פּלאַץ.
- ווי אַ חלום איז אַלץ אַוועק ... ווי נעכטן וואָלט דאָס געווען ...
- וואָס פאַר אַ נעכטן? ס'איז געווען אין 1916. שוין פּולע פּערציק יאָר.
- יאָ, פּערציק יאָר!
- סאָלאָמאָן איז געבליבן זיצן פאַרטראַכט. ס'האַט זיך ביי אים אַרויסגערופן אַ שווערער זיפּן. בערשאַ האָט אַוועקגעוואָרפֿן דעם צי-

גארעט און זי האט אים אנגעקוקט. ווען ער האט געזאגט :
 — מיין גאנץ לעבן אוועקגעווארפן, און וואס איצט ? פונקט
 ווי ס'זעט גארניט ווערן פון דעם שטיקל ציגארעט. אזוי איז גארניט
 געווארן פון אונדזער פאך ... אויף אזא שנעלן אונטערגאנג האב
 איך מיך זיכער נישט געריכט.
 — מיר זיינען בלויז געבליבן מיט דעראינערונגען ...

דער פאנטאן וואו סאלאמאן איז געזעסן און באוואונדערט
 די שיינע בלומען, טראכטנדיק פון דעם אמאל ...

װיכל מיכאלעסקאָ

איינער פון די אויסגעלאָשענע שמערן איז דער ניט-לאַנג פאַר-
שטאַרבענער אַקטיאָר מיכל מיכאלעסקאָ.
מיט אַ יאָר 34 צוריק זיינען נאָך די טירן פון דער אידישער

אַקטיאָרן יוניאָן געווען פאַרכאַכט אַ סך שמאַרקער, ווי דער אייזערנער
פאַרהאַנג אין סאַוועטן-פאַרכאַנד.
ווער עס האָט צו יענער צייט ניט געהאַט קיין יוניאָן-קאַרד האָט
געמוזט וואַרטן ביז אלע יוניאָן-מיטגלידער זיינען געווען באַשעפטיקט.
דער סעזאָן איז שוין כמעט געווען אין פולן גאַנג, ווען איך בין
איינ טאַג געזעסן אין דער ראַיאָל קאַפע און געוואַרט אויף אַ נס.
זלמן שמוקלער איז אויך געווען איינער פון די פיל ליידינדיקע.

ער אבער האָט זיך געקענט וואַרפן און זיך טאַקע באַלד אָנגעכאַפט אין וואָס ער האָט געקענט פאַרדינען. אַבער נאָר ביים אידישן טעאַטער.

איז טאַקע דעם טאַג ווען איך בין דאָרט געווען האָט ער זיך אַ שטייכלענדיקער באַוווּזן אויף דער טיר פון דער ראַיאַל קאַפּע. צו ערשט האָט ער זיך אַרומגעקוקט אין אַלע זייטן. געמאַכט דעם אַני שטעל. אַז ער זוכט וועמען, ביז ער האָט מיך דערזען און מיט אַ זופּרידענעם שטייכל איז ער צוגעקומען צו מיין מיט און באַלד גע-
פרעגט:

- קען איך רעדן צו איך?
- פאַר וואָס ניט.
- איך מיין, אויב איר זייט ניט פאַרנומען?
- זיצט. — האָב איך אים אָנגעוווּזן אויף אַ בענקל.
- קיין סך צייט האָב איך סיי-ווי ניט.
- איך בין ניט פאַרנומען. — האָב איך נאָך אַמאָל באַטאַגט.
- וועל איך מיט איין רעדן וועגן געשעפט.
- מעגט איר איך אַוודאי אַוועקזעצן. אַ סוהר האַנדלט ניט שטייענדיק. זיצט און זאָגט וואָס איר ווילט. פאַר געשעפט בין איך קיין מאַל ניט פאַרנומען.
- ער האָט זיך לאַנגזאַם אַוועקגעזעצט אויף דעם בענקל.
- אַט אַווי, איצט קענען מיר רעדן, זאָגט וואָס איר ווילט.
- איך וויל איך אָנגאַזשירן.
- אַ נ ג א ז ש י ר ן ?
- יא. וואָס קוקט איר מיך אַזוי אָן?
- איר האָט אַ טעאַטער?
- אין ניו-יאָרק, דערווייל נאָך ניט.
- אַרויספאַרן? האָט איר שוין די גאַנצע קאַמפּאַני?
- אַט-די פּראָגע האָב איך פאַרשטאַנען וועט איר פּרעגן, דאַרפט איר ניט מורא האַבן. ווייל איך האָב שוין מיט מר. גוסקינען גערעדט וועגן איך. ער דערלויבט מיר צו נעמען וועמען איך וויל און איך פאַרויבער איין, אַז איך וועל האַבן אַ גוטע קאַמפּאַני. איך מוז דאָס האַבן. ווייל איך האָב אַ גוטן ס ט א ר .

— דאָס איז אינטערעסאַנט. מען איך וויסן ווער דאָס איז?
 — איך וועל איך זאָגן. — ער האָט זיך אַרומגעקוקט אין אַלע
 זייטן און צו מיר שטיל געזאָגט שמויכלענדיק: — מיכל מיכאלעסקאָ!
 איך בין געבליבן זיצן. אים אָנגעקוקט. טראַכטנדיק ביי זיך:
 ווייסט דער מענטש וואָס ער רעדט? מיכאלעסקאָ, ווייס איך, איז
 דעם סעזאָן פאַרנומען אין דעם סעקאָנד עוועניו טעאַטער! וואָס,
 דענקט ער, בין איך? אַט האַסטו דיר אַ נייער מענעדזשער אויף מיין
 קאַפּ! עס ווייזט אויס, ער האָט דערקענט אויף מיר וואָס איך טראַכט.
 האָט ער, ניט אַראָפּגעמענדיק פון מיר זיינען שמויכלענדיקע אויגן,
 נאָך צוגעגעבן:

— איך שפּאַס ניט. ווי זאָגט האַניגמאַן: עס איז ניט קיין אמת,
 נאָר אַ פּאַקט! איך שטעל צוזאַמען אַ קאַמפּאַני מיט מיכאלעסקאָ
 אַרויסצופאַרן שפּילן. איך האָב שוין „געבוקט“ אַ פּאַר טע-
 אַטערס אויף דער פּראָווינג, ניט ווייט פון ניו-יאָרק!

— איר ווייסט שוין די פּיעסע וואָס איר גייט שפּילן?

— „ווילדע יוגנט“!

— ווען מאַכט מען פּראַכע?

— אזוי רעדט איר דאָך ווי אַן אמתער קינסמלער. אַלזאָ, אָפּ-

געמאַכט! איך וועל איך לאָזן וויסן ווען מ'וועט מאַכן פּראַכע.
 ער האָט עס געמאַכט אזוי שנעל, אַז איך האָב קיין צייט ניט
 געהאַט אים צו זאָגן וויפּל איך וויל. ער איז שמויכלענדיק באלד אַוועק.
 און איך בין געבליבן זיצן, ניט גלויבנדיק, וואָס דאָ איז פאַרגעקומען.

**

אין יענע יאָרן איז די גאַנצע פּראַפעסיע געווען איינגעווויקלט
 אין איין גרויסן סוד, און אַט-דער סוד געמעגט זיין הינטער טויזנטער
 ילדעסער פאַרמאַכט איז ער אין דער ראַיאַל קאַפע באלד אויסגערוינען
 געוואָרן. קיין מאָל האָט מען ניט געוואוסט ווער עס האָט דעם סוד
 אין דער ראַיאַל קאַפע געבראַכט. אזוי ווי ער וואָלט פאַרטראָגן גע-
 וואָרן פון אַ פינצטערן כוח, אַדער פון אַ בייזן ווינט, נאָך איידער
 די אַקטיאָרן זיינען געקומען אין דער ראַיאַל קאַפע פון דעם טעאַ-
 טער, וואו דער סוד האָט באַדאַרפט פאַרבלייבן.

אויף דעם האָט דער באַרומטער מאיר פון די שנאָרערס ניט
איין מאל געזאָגט :

— פון די אלע טעאָמער-סודות וואָס ווערן אויסגערונען אין
דער ראיאָל קאָפּע, האָט מען געקענט מאַכן אַ וואַזשנעס רינשטאָק.
אַזוי שנעל ווי די אַקטיאָרן האָבן זיך באַוווּזן אויף דער שוועל
פון דער ראיאָל קאָפּע. האָט מען כּאַלד אַקעגנגעטראָגן, וואָס ביי זי
אין טעאָמער איז פאַרגעקומען.

און ווער? הערמאַן, וועלכער האָט זיך באַרימט געמאַכט מיט
זיין „גוד נאָיטס“ מיינע הערשאַפטן! ער האָט מער ניט באַ-
דאַרפט ווי כּאַפּן איין וואָרט. איז שוין גענוג געווען, אַז דער גרעס-
טער טעאָמער-סוד זאל אַרויס אויף דער גאַס.

דעם זעלבן אָונט איז מיר אויסגעקומען צו זיצן מיט אַ גרופּע
אַקטיאָרן. ביי אַיינעס פון די טישלעך און דאָ טאַקע האָב איך אויס-
געפונען פאַר וואָס מיכאַלעסקאַ גייט אַוועק פון דעם סעקאַנד עוועניו
טעאָמער. רעדנדיק, האָט מיר אַיינער אַ פרעג געטאָן :

— איר פאַרט מיט מיכאַלעסקאַן?

— פון וואַנען ווייסט איר? — האָב איך אים מאַדנע אָנגעקומט.

— ווייל ס'איז שוין ניט מער קיין סוד. אלע ווייסן, אַז שמוקלער
וואָס היינט גערעדט מיט אייך. נאָך מער. מיר ווייסן אפילו מיט
וואָס פאַר אַ פּיעסע ער פאַרט אַרויס, ווייל דאָ, אין דעם סעקאַנד
עוועניו טעאָמער, גייט אַרויף די נייע פּיעסע „יאַנקעלע“.

— דאָ איז אַבער ניט יוראַפּ. — האָט אַ צווייטער געזאָגט. —
דאָ וועט זי זיך באַדאַרפן גוט אונטערזאַרמלען!

— ווען איך בין מיכאַלעסקאַ וואַלט איך געמאָן דאָס זעלבע. —
האָט אַ דריטער געזאָגט. און דער ערשטער האָט כּאַלד אונטערגע-
כאַפט :

— איר ווייסט דאָך, אַז אַ מענעדזשער פאַר מען ניט נאָכגעבן.
כּאַלד ווערט מען דאָך ביי זיי אַ סמאָטיסט.

— ניט אַזוי לאַנג ווי אַ נדושו איז מיט אים. איך קען אים
נאָך פון וואַרשע!

איצט איז מיר קלאָר געוואָרן. וואָס עס גייט פאַר, אַז וואָס
שמוקלער האָט מיט מיר בייטאָג גערעדט איז טאַקע אמת; ווי כּאַלד

אזוי וועל איך באלד שפילן מיט מיכל מיכאלעסקאן!
 די קאמפאני, וואס שמוקלער האט צוזאמענגעשטעלט איז געווען
 ניט קיין שלעכטע, דערפאר איז די פארשמעלונג געווען זייער א גע-
 לונגענע, נאר דער עולם האט זיך ניט געאיילט צו קומען אין טע-
 אטער. וואס איז געווען דער תירוץ: אז מיכאלעסקא איז נאך א
 פרעמדער אין אמעריקע.

צו יענער צייט איז מיר שווער געווען צו פארשטיין, פאר וואס
 אזא גומער אקטיאר ווי מיכל מיכאלעסקא, וועלכער פארמאגט אלע
 מעלות פון א קינסטלער, ואל איבערלאזן דאס גרעסטע אידישע טע-
 אטער אין דער וועלט מיט אזוי פיל געלט און זיך וועלן ארומשלעפן
 כמעט פאר גארניט: אלכאני, נאך יוטיקא, סיראקיוז, ראטשעסטער,
 און פון דארט נאך באפאלא?

דאס איז ניט געווען קיין אמביציע, א נ ד ז ש ו האט אזוי
 געוואלט, אים געשטופט צו ווערן א סטאר. און ווען זי האט געדאמט
 א געלעגנהייט, האט זי דאס אפן געזאגט:

— מיין מיכל וועט קיינעם ניט הינטערשפילן, מעג דאס אפילו
 זיין דאס גרעסטע, און זי... איז נאך ניט אזוי גרויס.

דאס ארומפארן האט אנגעהאלטן א גאנצן ווינטער. אין עס
 האט אפגעקאמט א מאיאנטעק. דאס האב איך דערקענט אין דער
 כמעט לעצטער פארשמעלונג, וואס מיר האבן געשפילט אין לעיק-
 וואוד. א נ ד ז ש ו ס ברודער, מר. לעווין, איז מיטגעפארן זען
 די פארשמעלונג און עס איז אים זייער שטארק געפעלן, האט ער
 טאקע פאר אלעמען באצאלט פאר די באן-בילעטן מיר זאלן קענען
 אהיים פארן.

אויך דערפאר האט זיך א נ ד ז ש ו ניט איבערגעשראקן,
 פארקערט, זי האט געמייכלט זאגנדיק:

— אין ביזנעס איז פאראן פארשיידענע צייטן, ניט אלעמאל
 קען מען פארדינען.

זייענדיק א געניטע, „ביזנעס-פרוי“ האט זי זיך פאר קיין זאך
 ניט אפגעשטעלט. נאטירלעך, האט זי געהאט מיט וואס און דער-
 פאר האט זי געמאכט פארשיידענע „אינוועסטמענטס“, ביז זי האט
 אים ארויפגעפירט דארט וואו זי האט געוואלט, בעסער געזאגט,

דארט וואו ער האט באלאנגט, און ער האט מיט העכט געשיינט פאר א סך יארן.

עס איז ניט אנגעקומען אזוי גרינג, אבער מיכל מיכאלעסקא האט דערגרייכט צו דעם וואס ער איז געווען בארעכטיקט, און איך מוז צוגעבן, מער דערפאר ווייל א נ ד ז ש והאט אים געשמופט; ווייל מיכל מיכאלעסקא אליין האט זיך א סך מאל פארשפילט... ער האט געהאט א געוואלדיקע גרויסע שוואכקייט צו נאך צוויי שפילן, און זייער אפט האט ער זיך פארשפילט מיט ליבע הינמער דער בינע, און מיט א פינאקל איידער ער איז געקומען אין טעאטער... דערפאר אפשר האט זיך ביי אים אנטוויקלט א גרויסער חסרון, וואס ער האט קיין מאל ניט געקענט זיין ראָלע ביי דער ערשטער פארשטעלונג און דאס איז זייער אפט געווען דער גרעסטער אומגליק פארן טעאטער. האט ער זיך אבער איינגעשפילט איז צו אים קיין גלייכן ניט געווען. ער איז אפטמאל געווען אזוי נאטירלעך, אז מען האט זיך פארגעסן שטייענדיק מיט אים אויף דער בינע אין צייט פון שפילן. ער האט ווירקלעך געוויינט מיט אמתע טרערן ווען מ'האט באדארפט וויינען, און זייער נאטירלעך געלאכט. עס האט אבער געמוזט נעמען צייט ביז ער האט זיך איינגעשפילט, דערנאך איז ער געווען די נאטירלעכקייט אליין. האב איך מאַקע געהאט גרויס רעספעקט פאר זיין טאלאנט, אבער קיינמאל ניט פאר דעם אויסוואל פון די פיעסן וואס ער האט געשפילט — און נאך ווייניקער ווי ער האט פארשטאנען זיי אויפצופירן.

**

זייענדיק מיט אים אין פארשיידענע טעאטערס דא אין ניו-יאָרק, ווי אויך אויף דער פראַווינץ, און שפילנדיק מיט אים אין זייער א סך פיעסן איז מיר אויך אויסגעקומען צו זיין זייער אן אפטייער גאסט ביי אים אין דער היים. איז ביי איעדער געלעגנהייט וואס איך האב געהאט האב איך ניט איין מאל זייער פריינטלעך געפרעגט:

מיכאלעסקא, פארוואס שפילט איר אט-די נאָרישע פיעסן?
— וואס דען זאל איך שפילן?

— איך מיינ, אז דאס פאסט פאר איינעם, וואס האט נים קיין טאלאנט, אזעלכער דארף זיך דארפן אויף די גלייכע ווענט. אבער נים איר?

ער האט מיך אנגעקוקט, זיך פארטראכט אין דערנאך צו מיר זייער שטיל געזאגט:

— מיינט איר דאך, אז איך וויל דאס שפילן!

— איך ווייס נים ווער עס צווינגט אייך.

— דאס מענעדושמענט. איר ווייסט, דענק! זיי האבן מורא

פאר א בעסערער פיעסע.

— פאר וואס?

— דאס, זאגן זיי. באלאנט צום קונסט-מעסטער. ווייסט איר

נאך, וואס זיי זאגן, ווען איך שפיל מיך איין, אפילו אין א נאריש-קייט, ווערט דאס אויך א סוקסעס, דערפאר מוז איך מיך שוין באדן אין דער קאלעמזונער וואסער. איך האב זיך נים וואס צו באקלאגן, די נארישקייטן, מיין פריינט, האבן מיר געגעבן אזוי פיל ווי צוויי טויזנט דאלאר א וואך אין שיקאגא!

— האט זיך איין מאל געמאכט א גוטע וואך.

— וואס מיינט איר א י י נ ב א ל ! איך בין דארט געשטא-

נען צוויי טעזאנען. ווייזט מיר, ווער נאך האט געמאכט אזוי פיל געלט? אפילו מיט א בעסערער פיעסע?

עס מעג דא אויך פארצייכנט ווערן, אז מיכל מיכאלעסקא איז געווען קינאמלעריש גוט און אויסגעהאלטן אין די בעסערע פיעסן, וואס ער האט געשפילט, ליידער, אבער זייער ווייניק.

ער האט א סך יארן געשיינט אלס „ערשטער מאן“ אין א יעדער טרופע, ביז 1938, דעם סעזאן זיינען מיר געווען אין דעם מע-קילני סקווער טעאטער, אין די בראנקס, און 1939 אין דאגלאס פארק טעאטער, אין שיקאגא, און אין ביידע סעזאנען האבן זיך שוין גע-ווין שפורן פון דורכפאלן. דאכט זיך, דער זעלבער מיכל מיכאלעסקא, די זעלבע פיעסן, און א גוטע טרופע, עס איז אבער מער נים געגאנגען.

דאס האט אים שטארק גענומען דענערווירן, און איך האב דאס באלד דערקענט ביי א פארשטעלונג. עס איז שוין געווען די הריטע

וואָך ווי מיר האָבן די פּיעסע געשפּילט. נאָך דעם וואָס מיר האָבן
די זעלבע פּיעסע אָפּגעשפּילט אין ניו־יאָרק גאַנצע דריי חדשים און
מיר זיינען געווען גוט איינגעשפּילט. איז אַרונטערגייענדיק פּון דער
זינע, האָט ער צו מיר געזאָגט:

— וואָס איז מיט אייך, דענק?

— מיט מיר, וואָס מיינט איר, מיכל?

— מיר שפּילן דאָך אַן אָפּערעטע!

דוד דענק, אלט איציק דער גביר, אין „דעם רבינס געליבטע“.

— נו, איז וואָס?

— דאַרפּט איר ניט זיין אזוי נאַטירלעך.

— איר מיינט, אז דאָס איז אַ חסרון?

— דאָס פּאַסט פאַרן קונסט־טעאַטער!

— און דאָ דאַרף מען ניט זיין גוט?

— יא, אבער איר זייט שוין צו נאַטירלעך.

ווי אזוי ער האט איצט צו מיר געדעמט, האב איך פארשטאנען, אז ער מיינט דאס, ווען איך בין אריין אין מיין געדערפֿאבֿימער האב איך געמראכט, וואס האט ער דעמיט געמיינט? ווי קען מען דען ויין אנדערש נאך אזוי פיל מאל שפילן די זעלבע פיעסע? איך בין געבליבן זיצן אין א געדריקטער שימונג, מראכטנדיק, ווען ניט צוליב דער פרנסה, וואלט איך אין אזא מעצמער קיין מאל ניט גע- וואלט שפילן.

ווען עס האט שוין אנגעהויבן גיין, ווי מען זאגט, מיט דער פומער אראפ, האט מיכל מיכאלעסקא נאך אליין געוואלט אנהאלטן זיין סמאזש אלס „ ס פ א ר ט “, פונקט ווי אין די גוטע יארן, ווען ער האט געמאכט א סך געלט. מיט דעם האט ער געוווין, אז דער קינסטלער טראכט ניט וועגן מארגן. אבער עס האבן זיך שוין געוווין שפורן פון דעם דריי-פאכיקן לעבן, אז ער האט צו שמארק געברענגט דאס ליכט אויף ביידע זיימן ...

די לעצטע צוויי סעזאנען האבן געוווין, אז אין דער איסט איז ער שוין פארטויק, האט ער ארויסגעוואנדערט קיין קאליפארניע. דארט, ווי עס האט אויסגעזען, איז אויך ניט געווען צו גוט, ווייל אזוי שנעל ווי ער האט געקראגן איין אנגאזשמא אין ניו-יארק איז ער צוריקגעקומען. אבער דער סעזאן האט לאנג ניט אנגעהאלטן, און אויף פסח איז ער צוריקגעפארן דארט צו בלייבן.

ווען ער האט זיך געזעגנט מיט מיר, האט ער זייער שמיל גע-

זאגט :

— גלויבט מיר, דענק, און איך מיין דאס וואס איך גיי איין זאגן, איך פאר דאך אוועק, ווען איך קאן דארט פארדינען, כ'מיון, א גאנץ יאר, ניט מער ווי זעכציק דאלאר א וואך, וואלט איך געווען א גליקלעכער.

איך האב אים אנגעקוקט, מראכטנדיק, וואס עס איז געווארן פון דעם גרויסן מיכל מיכאלעסקאן. איך האב א ביטערן שמייכל גע- מאן און געזאגט :

— פארט געזונט און זייט געזונט, איר וועט דארט פארדינען א סך מער.

מיכל מיכאלעסקא, דער געזונטער, שטארקער מאן, איז שוין

געווען קראנק, ער האט זיך געזעהט זיך אין וועמען אנצושפארן, זיין פרוי אנדזשו. אדער ווי מען האט זי די לעצטע צייט גערופן אננא לעווין, איז ניט בלויז געווען א ווייב צו אים, נאר א סך בעסער ווי אן אייגענע מאמע. זעלטן ווען א פרוי גיט זיך אזוי אפ מיט איר מאן, ווי זי האט דאס געטאן. פארלאפן אלע שלעכטע וועגן, ניט געלאזט, אז עס זאל אויף אים פאלן א שפרענקעלע; אלעמאל גע- פונען א תירוץ, פארוואס עס איז ניט גוט...

נאך עטלעכע יאר ארומוואנדערן, איז די שטארקע אננא אויך קראנק געווארן, און איז שוין פון שפיטאל קיינמאל ניט צורויס. פונקט צום אונט, וואס איז געמאכט געווארן פאר מיכאלעסקאן, פאר וועלכן זי האט א סך געארבעט, אז עס זאל זיין א פינאנציעלער דערפאלג, איז זי אוועק פון דער וועלט. אן איר האט מיכל אין לאס-אנדזשעלעס ניט געקענט פארבלייבן, איז ער צוריקגעקומען נאר ניו-יארק.

**

די אלע מעלות וואס מיכל מיכאלעסקא האט פארמאגט, איז די גרעסטע מעלה זיינע געווען: די גרויסע מתנה זיך צו קענען מאכן א סך פריינט, ווייל ניט א יעדער קען דאס. און זיי, די פריינט, האבן אים באלד געשמעלט אויף די פיס, אים געמאכט א גרויסן אונט, און דאס האט אים געגעבן א מעגלעכקייט צו ווערן א „פארשנער“ אין דעם ברוקלינער „פאלאס טעאטער“.

ווייזט אויס, פון באשערטע זאכן קאן מען ניט אנטלופן. מעג עס נעמען ווי לאנג, קומט עס ווי אן אומדערווארטעמער גאכט, גלייך אין שטוב צורייזן. און דאס וואס מיכל מיכאלעסקא האט ניט געוואלט, אדער ווי מען האט געזאגט, אז אנדזשו האט אים ניט געלאזט טאן אין יאר 1923, האט ער דאס געטאן אין יאר 1955...

נאך מער: זייענדיק א גלייכער שותף אין געשעפט, האט ער ניט נאר זיי געמוזט הינטערשפילן, נאר אויך זיין דער פערטער אנטאנסירט צו ווערן. פארשטייט זיך, אז פאר אזא אקטיאר ווי מיכל מיכאלעסקא איז געווען האט ער געמוזט ארומטראגן ביי זיך אן אי- נערלעכע שטארקע וואונד. קיין גוטס צו זיין געזונט-צושטאנד האט דאס זיכער ניט געטאן...

אויך דעם סעזאן בין איר געווען מיט אים און ווען איך בין געקומען צו פראכע האב איך דא געטראפן א גאנץ אנדערן מי-בלעסקאן.

די לעצטע עטלעכע יאר האט ער גענומען זייער א סך „נאטראן גליצירין“ און דאס האט אים אינגאנצן פארענדערט, און אים גע-מאכט אויסזען געל און מיד. איך האב צו אים פריינטלעך געשמייכלט, האט ער צו מיר געזאגט :

— פריינט דענק! די הויפט-זאך דארפט איר אייך צוקוקן צו מיין ראַלע, איר מוזט זיין צוגעגרייט, ווייל ווי איך פיל קען מען קיינמאל גוט וויסן יוען איר וועט אריינפאלן, ווער קען וויסן וואס עס קען זיך מאכן.

— עס וועט זיך גארניט מאכן, איר וועט זיין געזונט און שפילן די ראַלע א גאנצן סעזאן.

און אזוי איז טאקע געווען.

ווי אלע מאל איז ביי אים די ערשטע פארשטעלונג גוט ארויס-געקומען, ווי מען האט דערווארטעט, אבער ביי מיר איז דאס קיין נייעס גוט געווען. איך האב אפילו באמערקט, ווי אזוי מען האט געקוקט אויף אים. אבער ווער וועט זאגן עפעס צו זאגן. ערשטנס, אויב גוט קיין גאנצער, א האלבער בעל-הבית איז ער דאך זיכער ; צווייטנס, איז ער דאך מיכאלעסקא! וויסנדיק, וואס עס וועט זיין ווען ער וועט זיך איינשפילן, האב איך געשמייכלט, מראַכטנדיק, אז קיינער פון זיי וועט אזוי גוט קיינמאל גוט זיין, און דערפאר בין איך אלס פריינט אין פארעדער די גאנצע צייט פון זיין שטיין אויף דער בינע, געשמאנען הינטער דער בינע, און אויף אלץ אכטונג געגעבן, פריער מאכנדיק זיכער, אז עס זאל אים אויף דער בינע גארניט פעלן, און אליין געארבעט ביים „סוויטש-באָארד“, אז די ליכט-עפעקטן זאלן זיין אין צייט, ווען ער האט געזונגען ; געזען, אז קיין זאך זאל אים גוט דענערווירן, און אלעמאל געווען פארטיק אים צו געבן א „נאטראן גליצירין פיל“, ווען ער איז אראפ פון דער בינע, נאך איידער ער האט זיך פארנייגט פארן עולם, וועלכע האבן אים שטארק אפלאדירט. אזוי האט אונז אלע יארן אויף אים אכטונג געגעבן.

ניט איין מאל האָב איך מיך פאַרטראַכט: וואָס עס קאָן ווערן פֿון אַ מענטשן? און נאָך אַיעדער בייטאַגניקער פאַרשטעלונג, בין איך באַלד געווען הינטער דער בינע. האָב איך מיכאַלעסקאָן אַלע־מאַל געטראַפֿן ליגן אויף דעם דיוואַן, וואָס איז געשטאַנען אויף דער בינע. ער איז געשלאָפֿן.

אַבער ניט איין מאל האָב איך מיך דערשראַקן פֿאַר זיין אויס־זען. פֿאַר אַ וויילע בין איך שמיין געבליבן, געקוקט אויף אים טראַכטנדיק פֿון דעם אַמאַל. ווי אזוי מיר האָבן נאָך אַ בייטאַגניקער פאַרשטע־לונג פֿאַרבראַכט. ווי אַנדערש עס איז דאָן געווען! ניין, די צייטן וועלן זיך שוין קיינמאַל ניט אומקערן...

ווען דער סעזאָן האָט זיך פֿאַרענדיקט בין איך שוין מער מיט דער טרופֿע ניט געווען. "ערנאָך זיינען זיי געפֿאַרן אויף דער פֿראַז־ווינג. אין מיאָמי איז ער אַוועקגעפֿאַלן און מער ניט געקענט שפּילן; אין מאַנטרעאַל, האָט אים פֿאַרטראַטן אַ צווייטער אַקסידאַר. ער האָט זיך נאָך געפֿראַוואַט מענטשען ווען די טרופֿע איז אַריין שפּילן די יעלבע פּיעטע אין עלזמיר טעאַטער. אין די בראַנקס. און ווען זיי זיינען אויף פּסח געפֿאַרן נאָך שיקאַגאָ האָט ער דאָ פֿאַרענדיקט זיין לעצטע פאַרשטעלונג.

ווען מ'האַט אים צוריקגעבראַכט נאָך ניו־יאָרק, האָט ער נאָך געלעבט פֿיר שעה. זונטאָג, דעם 28-טן אַפּריל, איז ער געשטאַרבן, און מיטוואַך, דעם 1טן מאַי, איז געווען די לווייה פֿון מיכל מיכאַלעסקאָן. אזוי אַרום האָט די וועלט פֿאַרלוירן אַ גוטן קערנדיקן אַקטיאָר. און איך האָב פֿאַרלוירן אַ גוטן פֿריינט, וואָס איך וועל אים קיינמאַל ניט פֿאַרגעסן.

סעמיועל גאלדענבורג

צוליב דעם איינעם וואָרט, „אינטערנאַציאָנאַליזם“, וואָס אַ געווי-
סער אַקטיאָר האָט נישט געקאָנט אַרויסזאָגן, האָט מען „סאַמען“
פֿון כאָר געמוזט אַרויסנעמען און אים „מאַכן“ פֿאַר אַן אַקטיאָר; ער
האַט אויך געלערנט מוזיק, פֿאַרענדיקט אַ קאָנסערוואַרטאָריע, און

האַט אפילו אַליין איבערזעצט די פּיעסע, אין וועלכער ער איז אויפֿ-
געטראָטן אין אַמעריקע.
אַטידער קינסטלער איז דער צווייטער פֿון מיינע אויסגעלאָשענע

שמערן: סעמיוועל גאלדענבורג.

אינעם יאר ווען מען האט מיך אויפגענומען אלס מיטגליד אין דער אידישן אקטיאָר־יוניאָן, האָט סעמיוועל גאלדענבורג אויפגעפירט אַ נייע פּיעסע אין דעם פּאַלקס־מעאַטער, וואָס געפינט זיך נאָך איצט אויף דער צווייטער עוועניו און צוועלפטע גאַס (אונטער אַן אַנג־דער נאָמען).

זיצנדיק איין מאָל אין דער ראיאָל קאַפּע, האָט מען מיר פון דער יוניאָן געלאָזט וויסן, אז איך דאַרף דעם אַנדערן טאַג זיין דאַרט צו פּראַכע. דאָס איז צו מיר געקומען אזוי פּלוצלונג, אז איך האָב, פאַר איבערראַשונג, ניט געקאָנט שלאָפּן די נאַכט. בין איך געלעגן אויפן געלענעד מיט אַפּענע אויגן און געזען פאַר זיך סעמיוועל גאלדענבורג אין זיינע פאַרשיידענע ראַלן: „אויף דער זינדיקער ערד“, פון גימאַר; „צוריק צו זיין פּאַלק“, פון ל. קאַברין; „סאַנין“, פון אַרציבאַשעוו, און אין פיל אַנדערע פּיעסן און ראַלן, וועלכע איך וועל קיינמאַל ניט פאַרגעסן. איך האָב דערביי גענומען טראַכטן ווי לאַנג מיר קענען זיך שוין און, לויטן חשבון, איז שוין אַ צוועלף יאַר. אָבער ביז איצט איז מיר ניט אויסגעקומען צו שפּילן מיט אים. פון דער מינוט וואָס עס האָט גענומען טאַגן, האָב איך מיר גענומען גרייטן צו גיין אין מעאַטער, צו פּראַכע. איך האָב זיך אַפּגעפּרישט מיט קאַלט וואַסער, צו זיין וואָך ווען איך וועל אים באַגעגענען. אַריינקומענדיק אין מע־אַטער, האָב איך שוין דאַרט געטראָפּן די גאַנצע טרופּע, וועלכע האָט געוואָרט אויף סעמיוועל גאלדענבורגן.

אַריינגלויפנדיק, האָט ער שנעל אַוועקגעוואָרפּן זיין מאַנטל אויף אַ בענקל, און גלייך זיך אַוועקגעזעצט ביי דער פּיאַנאָ, וואו ער האָט צו ערשט אונדז מכבד געזען מיט אַ קלאַסישער קאַמפּאָזיציע, דער־נאָך — מיט עמלעכע „באַרס“ פון געוויסע פּאַלקס־לידער, וועלכע ער האָט טאַקע אַריינגעוועכט אין דער פּיעסע, איבערהויפּט האָט ער אַ פאַר מאָל איבערגעשפּילט „אַ גוטע היים, איז דאָך אַ ברכה פון גאָט“.

ווען ער איז פאַרטיק געוואָרן מיט דער פּיאַנאָ־שפּיל, איז ער געווען אין אַ זייער גוטער שטימונג צו מאַכן פּראַכע. ער האָט זיך אויסגעדרייט אויף דעם בענקל וואו ער איז געזעסן, אַלעמען באַ־

טרעכט, ביז ער האט צו מיר געזאגט, ניט ארוםערנעמענדיק זיינע אויגן פון מיר:

— איר זענט פאר דער ראל, פיאנא קאנט איר שפילן?

— ניין.

— גוט, וועל איך אייך טאקע גלייך ווייזן, ווען צו געבן א פאר אקארדן, ווען איך בין אויף דער בינע. זייט אבער פארזיכטיק, ניט פריער ביז עס קומט צום רעפליק. איר פארשטייט דאך, וואס איך מיינ?

— יעס, מר. גאלדענבורג.

— הא, ער ווערט שוין „פארמאלנע“ מיט מיר? קומט אהער, איר דארפט אזוי מאכן.

ער האט צעשפרייט זיינע פינגער אויף דער קלאוויר, מיר געוויזן די פאר אקארדן, ווי אזוי איך דארף מאכן ווען עס וועט קומען צו דער רעפליק, און ווי ער וואלט זיך אין עפעס דערמאנט. האט ער זיך שנעל אויפגעהויבן, זאגנדיק:

— איצט וועלן מיר מאכן פראבע.

בין איך געשטאנען ביי דער פיאנא און געווארט, ביז עס איז געקומען צו דער רעפליק, האב איך געגעבן די פאר אקארדן, און כאלד באדארפט ארויף אויף דער בינע. ווען ער האט מיך דערזען שטיין לעבן אים, האט ער א קורצן שמייכל געטאן, זאגנדיק:

— לערנט נאר אויס די „פראצע“, און אז איר וועט שפילן ווי איר האט געגעבן די אקארדן, וועט איר זיין זייער גוט אין דער ראלע. מיט 26 יאר צוריק, איז דאס אפילו אונטער דער השגחה פון דער יוניאן געווען א זיכער געשעפט, ווייל די הויפט הריי זיילן, וואס מען דארף אין א טעאטער, האבן מיר געהאט: דעם גרויסן קינסטלער סעמוועל גאלדענבורג; א גוטע פיעסע פון הערי קאלמאנאוויטש, און א וואונדערבארע גומ-צוזאמענגעשפילטע טרופע, וואס דאס האט פארזיכערט די גאנצע אונטערנעמונג.

אמת, עס האבן נאך עקזיסטירט א צען אידישע טעאטערס אין ניו-יארק, אריינגערעכנט ברוקלין און בראנקס, און א זיבן-אכט טעאטערס אין איראקא, ווער האט צו זייער צייט ניט גע-וואלט האבן סעמוועל גאלדענבורג ביי זיך אין טעאטער? איז טאקע

כמעט נאָכן סעזאָן, ביי אונדז געוואָרן אַ נייער סעזאָן, ווייל מיר האָבן אַרײַנגעשפּילט בײַ סוף יוני.

אויף דעם טור, איז מיר אויסגעקומען צו דערקענען מיט איינעם, נאָר צוויי גאלדענבורגס. דעם ערשטן, דעם קינסטלער, וועלכער איז געוואָרן אַ גאָט אין מײנע אויגן, מיט וועלכן איך האָב מיר געפּילט איבערגליקלעך צו שפּילן בעאַמער מיט אים; דעם צווייטן — דעם מענטש. מיטן לעצטן גאלדענבורג, האָב איך געמוזט זיך אַ סך מאָל דורכווערטלען, דאָך איז מיין רעספעקט צו אים אַלס קינסטלער גע-ווען אַזוי גרויס, אַז איך בין קײנמאָל נישט געוואָרן ברוגז אויף אים. דערזעענדיק אים אויף דער בינע, האָב איך אין אַלץ פּאַרגעסן. נישט אייזן מאָל האָב איך געמראַכט, ווען איך האָב באַוואַונדערט אויף דער בינע: ווען ער וואַלט נישט פּאַרמאָגט די צוויי חטרונות: 1) קאַרג-קײט און 2) נישט גלױבן קײנעם, וואַלט ער, אַלס קינסטלער, פּון אַיעדן איינעם פּאַרגעמערט געוואָרן.

סעמיועל גאלדענבורג איז געווען דער איינציקער מיט וועמען מען האָט געשפּילט אויף דער פּראָווינק, אַז מען זאָל מוזן צוגרייטן נאָך אַ פּיעסע אָדער צוויי (נאַטירלעך, פּון זײַן רעפּערטואַר), ווייל וואו מען האָט מיט אים געשפּילט, האָט מען געמוזט בלייבן אויף נאָך אַ וואָך, אַמווייניקסטנס פּאַר אַ סוף-וואָך, צו שפּילן די צווייטע פּיעסע; און ווען מען האָט נישט געקענט בלייבן, האָט מען געמוזט פּאַרויכערן צו קומען צוריק, ווען מיר וועלן האָבן אַ פּרייע וואָך. דער פּאַרלאַנג צו זען גאלדענבורגן איז געווען אַזוי גרויס, אַז מיר האָבן אין טאַראַנטאָ, קאַנאַדע — צוליב דעם, וואָס מען טאַר דאָרט נישט שפּילן זונטיק — אָנגעהויבן די פּאַרשטעלונג צוועלף-איינס בײנאַכט. ווען מיר זײנען פּאַרטיק געוואָרן, איז שוין באלד נישט געווען קײן צײט ווען צו שלאָפּן.

אַחוץ זײַן גרויסן טאַלאַנט און געזונטן פּאַרשטאַנד פּאַר דער בינע, האָט ער אויך פּאַרמאָגט אַ געוויסן מאַנגעל, מיט וועלכן ער האָט נישט נאָר דעם עולם צוגעצויגן צו זיך, נאָר אפילו די אַקטיאָרן, וועלכע האָבן געשפּילט מיט אים. אַזוי, אַמווייניקסטנס, האָב איך גע-פּילט זײענדיק מיט אים אויף דער בינע. ווען ער האָט איינגעשטור-דירט מיטן אַקטיאָר אַ סצענע, איז זי געווען ווי איינגעוואַקסן, ווייל

ער האָט געוואוסט וואָס ער וויל, איז עס טאָקע אלעמאָל אַרויסגעקור-
מען גוט. איך האָב דאָס אלע מאל גלייך דערפילט, אַרונטערגייענ-
דיק פון דער בינע. דער עולם האָט מיר דאָס געלאָזט וויסן, אָפּטמאָל
דורך אַ גרויסן אַפלאַן. יא, גאַלדענבורג, האָט רעכט געהאַט, האָב
איך ניט אײַן מאל געזאָגט צו זיך אליין.

גאַלדענבורג איז אלעמאָל געווען הינטער דער בינע, און אלץ
כאַמערקט, און אזוי שנעל ווי איך בין אַרונטער פון דער בינע, האָב
איך אים באַלד אין אים הערקעאַט ווען מיין שפּילן איז געווען גוט.
ער האָט שמויכלענדיק צו מיר געזאָגט:

— נו, ווער איז גערעכט?

— אזוי גוט איז דאָס געווען?

— אז איר וועט מיך פאַלגן, וועט אלע מאל זיין גוט.

ער האָט צו מיר גערעדט, ווי אַ טאַטע וואָלט גערעדט צו זיין
קינד. האָב איך העמאַלט אַ צופּרידענער געשמויכלט, הנאה האָבנדיק
פון זיין ערלעכער רעזיש.

נאָר דאָן ווען איך האָב געהאַנדלט מיט גאַלדענבורגן דעם
קינסטלער, — האָב איך אים שטיל פאַרגעטערט.

**

דער נייער סעזאָן אין אידישן טעאַטער האָט זיך אַוועקגעשטעלט,
ליידער, ניט קיין געראַטענער. באַלד די ערשטע וואָך האָט זיך דער
נאַציאָנאַל-טעאַטער געשלאָסן. איך בין דעם סעזאָן געווען אַנגאַזשירט
אין ליבערטי טעאַטער, אין ברוקלין. האָט ער זיך אויך געשלאָסן
פיר וואָכן שפּעטער. ווען צוויי טעאַטערס האָבן זיך פאַרמאַכט, האָט
עס געמיינט, אז דרייסיק אַקטיאָרן זיינען געבליבן אָן פרנסה. וואָרטן
אויף העם נייעם סעזאָן איז געווען אַביסל צו לאַנג, דאָך איז צו יעד-
נער צייט ניט אויסגעקומען צו וואָרטן אזוי לאַנג, ווייל עס זיינען
נאָך געווען די גרויסן אַקטיאָרן, וואָס האָבן זיך ניט געקענט דער-
לויבן אַוועקצוועזן מיט שאַרלייגטע הענט; האָט עס טאָקע לאַנג
ניט גענומען, און סעמוועל גאַלדענבורג איז אַריינגעקומען פון פּילאָ-
העלפּיע מיט אַ נייער פּיעסע, און באַלד האָט מען פאַרהאַנדלט אויף
צו עפענען דעם נאַציאָנאַל-טעאַטער.

די יונגן האט מיר געלאזט וויסן, אז גאלדענבורג וויל מיך זען,
 בין איך געווען גליקלעך, ניט אזוי פיל צוליב די פארדינסטן, נאר דער-
 פאר, ווייל איך וועל ווידער שפילן מיט אים. עפעס א מאדנער
 ווארעמער געפיל האט מיך ארומגענומען. איך בין פארכוישופט גע-
 ווארן נאר פון דעם געדאנק, אז איך וועל ווידער מיט אים שפילן.
 איך האב אים געטראפן זיצן אין אפיס פון טעאטער. ער האט
 געשריבן, באלד האט ער דערפילט, אז ער איז ניט אליין, האט ער
 אויפגעהויבן זיין שיינעם קאפ, מיך אנגעקוקט און אביסל בייזערלעך
 צו מיר געזאגט:

- מאקע צוליב אייך זיין איך דא.
- צוליב מיר? וואס מיינט איר, גאלדענבורג?
- די ראָל, וואָס איר דאַרפֿט שפּילן אין דער פּיעסע...
- איז צו גרויס?
- איר הויבט שוין אָן?
- איר האט דאך געזאגט, אז איר זיצט דא צוליב מיר, פאר-
 שטיי איך...
- ער פארשטייט שוין אויך! לאזט מיר פריער אויסרעדן. איז
 דער פיעסע קומט אייך אויס צו שפילן נאר אין איין אקט.
- נה איז וואס?
- וויל איך אייך מאכן, ווארט נאר ווארט, די ראָל וועט שוין
 באלד זיין גרעסער ווי מיינע.
- איז וואס, עס איז דאך פאר א גוטן אקטיאָר.
- דערפאר האב איך דאך געשיקט נאך אייך.
- יא, ס'איז מאקע אינטערעכאנט צו וויסן, וואס פאר א ראָל
 דאס איז.
- דאס וועט איר שוין זען, ווען עס וועט פארטיק ווערן.
- איך בין שוין פארטיק, ווען איז פראַבע?
- היינט, ניט שפעטער ווי זיבן. לאזט מיך ענדיקן, איידער זיי
 קומען זיך צוזאמען.
- איך וועל זיין אין צייט.
- אונטער ניט קיין גינסטיקע אומשטאַנדן, און אין זייער א קורצער
 צייט, איז דאך ארויסגעקומען א געלונגענע פארשטעלונג. דא בין

איך ווידער געווארן איבערצייגט, אז נאָר אזאָ קינסטלער ווי גאָלד-
ווענבורג האָט דאָס געקאָנט באַוווּיזן. און מיט דער גאַנצער באַגייב-
טערונג פֿון עולם, האָבן מיר מער ווי דריי וואָכן די פּיעסע ניט געקענט
שפּילן. ניט אזוי פּיל צוליב די שלעכטע געשעפטן, ווי צוליב דער
טעכנישער זייט פֿון דער בינע. מען האָט ניט געלאָזן — מיר זאָלן
עקזיסטירן... גאלדענבורג האָט דאָס ניט צוריקגעהאלטן אויפצופירן
א צווייטע פּיעסע, וועלכע האָט באַלה וביי דער ערשטער פּאַרשטע-
לונג, זיך אַרויסגעוווּיזן פֿאַר אַ גרויסן דערפֿאַלג, ניט נאָר אַ מאַראַ-
לישן, נאָר אויך אַ פינאַנציעלן. בין איך נאָך דער צווייטער פֿאַר-
שטעלונג אוועק פֿון טעאַטער זייער אַ צופרידענער. ווען איך בין
זונטיק געקומען אין טעאַטער, האָב איך געטראָפֿן גאלדענבורג אין
דער לאַבי זיך אַרומדרייענדיק אָן אויפֿגערעגטן, מיט אונטערגעשלאַ-
גענע אויגן און אַ געשוואַלן פֿנים. ס'איז מיר געוואָרן פינצטער אין
די אויגן. עס האָט מיך אזוי פֿאַרקלעמט, ווען איך שעס זיך ניט,
וואָלט איך מיך צעוווּינט. וועמען צו פֿרעגן וואָס דאָ איז פֿאַרגעקומען
— האָב איך ניט געהאַט, האָב איך צו זיך אליין געטראַכט:

— ווער האָט געקאָנט האָבן דאָס פֿאַרן צו שלאָגן גאלדענבורגן
— דעם גרויסן קינסטלער? און פֿאַר וואָס? ווי אזוי געפינט מען
דאָס אויס?

שפּעטער, ווען איך האָב דאָס אויסגעפֿונען, האָט דאָס אויף מיר
אזוי שלעכט געווירקט, אז עס איז מיר פֿאַרגאַנגען דער אַפּעטיט
פֿון וועלן בלייבן אין טעאַטער. איך האָב אינסטינקטיוו דערפּילט ווי
מען שטייט לעבן מיר, און ווען איך האָב זיך אינגעקוקט האָט מען
מיך געפֿרעגט:

— ווי געפּעלט אייך, דענק, וואָס זיי האָבן געמאַן צו גאלדענ-
בורגן?
— עס געפּעלט מיר גאַרניט. ווען איר ווייסט, קאלמאַנאָוויטש,
ווי איך פּיל איצט!

— איך האָב עס וואָלד דערקענט אויף אייך. און פֿונקט איצט,
ווען עס איז דאָ אַ דערפֿאַלג. יא, יא, אזוי האָט געזאָגט אַיעדער
איינער, וואָס איז געכטן אַרויסגעגאַנגען פֿון טעאַטער.
— איך האָב דאָס אויך געפּילט ביים שפּילן, איר ווייסט, ווען

ניס דער צופאל, האָט איר, קאלאָנאַזויטיש, אַ כּך מוזל צו גאַלדענ-
בורגן. ער איז טאַקע זייער גוט אין דער ראל! ער שפּילט אַ פּינעם
טאַטן.

— און וואָס פעלט אייך?

— וואָס מיינט איר? איך רעד דאָך פון גאַלדענבורגן!

— וויל איך טאַקע, אַז איר זאָלט וויסן, ווען איך בין פּרייטאַג.
נאָך דעם ערשטן אַקט, אַרײַן צו אים אין „דערסינגרום“, איז באַלד
אַרײַנגעקומען גוטא, זײַן פּרוי. ווייסט איר, וואָס זי האָט צו אים
געזאָגט?

— וואָס?

— אַז איר זענט וואונדערבאַר אין אייער ראל. האָט ער נאָך
צוגעגעבן, אַז ער האָט דאָס געזען בײַ פּראַכע, ווי גוט איר וועט זײַן.

— איז וואָס טײַג דאָס, אַז מען לאָזט ניס לעבן.

עס האָבן זײַך אָנגעהויבן פאַרהאַנדלונגען, אַז מען זאָל ניס גײן
אין געריכט. דאָ האָבן זײַך שױן בײַדע יונגלעך געאַמפּערט, ווער עס
איז גערעכט, און ווען אַלץ איז געשליכטעט געוואָרן, זײַנען מיר
געווען אזוי שטאַרק פאַרביטערט, אַז עס האָט אונדז ניס אָנגעהויבן
צו אַרן, ווען מען האָט פאַרמאַכט דאָס טעאַטער.

**

אַ פאַר וואָכן פאַר פּסח האָט מיך מילטאַן וויינטרויב אָפּגע-
שטעלט אין דער ראיאָל קאַפּע, און מיר שמיל געפרעגט:

— מיר, דענק, גאַלדענבורג וויל וויסן, אויב איר וועט פאַרן מיט
אים?

— גאַלדענבורג פאַרט, וואו און ווען?

— די גאַנצע וואָך פּסח שפּילט ער אין מאַנטרעאַל.

— איך וועל מוט אים זיכער פאַרן, אויב איך וועל זײַן אַנאַ-
טירט דער ערשטער, נאָך אים, פאַרשמויט זײַך.

— דאָס אַלץ, וואָס איר פאַרלאַנגט?

— ניס מער. דאָס איבעריקע וועט שױן די יונגלעך פאַרזאָרגן.

אזוי ווייניק האָבן מיר אינטערעסירט אַלע אַנדערע אָפּמאַכן, וויל

איך האב געוואלט שפילן מיט גאלדענבורגן. אין דער יוניאן האב איך שוין אלץ אויסגעפונען, אז די טרופע איז צוזאמענגעשמועלט געווארן קאאפעראטיוו, און אז גאלדענבורג נעמט פראצענטן פון דער גרויס-איינגאמע, דערפאר אבער, גארנאמירט ער א מינימום גאזשע דער טרופע, וועלכע דארף קרייגן שכירות יעדע וואך. דעם כבוד צו זיין דער דעלעגאט פון דער יוניאן אין דער טרופע, האט מען מיר צוגעטיילט. האב איך שוין באדארפט ווערן א דיפלאמאט אויך. האנדלען אזוי, אז ביידע צדדים זאלן זיין ציפרידן, — א מיסיע וואס איז מיר ניט אזוי לייכט אנגעקומען, ווייל ווער עס קאן אקטיארן, און איבערהויפט גאלדענבורגן, ווען עס איז געקומען צו געלט. — „אונדזערע פאמיליען-לעבנכ“, פון הערי קאלמאנאוויטש, איז געווען די פיעסע. וואס גאלדענבורג האט אויפגעפירט. דער קריטיקער פון „קענדער אדלער“ האט געלויבט די פיעסע.

און די עטלעכע וואכן, וואס מיר זיינען געווען אויף דער פרא-יוניאן, האבן מיר אריינגענומען אין רעפערטואר נאך דריי פיעסן. דאס האט געמיינט זייער א סך ארבעט פאר דער טרופע — ארומ-פארן און מאכן א יעדן טאג וואו מען קומט פראבע.

די פיעסע, מיט וועלכער מיר זיינען ארויסגעפארן האבן מיר גע-שפילט אויסגרויניק. דאס מיינט: אן א סופלאר. און ווען מיר האבן אין איין שטאט געמאכט בייטאג פראבע, האט דער פארוואל-טער פון טעאטער, אונדז באטראכט מיט א קריטישן בליק, — עס איז געווען צו רערקענען, אז ער וואונדערט זיך וואס מיר דארפן באלד שפילן, און מיר מאכן ערשט פראבע. ער איז ארוםגעגאנגען אביסל צעטומלט, טראכטנדיק: שוין ווידער געקומען אפגארן... די אמתע „עקסערס“, מען מאכט ערשט פראבע, און דא איז דאס מעאטער אויס-פארקויפט! נאר אזוי ווי ער האט גארניט געקענט טאן, האט ער פארביסן די ליפן און — געשוויגן. אין אונט, ווען דער עולם איז אים באפאלן מיט קאמפלימענטן, פאר דער גוטער טרופע, וואס ער האט געבראכט, און וואס פאר א פיינע פיעסע מען שפילט, האט ער, שמויכלענדיק, צו זיי געזאגט:

— דערפאר איז דאך גאלדענבורג אזא גרויסער אקטיאר! איך וועט זיכער ניט גלויבן, אז זיי האבן ערשט היינט געמאכט פראבע.

און שוין קאנען אלע די דאלן אויף אויסנווייניק. דאס הייסט קינעטלעך :

דער טוור האט זיך פארענדיקט אין מעקינלי סקווער טעאטער. מיר האבן נאך באדארפט אפשיילן א ספעציעלע געזעגענונגס-פאר-שטעלונג מאנטיק, און עס האט געדארפט געשפילט ווערן „סאנין“. דאס האט געמיינט, אז די וואך האט זיך אפיציעל פארענדיקט זונ-טיק. האבן די אקטיארן געוואוסט, אז נאכן ערשטן אקט, דארפן זיי קריגן גאזשע. אויף דעם האבן מיר געהאט מאקס קרעשאווער, וועל-כער איז געווען אונדזער געשעפטס-פארוואלטער. מיר הויבן שוין באלד אן שפילן דעם צווייטן אקט, און ער איז נימא. האב איך באלד פארשטאנען, אז עפעס איז דא נישט גלאט. ווען מען האט שוין גע-וואלטן אין שפילן, קומט ער צו, און זאגט צו מיר זייער שטיל :

— דאכט זיך, אז מיר וועלן האבן אביסל „טראבל“.

— פאר וואס?

— גאלדענבורג האט מיר געזאגט, אז איך זאל היינט קיינעם נישט געבן קיין געלט.

— וואס איז די ארוואך?

— ווען איך האב אים דערלאנגט דעם „סטעיטמענט“, קומט אים אויס צוצוטרעטן א פאר דאלאר.

— פון זיין קעשענע?

— ניין. דאס מיינט, אז ער וועט האבן ווייניקער א פאר דאלאר.

— איז וואס וויל ער?

— מען זאל ווארטן ביז מארגן.

— פון ווען אן איז אכט טעג א וואך? איך ווייס נאר פון זיבן.

— קענסט דאך אים...

— יא, איך ווייס, אבער וואס האט די מארגנדיקע פארשטעלונג

צו טאן מיט היינט? אלס מענטש, ווייזט אויס, האט אפילו דער אי-בערפאל אויף אים, נישט געבוטן זיין באראקטער.

— איז וואס זאל איך טאן?

— אויסצאלן אלעמען היינט.

— ווי אזוי קען איך?

— וואס מיינסטו?

— אויב ער וויל ניט, וועט דאך מיר אויספעלן געלט.
 — איז מיין עצה, אז דו זאלסט אלעמען אויסצאלן, און מיר ביידע
 וועלן ווארטן ביז מארגן.

פאר דער גערעכטער האנדלונג צו דער טרופע, איז גאלדענבורג
 ברוגז געווארן, האט ארויסגענומען זיינע קליידער, און האט די לעצטע
 מינוט געלאזט וויסן, אז ער קומט ניט שפילן „כאנין“. האבן מיר
 געשפילט אן אים, און דערפאר איז ער מיט מיר געווען ברוגז גאנצע
 נאכט יאר.

אין יאר 1945 בין איך געווען אנגאזשירט אין פאבליק טעאטער.
 אין דער טרופע האבן זיך געפונען 9 מענער. צו א ספעציעלער פאר-
 שמעלונג, פארן רעדאקטאר פון טעאטער-לעקסיקאן, איז גאלדענבורג
 געקומען שפילן אן איינצאקטער. „א מאן בלייבט א מאן“ האט ער
 גאר געוואלט, אז איך זאל מיט אים יפילן.

ביי דער ערשטער פראבע, ווען מיר זיינען זיך צוזאמענגעקומען,
 האט ער א וויילע געקוקט אויף מיר, ביז ער האט א זאגגעטאן צו
 מיר:

— איר ווייסט דאך, אז איך האב געקענט אויסקלייבן וועמען
 איך האב געוואלט. פאר דער ראלע, זענט איר, אבער, דער פאסאנדס-
 טער, פארגעס איך וואס עס איז געווען, ווייל א פארשמעלונג דארף
 דערפון ניט ליידן.

— איך וועל אבער ניט קענען שפילן, אויב איר האלט אן אייער
 ברוגז מיט מיר.

— ווער איז ברוגז? איך האב פארשטאנען, אז איר האט אזוי
 געמוזט האנדלען.

— זיינען מיר, הייסט דאס, ניט ברוגז?

— אלא, וואס וויל ער פון מיר? איר וועט מאכן פראבע?

— דערפאר בין איך דאך געקומען.

איך בין געווען איבערגליקלעך, וואס עס האט זיך געמאכט אזא
 צופאל. דער איינצאקטער איז געווען וואונדערבאר געשפילט. מיר
 האבן זיך איבערגעבעטן און ווידער געשפילט מיט גאלדענבורג.
 אבער, ליידער, איז דאס געווען דאס לעצטע מאל. א יאר שפעטער
 איז ער קראנק געווארן אויף דער בינע, אין פארקוועי טעאטער. האט

מען אים צוגענומען אין שפיטאל און דארט האָט ער, אין זייער אַ קורצער צייט, פאַרענדיקט זיין לעבן. די טרויעריקע ניים האָט שלעכט געווירקט אויף מיר. אַ סך האָבן זיך אפילו געוואונדערט, פאַר וואָס איך האָב געוויינט... פאַר אַ לאַנגער צייט האָב איך זיך ניט גע- קענט באַרוואַקן...

אַ יאָר שפּעטער, בין איך צוזאַמען מיט זיין ברודער אַהיים גע- פאַרן פון בית-עולם, וואו מען האָט אויפגעדעקט זיין מצבה. דער ברודער האָט אַ שווערן זיפּן געטאָן, ווען ער האָט צו מיר געזאָגט: — מיין סיאָמא, האָט אַוועקגעגעבן זיין לעבן פאַרן טעאַטער. און פון אלע אַקטיאָרן, זייט איר געווען דער איינציקער היינט, ביים אויפדעקן זיין מצבה. האָט זיך דאָס געלוינט?

— עס איז געווען אַ היפּישער עולם.

— אלע פּרייזאַטע פּריינט, ווייזט אויב, און אין טעאַטער האָט מען אים פאַרגעסן.

— ניט איך, און איך וויל, און איר זאָלט דאָס וויסן, און איך וועל אים קיין מאל ניט פאַרגעסן.

— יא, ער האָט געהאַט אַן אמתן פּריינט אין איך.

— אַרטיסט'יש האָב איך אים זייער גוט פאַרשטאַנען... ביי מיר איז ער געווען, און פאַר בליבן, דער גרעסטער אידישער אַקטיאָר.

דזשוליוס נאַטאַנסאָן

פאַרשיידענע שמערן זיינען געווען אין אידישן מענטער: די וועמען דער עולם האָט אַנערקענט און זיינען במעט געווען וועלט-נאַרימט, זיינען געווען ערשטע קלאַס. די, וועמען די פּראָפּעסיע האָט צוליב אומשמענדן „געמאַכט“, זיינען געווען פּון צווייטן קלאַס. און די וועלכע האָבן זיך אליין פּראָקלאַמירט, און זייער ליכט איז אויס-געגאַנגען נאָך איידער זיי האָבן צייט געהאַט צו שיינען. די האָבן געהערט צום דריטן קלאַס. די לעצטע יאָרן האָבן זיי — די דריט-קלאַסניקעס, — אַרויסגעשפּראַצט, ווי שוועלעך הינטער אַ בויס.

ס'איז טאַקע אַ סמראַ, אַ צוליב זיי איז אַזוי פאַרפּינצטערט געוואָרן דאָס אידישע מענטער: עס איז מער ניט געבליבן קיין אַקטיאָרן. נאָר אויסגעלאָשענע שמערן. גאַנץ אַנדערש איז עס געווען מיט דעם ניט לאַנגפאַרשטאַרבע-נעט אַקטיאָר, דזשוליוס נאַטאַנסאָן. דורך אַ צופאַל איז מיר אויב-געקומען מיט אים צו שפּילן. דאָס איז געווען אין 1929, ווען עס וואָס זיך פאַרשפּרייט אַ קלאַנג אין ניו-יאָרק, אַז אין שיקאַגאָ וועט

זיך עפענען אַ נייער מעאַטער דעם קומענדן סעזאָן. מען האָט דער-מאָלט שפעקולירט אויב דער לאַנג-יאָריקער „גליקמאַנס פּאַלאַס-מעי-אַטער“ וועט זיך אין גאַנצן עפענען. ווייל עס איז שוין לאַנג נאָכן סעזאָן, און מ'האַט נאָך גליקמאַנען ניט געזען אין דער ראיאָל קאַפּע. וואו די מעאַטער בירושע איז געווען פאַר אַ סך יאָרן.

כמעט אַלע אין דער „פּראָפעסיע“ האָבן געוואוסט, אז ווען עס פלעגט זיך פאַרענדיקן דער סעזאָן, פלעגט עליאָס פ. גליקמאַן אַרייַן-קומען קיין ניו-יאָרק, זיין דאָ אַ גאַנצן זומער, צוזאַמענשטעלן אַ גוטע פאַסנאָדע טרופּע, איינהאַנדלען די נייסטע פיעסן, און ביו ער איז ניט געווען מיט אַלין פאַרזאָרגט האָט ער זיך ניט צוריקגעקעהרט. איז טאַקע פאַר יאָרן לאַנג „גליקמאַנס פּאַלאַס-מעאַטער“ געווען אַ זיכערע אינסטיטוציע, וואו מען האָט געשפּילט פולע 36 וואָכן אַ סעזאָן, און העדנאָך פלעגן דאָרט אַרייַנקומען אַלע גרויסע ניו-יאָרקער „אַטראַקציעס“.

ביי אַלע מישלעך אין דער ראיאָל קאַפּע איז מען שוין געווען זיכער, אז מער ווי איין מעאַטער וועט אין שיקאַגאָ ניט זיין, און דאָס, נאַטירלעך, איז הער נייער מעאַטער, וועלכער האָט שוין די בעסטע אַקטיאָרן, און עס איז אַ סברא, אז פאַר גליקמאַנען איז שוין גאָר ניט געבליבן. איינער, וועלכער איז געוועסן ביי מיין מיט, האָט מיט זיכערקייט באַמערקט:

— געוויס וועט מער ווי איין מעאַטער אין שיקאַגאָ ניט זיין: דאָס נייע מעאַטער. אַ באַווייז — אז גליקמאַן האָט זיך די גאַנצע צייט ניט געוויזן אין דער ראיאָל.

— ווער ווייסט, אויב ער וועט אין גאַנצן קומען דאָס יאָר. אזוי שנעל ווי ער האָט דאָס אַרויסגערעדט, האָט זיך גליקמאַן באַוויזן אויף דער טיר פון דער ראיאָל קאַפּע. איך בין געווען דער ערשטער אים צו דערזען, האָב איך צו זיי באַלד געזאָגט:

— דרייט אייך איצט ניט אויס, ער שטייט אויף דער טיר, ער זוכט געוויס וועמען...

— אפשר דאָרף ער מר. גומקינען?
צו יענער צייט שוין, נאָך ניט זייענדיק אין דער יוניאָן, האָב איך שוין פאַרוואָרט דעם מעם פון פאַרשיידענע מענעדזשערס, אָבער

קיינער פון זיי איז נישט געווען אזוי קאלירפול, ווי גליקמאן. כעסט
 ער איז תמיד געווען דערפאלגרייך אין זיינע אונטערנעמונגען, האט
 ער אבער קיינמאל נישט פארלוירן זיין צלם אלוהים. געווען אלע מאל
 א פריינט צו אקטיארן.

דוד דענק, אלס דער פאטא, אין גאלדענעם רינגעלע.

ער האט זיין טעאטער געפירט מיט דער פינקטלעכקייט פון א
 גענימן געשפעטסמאן, און — האט מאראליש, ווי אויך פינאנציעל.
 געהאט א סך מול. אלע אנגעשטעלטע אין גליקמאנס טעאטער האבן
 זיך געפילט ווי ביי זיך אין דער היים. גליקמאן האט קיינמאל נישט
 אפגעזאגט קיין מענטשן. פון דעם בילעטן-פארקויפער ביזן ראלן-

שרייבער האָבן געוואוסט, אז זיי זיינען באַזאָרגט מיט פרנסה אזוי לאַנג ווי זיי ווילן דאָרט זיין.

די גרעסטע אידישע אַקטיאָרן : יעקב פ. אַדלער, דוד קעסלער, באָריס טאַמאַשעפּסקי, מאָריס מאָריסאָן, בערטיאָ קאַליש, קעני ליפּצין, וואָבן געשפּילט פאַר גליקמאַנען. אין — מיטאַמאָל אויס! ווי איז דאָס מעגלעך??

נאָך יענעם אַונט, האָט איך אים שוין אַ פאַר מאָל געטראָפּן אין דער ראַיאָל קאַפּע, באַמערקנדיק ווי ער „מעסט מיך אָפּ“... דעם איינדרוק וואָס ער האָט אויף מיר איצט געמאַכט איז, אז דעם סעזאָן וועט שוין גליקמאַן זיין מעאטער ניט עפּענען. אי, וואָס מעסט ער מיך אזוי אָפּ, ווען ער באַגעגנט מיך? — מיינט דאָס אויך גאָר-ניט! אַ מענטש האָט אויגן — קוקט ער! אַי!

אין אַ פאַר טעג אַרום, האָט זיך דזשוליום נאטאנסאן באַזיזן אין דער ראַיאָל, זיך אַרומגעקוקט אין אַלע זייטן, ביז ער האָט מיך דערזען, איז ער צוגעקומען צו מיין טיש, האָט מיך גוט באַטראַכט, און געפרעגט:

- וואָס מאַכט איר, דענק?
- אַט ווי איר זעט, איך טרינק קאַפּע.
- איר זענט שוין פאַרנומען?
- דערווייל נאָך ניט...
- האָב אין אייך אויפן צעמל.
- איר האָט אַ מעאטער?
- ניי, איך שטעל צוזאַמען אַ קאַמפּאַניע פאַר יענעם.
- פאַר יענעם, מעג איך וויסן פאַר וועמען?
- פאַר גליקמאַנען.
- וואָס מיינט איר, מר. נאטאנסאן?
- אזוי ווי ער איז שוין אַוועקגעפאַרן, האָט ער פאַר מיר איר-בערגעלאָזן דאָס צעמל, איז אייער נאַמען אויך דאָ. ווילט איר, מאַכן מיר גלייך אָפּ.
- אזוי שנעל ווי מיר האָבן אָפּגעמאַכט, האָט ער זיך ווידער אַרום-

געקוקט, געטאן א פינטל מיט די אויגן, און צו מיר געזאגט:
 — נאך איין מענטש זוך איך, בין איך פארטיק מיטן צעמל, און
 איר גייט בעסער אהיים, גרויס איך צו צום פאך. מיר דארפן דארט
 זיין אין צייט. זאל זיין מיט מזל, דענק, מיר וועלן זיך זען ביים
 „סמועישאן“.

מיט פיבער האט מען זיך גענומען צו דער ארבעט, ווי נאך מיר
 זיינען אריין אין טעאטער. מען האט געמוזט פארטיק ווערן אין
 צייט. האט מען צוליב דעם פארברייטן אלע „רום און רעגולעישאנס“
 פון דער יוניאן, און מיר זיינען געווען באשעפטיקט מאג און נאכט,
 אונטערן, אז די פארשמעלונג זאל זיין פארטיק פארן אונט, ווען דאס
 גייע טעאטער וועט זיך עפענען. אויך ד א ס האבן מיר באוויזן.
 נאך ווען איך בין ארויפגעקומען פון דעם גארדעראכ-צימער, וועלכן
 איך האב טעטיילט זיך מיט מיכל ראזענבערג, זיינען שוין אלע גע-
 שמאנען ווי דערשראקענע שעפטלעך. די מורא איז נישט געווען פארן
 גרויסן עולם, וואס איז דעם אונט געווען אין טעאטער, נאך פאר
 דארט — וואו די גרויסע אנערקענטע אקטיארן זיינען געווען. אין
 דעם איז געלעגן אונדזער דערפאלג, און מיר האבן דעם עולם געגעבן
 א גוטע פארשמעלונג.

א סך געהאלפן צו דעם האט גליקמאן, ער האט פרובירט יעדן
 געבן מומ האט יעדן צוגעטראגן א פרוינטלעכן שמיכל, א גוט
 ווארט. געבן מיר האט ער זיך אויך אפגעשמעלט, מיך באטראכט,
 ווי ער וואלט זיך אליין געוואלט איבערצייגן, צי ער האט נישט גע-
 מאכט קיין טעות, ביז ער האט שמיל געזאגט:

— שייך, זייער שייך! פיל זיך נישט פרעמד, ווי ביי זיך אין דער
 היים. איך בין זיכער, אז איר וועט אלע מאכן דערפאלג.
 די פארשמעלונג איז געווען א גוטע, — און דאס האט זיך באלד
 צעשפרייט איבער דער שטאט. איבער נאכט זיינען מיר געווארן
 דער געשפדעך פון מאג. די רעצענזיעס זיינען געווען גוטע.

דזשוליוס נאטאנסאן איז נאך נישט געווען צופרידן. ער האט זיך
 גלייך גענומען צוגרייטן א צווייטע פיעסע. ווען ער האט ביי דער
 ערשטער פראכע צעטיילט די ראגן, האט ער א וואונק געטאן צו
 וואלף גאלדפאדען און צו מיר, זאגנדיק זייער שטיד:

— קומט, איך וויל אייך ביידן זען ביי מיר אין גארדערעכ-צימער.
מיר האבן זיך ביידע איבערגעקוקט, און גענומען אים נאכגיין.
אריינקומענדיק אין זיין גארדערעכ-צימער, האט ער צו אונדז, שמייכל-
לענדיק, געזאגט:

— ווייסט איר, וואס איך האב אייך גערופן? אין דער פיעסע
וואס איך גיי איצט אויפפירן, זיינען אלע ראָלן גוטע, נאָר איך וויל,
אַז איר זאלט פאַרשטיין, אַז די ערשטע פיעסע האָב איך געשטעלט
פאַר זיך, איך האָב דאָך באַדאַרפֿט ווייזן דעם עולם מייַן ווייזט-
קאַרטל. איצט וויל איך זיי ווייזן, וואָס פאַר אַ גוטע טרופּע מיר
האַבן, אַז דאָ שפּילן גוטע אַקטיאָרן, הערפאַר שטעל איך צוועק אַט
די פיעסע „דאָס גאַלדענע רינגעלע“. איז דאָ פאַראַן צוויי גלייכע
ראָלן: איינער פון אייך דאַרף שפּילן אַן אַלטן פאַמיליאַרן און דער
צווייטער דאַרף שפּילן דעם פאַשאַ. וועלכער איז דער יונגער. וויל
איר, אַז איר זאלט זיך ביידע אינמיילן מיט די צוויי ראָלן.

— מיר, נאטאנסאן! איר האנדלט דאך שוין בעסער ווי איין
קונסטמעסטער. דארט האבן איך געמוזט שפילן וואס מען האט
מיר געגעבן. איז פארשטענדלעך, און איך וועל שפילן דעם אלטן,
ווייל פאר מיר, דענקן פאסט זיך בעסער דער פאשא. האט גאלדפאדען
געזאגט.

— בין איך צופרידן. נאט אייך די ראָלן, און ווייזט וואָס איר
קענט.

דזשוליום נאטאנסאן האט פארמאגט אין אַ גרויסער מאַס אַמר-
ביציע, עכטיקייט און איבערצייגונג, אַז מיט ערנסטקייט קען מען
אפילו די לייכטע מוזיקאלישע פיעסן אויך שפילן גוט. נאָך מער
איז מיר געפעלן, ווי ער איז אַלע מאל צוגעגאנגען אַן הקדמות צו
איעדער זאך, אפילו ווען עס האט זיך געהאנדלט וועגן זיין אייגענעם
איך. גלייך ביי די ערשטע פראַכן האט ער אונדז געלאזט וויסן:
זערט מיך אויף צו מיסטערן! מיר, נאטאנסאן! ער האט זיך שטאַרק
צעלאַכט:

— ווען איר ווייסט, ווי אזוי מען האט מיך גערופן, וואָלט איר
אויך געלאַכט: יוֹ לִיּוּם חַיִּי נָא, נים מיסטער.
אלע האבן געשמייכלט. עס האט זיך אַרויסגעוויזן, אַז אין לעבן

איז ער געווען פונקט אזא זיכער בחור, ווי דער נאמען פון דער ערשמער פיעסע.

די צווייטע אויפפירונג איז געווען נאך א גרעסערער דערפאלג. האבן זיך טאקע אנדערע קאנקורענטן דערשראקן. און וואלטן מיר פארמאגט די בענעפיטן, וואס זיי האבן אנהויב סעזאן אוועקגענומען, וואלטן מיר זיכער ארויס די זיגער. דאס האט באזויגן די לעצטע אויפפירונג, ווייל גאנץ שיקאגא האט איצט גערעלט פון דזשוליוס נאטאנסאן.

צו גליקמאנס פריינטשאפט צו דער טרופע, און, איבערהויפט, צו דזשוליוס נאטאנסאן איז איצט קיין גרענעץ ניט געווען. ער האט פשוט ניט געוואוסט, ווי אזוי אים אפצודאנקען. פלעגט ער יעדן שבת, נאך דער כיימאגיקער פארטיטעלונג, קומען אין טעאטער און ווארטן ביז מיר זיינען פארטיק געווארן, און מיר פלעגן מוזן מיט אים גיין אין א רומענישן העסטאראן, וואו מיר האבן פארבראכט, ביי א גרויסן געדעקטן מיש, האבנדיק די בעסטע פארטאוועס, ביז מיר זיימען צהריק געגאנגען אין טעאטער. עס איז ניט שווער געווען צו דערקענען, אז דזשוליוס נאטאנסאן איז איצט אין זיינע אויגן געווען איפלו גרעסער פון די אלע גרויסע, וואס האבן אמאל פאר אים געשפילט.

א באזונדערע הנאה האט גליקמאן געהאט וואס אין זיין טרופע זיינען דא פילע יונגע ניט-יוניאן אקטיארן: בנימין פישבוין, גיור-טורוד ווינג, מיכל ראזענבערג, מאטילדא גליקמאן און דוד דענק. דזשוליוס נאטאנסאן האט זיך אבער מיט אלעמען גערעכנט, און יעדן געגעבן א געלעגנהייט. האבן אים אלע רעספעקטירט און ליב געהאט פאר זיין מענטשלעכער האנדלונג, און אים געהאלפן צו מאכן דעם גרויסן דערפאלג. דער לייכט-שפילעוודיקער אקטיאר האט זיך בויי אלעמען באליבט געמאכט. ניט קענענדיק מער ווי אפזיינגען א לידל און א טענצל, האט מען אים דאך ניט געקענט אריינרעכענען אין צווייטן קלאס, ווייל זיין פארנעם, זיין ערלעכע ארבעט, זיין איבער-געבנקייט אויפצוהאלטן העס כבוד פון טעאטער. האט אים געמוזט שטעלן אין די רייען פון די ערשטע, וועלכע פארטרעטן דאס אידישע טעאטער.

דזשוליוס נאטאנאסאן איז קיינמאל ניט פארבלענדט געווארן פון דעם דערפאלג, וואס ער האט געמאכט. ער האט פארמאגט א סך מעלות, און האט דאך געזען די צוקונפט מיט אפענע אויגן. ניט איין מאל האט ער צו מיר געזאגט :

— און וואס ווייטער ?

— וואס מיינט איר, וואס ווייטער ?

— איך האב שוין דא אויך געמאכט „סוקסעס“.

— איז דאך גוט.

— און וואו גייט מען ווייטער ?

— איר זאלט אזוי רעדן? פאר אייך איז דאך אפן די גאנצע

וועלט!

— זייער א קליינע וועלט, מיין פריינט.

עליאס פ. גליקמאן איז ניט נאר געווען א גוטער מענעדזשער, נאר אויך א פיינער אקטיאר. דאס האט ער אנדו באוווין ביי דער ספעציעלער פארשטעלונג, וואס מען האט געמאכט אין זיין כבוד וועגן. ער אליין האט דעם אונט געשפילט זיין גרויסן סוקסעס, „שלמהקע שארלאמאן“. פון יעקב גארדין. דאס מאל האבן מיר זיך אלע איבערצייגט, וואס דער נאמען גליקמאן האט געמיינט אין שיקאגא: אלס מענטש, אלס מענעדזשער, און אלס אקטיאר. אזא יום-טוב, מיט אזוי פיל פרייד, מיט אזעלכע אזאציעס, געדענק איך ניט פאר א וועלכן גרויסן אקטיאר מען האט דאס געמאכט. ווי פאר-שכורטע פון גליק זיינען אלע געווען. און דאך זיינען מיר געווען גע-צוואונגען צו פארמאכן דעם „גליקמאנס פאלאס-טעאטער“.

אין א קורצער צייט ארום, האט מען זיך באדארפט מיט אלע-מען געזעגענען. דאס שווערסטע איז געווען מיט דזשוליוס נאטאנאס-סאטען. ביי דער באן זיינען געווען אזוי מענטשן, אז ער האט מער ניט געקענט שמייכלעך, און האט געמוזט אפווישן א טרער. דער-פאר וואס מען שוין מער גליקמאנען אין ניו-יארק ניט געזען. אויף אייביק איז פארמאכט געווארן דער „גליקמאנס פאלאס-טעאטער“.

אין וועל קיינמאל ניט פארגעסן, וואס דזשוליוס נאטאנאסאן האט געמיינט אלס א פריינט. אפיל ושפעטער האט ער מיך ניט איין מאל אפגעזוכט און צוגעשארט א פארדינסטל. ווען איך בין שוין געווען

אין דער יוניאן האט ער זיך דערוואוסט, אז איך האב איבערגענומען
 א טעאטער, האט ער מיך אפגעזוכט, מיך אהיים גענומען צו זיך,
 און מיר געגעבן פארשיידענע פיעסן:

— אייך, דענק, וועלן די פיעסן גוט צונגין קומען, ביי מיר וועלן
 זיי בלוין ליגן, די הויפט-דראגן אין זיי איז פאר אייך.

— א שיינעם דאנק אייך.

— נעמט דאס אלעס, פארט געזונט און מאכט „סוקסעס“.

— נאטאנסאן, איר שרעקט מיך אביסל.

— מיט וואס?

— איר געדענקט, וואס איר האט מיר אין שיקאגא געזאגט?

— וואס האב איך אייך געקענט זאגן?

— דערמאנט אייך, נאך דעם גרויסן דערפאלג וואס איר האט

דארט געמאכט.

— איר מיינט מיט דער גרויסער הילף פון אלעמען, איז וואס

האב האב איך אייך געקענט זאגן?

— נאך דעם קאלאסאלן דערפאלג, וואס איר האט דארט געהאט,

האט איר געפרעגט: „און וואס ווייטער“?

— מיין פריינט, איך האב געוואוסט וואס איך פרעג.

עס האט ניט לאנג גענומען, און דזשוליוס נאטאנסאן האט זיך

באזעצט אין לאס-אנגעלעס. עס איז אים אוועק זייער גוט אין אן

אנטיק-געשעפט. ער האט אבער פארלוירן זיין איינציקע מאכטער,

האט ער זיך ארויסגעצויגן אין „דעסערט האט ספרינגס“, קאליפאר-

ניע. ער האט אבער דעם קלאפ ניט געקענט אריבערזאגן. אזוי

האבן מיר פארלוירן צוויי אינטערעסאנטע פערזענלעכקייטן פון איר

דישן טעאטער. אזעלכע האבן מיר ניט מער. איך באדויער דעם

גרויסן פארלוסט פון די געפאלענע שמערן.

מ א ק ס ג ע ב י ל

אין ניינצן הונדערט פיראון-פינף-און-צוואנציג, איז אין אידישן טעאטער געווען א גרויס גערעמעניש. די צען טעאטערס, וואס האבן זיך אויפגעמאכט, זיינען אלע געווען פארנומען מיט הונדערט-פרא-צענטיקע יוניאן-טרופעס, און ווען מ'האט שוין אריינגעשפילט א יעקס וואכן אין סעזאן, איז שוין געווען אפילו איבעריק צו טראכטן.

וואו איך וועל דעם סעזאן זיין באשעפטיקט. אפילו פאר דער פרא-ווינק, איז שוין אויך געווען צו שפעט. מ'זאגט, אז פרעמדע דאגות נעמען ניט אוועק דעם שלאף. אבער מיט אייגענע דאגות האב איך א גאנצע נאכט מיט אן אויג ניט געקאנט צומאכן. דערפאר בין איך אין א זונטיק אויפגעשטאנען זייער פרי און אזוי שנעל ווי איך האב אויף זיך ארויפגעכאפט די

קליידער, האָב איך אויפן מיט געטרעפן אַ אידישע צייטונג, מיט דער אָפּגעזען זייט פון די טעאָמעד רעקלאַמען, און געזען, וואָס מיטפילט אין די אידישע טעאָמעדס:

אידישער קונסט טעאָמעד — „שדים ווייסן וואָס“.

אוירווינג פלעיס טעאָמעד — אייביקע נאַראַנים“.

אונזער טעאָמעד — „טאָג אין נאַכט“.

לענאָקס טעאָמעד — „ווילדע ליבע“.

פראַספעקט טעאָמעד — „איר פאַרגאַנגענהייט“.

ליבערטי טעאָמעד — „אַליין אין דער וועלט“.

זילבערט טעאָמעד — „אַ גרוס פון דער היים“.

קעסלער טעאָמעד — „ציפקע“.

געשאַנאַל טעאָמעד — „קאַזאָזער ליבע“.

געבילס פיפּעלס טעאָמעד — „שמאַל און אייזן“.

אין דער צייט, וואָס איך האָב קוקנדיק אין דער צייטונג גע-
טראַכט, אזוי פיל טעאָמעדס און איך מוז זיין אין דער היים, נאָר
דערפאַר ווייל מ'וויל ניט אַרײַנגעמען קיין יונגע אין דער יוניאָן,
האָב איך דעם ערשטן קלאַפּ אין מיין טיר ניט געהערט, ערשט ביים
צווייטן, וועלכער איז געווען פיל שטאַרקער, האָב איך געפרעגט:
— ווער איז דאָרט?

— איז מיר, דענק דאָ? — האָט אַ שטימע געפרעגט פון דער

אַנדערער זייט טיר.

— דאָ בין איך, העריג — האָב איך געזאָגט, אזוי שנעל ווי איך

זאָב אויפגעמאַכט.

— קומט אין טעאָמעד, מיר, געביל וויל אייך זען.

— ווען זאָל איך דאָרט זיין?

— היינט, נאָך פאַר דער ערשטער פאַרשטעלונג.

— גוט, איך וועל דאָרט זיין.

ווען ער איז אַוועק, האָב איך פאַרמאַכט די טיר, טראַכטנדיק:
וואָס דאָרף ער מיך? ער האָט דאָך אַ גאַנצע טרופּע, שוין די זעקסטע
וואָך, ווי זיי שפּילן די זעלבע פּיעסע. — בלייבנדיק שטיין ביים מיט,
האָב איך ווידער אַרײַנגעקוקט אין דער צייטונג, צו מאַכן זיכער וואָס
מ'שפּילט.

— יא, „שטאַל און אייזן“. איז צו וואָס קאָן ער מיך דאַרפן?
— אַבער צוגיין וועל איך.

איך האָב געוואוסט, אז פאַר אונדז, ניט-יוניאַן אַקטיאָרן, זיינען
אַלע מירן פון די טעאַטערס פאַרטאַכט, איבערהויפּט אין ניו-יאָרק.
איז מיין נייגעריקייט נאָך געווען גרעסער צו וויסן, וואָס דאַרף מיך
געביל? ביי אים איז דאָ אַ הונדערט פּראָצענטטיקע יוניאַן קאַמפּאַני,
אַנדערע טעאַטערס האָבן אפילו געהאַט מער מענטשן וויפל זיי האָבן
באַדאַרפט... און צו יענער צייט, אויב ס'איז אפילו געבליבן אַ פאַר
אַקטיאָרן אין דער יוניאַן, זיי האָט מען שוין אפילו ניט געקאַנט
אַרײַנשיקן, ווי די מאַדע איז דאָן געווען. ס'איז אַבער געמאַכט גע-
וואָרן אויף אזא אופן, אז ביידע צדדים זיינען געווען צופרידן. דער
מענעדזשער פון טעאַטער און די יוניאַן, ווען ס'איז באַשטימט גע-
וואָרן, אז דער טעאַטער דאַרף האָבן זעכצן אַדער אַכצן אַקטיאָרן,
האַט מען באלד געלאָזט וויסן דעם מענעדזשער, אז ער זאל אַנגאַזשירן
מיט צוויי ווייניקער. דאָס האָט געמאַכט אַן אַפענע מיר פאַר דעם
פאַרטערשער פון דער יוניאַן, וועלכער האָט שוין געקאַנט אַרײַנשיקן
צוויי מענטשן פאַר דעם פרייז פון איינעם... ער האָט דאָס געהאַלטן
פאַר צוויי טובות: געשפּאַרט דעם מענעדזשער אַ מענטשן, דאָס
האַט געמיינט אַ סך געלט פאַרן סעוואַן, און זיך צוגעשריבן דעם
גרויסן קרעדיט פון אַנגאַזשירן אזוי פיל מענטשן. ביי דער ערשמער
גרויסער פאַרנאָמלונג, האָט דאָס געמיינט פאַר אים אַ גרויסער זיג,
אַבער, ליידער, ניט פאַר דער יוניאַן. מ'האַט דערמיט שטאַרק פאַר-
ביליקט די אַקטיאָרן. די אַבער, וועלכע זיינען נאָך אַלין פאַרמליבן,
זיינען געווען אויף דער וואַך. אז ניט קיין יוניאַן מיטגליד זאל קאָנען
וואו זיין באַשעפטיקט, איבערהויפּט אין ניו-יאָרק. האָב איך דאָס
טאַקע געוואוסט. אַבער אז מ'רופט מוז מען צוגיין.

געבילס פיפּעלס טעאַטער האָט זיך געפונען אין דער באַווערי,
הינטערן עלעווייטאָר, ניט ווייט פון דעלענסי סטריט. דער צוגאַנג
צום טעאַטער איז ניט געווען אזא וואַזשנער. פונדעסטוועגן, אז מ'האַט
געוואָלט גיין אין טעאַטער איז דאָס קיין תירוץ ניט געווען. אין
דעגן, אין שניי זיינען אַלע פאַרשמעלונגען געווען אויספאַרקויפט.
הינטער דער בינע, לינקס, האָבן אַ פאַר טרעפּלעך געפירט אין

גארדערעכ-צימער, וואו מאַקס געביל האָט זיך אָנגעטאָן. דאָרט האָב איך אים איצט געטראָפֿן זיצן ביים שפיגל. ער האָט זיך גראַמירט. איך האָב מיך צו ערשט אַרומגעקוקט, כאַטראַכט די סוויטע וואָס איז אַרום אים געשטאַנען, זיי האָבן מיך אָנגעקוקט, זיי איינער וואָלט געזאָגט: ווי קומסטו אַהער? — איך האָב געוואַרט ביז מר. געביל וואָט זיך אויסגעדרייט צו מיר, האָב איך אים באַגריסט, האָט ער מיך פֿאַר אַ זיילע כאַטראַכט, אויפגעמאַכט דאָס מויל, ווי איינער וואָס וויל כאַפֿן לופט, און היינערקלעך צו מיר געזאָגט:

— הערני איז געווען ביי איך?

— יאָ, מר. געביל.

— איצט גייט אַריין אין טעאַטער. קוקט איך צו ביידע מאַל צו דער ראַלע, וואָס ראָזענבלאַט שפּילט. קומענדן פּרייטיק וועט איר שפּילן די ראַלע.

— גיי איך אין טעאַטער.

— אַבער נאָך דער צווייטער פֿאַרשמעלונג, קומט אַרונטער וועל איך אייך זען.

— יאָ, מר. געביל.

איעדער קלייניקייט, וואָס מ'קאָן ניט, זעט אויס גרויס. צו יעדער צייט, אַבער, האָט אפילו אַ גרויסע ראַלע אויסגעזען קליין צו מיר. דער איינגעקעשנ'טער פֿאַרלאַנג גוט צו מאַכן האָט אַלץ איר בערשטייגט. דאָן האָב איך אפילו אַ קליינע ראַדע געמאַכט מיזאַל רעדן פון מיר, איבערהויפּט איצט, ווען עס מאַכט זיך מיר אַזאָ געלעגנהייט צו שפּילן מיט מאַקס געביל, דזשעני גאַלדשטיין, פיטער גראַף, מערי ווילענסקי, יאַנקל האַכשטיין און מיט אַ גאַנצער יוניאָן טרופּע, און נאָך אין ניר-יאָרק.

בין איך באלד נאָך דער צווייטער פֿאַרשמעלונג, ווידער ביי געבילן אין גארדערעכ-צימער, און ער דערלאַנגט מיר צוויי ראַלן, האָב איך אים אָנגעקוקט און אַביסל פֿאַרוואַנדערט געפּרעגט:

— צוויי גאַר...?

— יאָ, צוויי. די פייעכע וואָס איר האָט היינט געזען, וועט קיין פֿראַכע ניט זיין. האָט איר אייך גוט צוגעקוקט צו די אַלע שטעלונגען?

— געוויס.

— דאָס איז זייער גוט. איצט דערפֿט איר נאָר קאָנען די פּראָזע. און די ציווישע ראלע איז פֿאַר דאָנערשטיק. „דער מאָראַל-פּריידיקער“ גייט, אויף דעם וועלן מיר יאָ האָבן אַ פּראָבע.

— ווען, מר. געביל?

— דאָנערשטיק פֿרי, אַרום 11 אַזייגער.

אַט דער זעלבסטגעטראַכטער סטאַר מאָס געביל, האָט מער דער-גרייכט מיט זיין חכמה, ווי אַ סך מיט זייער גרויסן טאַלאַנט. ער איז און זיין צייט, געווען אַ אינטערעסאַנטע פּערזענלעכקייט אין אידוישן טעאַטער. ער האָט זייער גוט פֿאַרשטאַנען זיין עולם. און ער האָט דאָס זיי צוגעטראָגן זייער פֿאַרזיכטיק, מיט אַ געביל געשמאַק וואָס ס'האַט צו זיי אַפּעלירט. אַזוי איז ער שטופּנווייז דערגאַנגען פֿון אַגידס מוזיק-האַל, ביז פּיפּעלס טעאַטער, וואו אַלע גרויסע האָבן געשפּילט. אַ גרויסע פּראָצענט אַקטיאָרן, האָבן אַ טבע צו איבערטרייבן ווען ס'האַנדלט זיך אין אַ סטאַר, אַדער אין אַ מענעדזשער, ווער רעדט נאָך, אַז ער איז דאָס ביידע, ווערט אַרויסגענומען דער גאַנצער באַ-גאַזש, פֿון גאַרדינס פּראָזע, ווייל אַ סך פֿאַרמאָגן ניט קיין גרויסע וואַקאַביליטעט און ניט איין מאָל האָבן איר דאָס אין דער „ראַציאַל קאַפּע“ געהערט, ווי איינער האָט געזאָגט:

— מאָס געביל, אַ דוד-משהלעס ביי זיך אין טעאַטער.

— דער אמתער קעניג ליר.

— קלוג ווי שלמה חכם...

— קוקט מען טאַקע אַרויף צו אים. איר האָט געזען אין „פֿאַר-ווערטס“ לעצטן זונטיק? ער האָט דאָך געהאַט זיין בילד איבער אַ גאַנצער „פּעידזש“.

— יאָ, אין פֿאַטאַגראַוויר. ווייזט מיר ווער נאָך קאָן זיך דאָס דערלויבן?

אויף מיר האָט דאָס שטאַרק געווירקט, און ביי פּראָבע האָבן איר מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט אים געפֿאַלגט און געמאַכט אַיע-דער סצענע ווי ער האָט געוואָלט. זוכנדיק אין אים דאָס גרויסע... געוואָלט געפינען דאָס וואָס האָט אים געמאַכט צו זיין באַרעכטיקט וואָס ער איז. אַזוי איז דער גאַנצער טאַג אַוועק מיטן צוגרייטן זיך

פאר איין פארשטעלונג.

דער גארדעטאביצימער, וואו אלע מענער האבן זיך אנגעטאן, האט זיך געפונען אויף דעם ערשטן עטאזש. דארט האב איך שוין אויף דעם אייזערנעם שטאנג, וואס האט זיך געפונען פונקט אינמיטן צימער, געטראפן מיינע קליידער, האב איך פאנאדערגעלייגט מיין שמוגל און זיך אוועקגעזעצט גראמירן. מיר איז אויסגעקומען צו זיצן ביי דער מיר, און דורך דעם שפיגל האב איך געקאנט אלע מען זען. טיף איז ווינקל, צו דער לינקער זייט, איז געזען פיסער גראפ. טעבן אים איינער פון די טארקוואמאדאס באנדע, וועלכער האט געהאלפן פארצוימען אלע טירן פאר א יונגן אקטיאר, יעקב האכשטיין, מיט די צוויי טיפע קנייטשן ארום זיין נאז, וואס האט אים געמאכט אויסזען ווי א גייסטלעכער, און מיט זיינע ביסטרע אויגן, וועלכע האבן אלץ ארומגענומען אויף וועמען ער האט זיי אנגעשטעלט. גערופן האט מען אים „יאנקל“. אין דער זעלבער רייע, שוין צו דער רעכטער זייט, איז געזעסן דער שטענדיקער עק זעקוויטוער מיטגליד פון דער יוניאן און אלע מאל געטייכלט וויליאם עפשטיין, געווען אלע מאל פארטיק צו שפילן א קליאביאש, אין די לעצטע מינוטן פאר זיין אויפטריט, האט ער א כאפ געטאן זיין טראפען, „פארוק“, ווי איינער כאפט אויף זיך ארויף א קאפ פעליוש, און איז ארויף אויף דער בינע, אלע מאל אין צייט צום רעפליק. ניט ווייט פון אים איז געזעסן דער פינאנס-סעקרעטאר פון דער יוניאן, טשאַרלס קאהען, און דער בינע פארוואלטער סאלאמאן קרויזע, האט אלץ געמאכט שטייענדיק. ווען איך האב זיך גענומען קלעפן דאס בערדל, וואס איך האב באדארפט טראגן אין דער ראל אלס דער מאַראל-פריידיקער, האבן זיך אויפן וואונק פון יעקב האכשטיין, אלע אויסגעדרייט און געקוקט אויף מיר, ביו האכשטיין האט אפגעכאפט דעם אַטעם. זיך אויסגעהוסטן, און אביסל הייזערדיק צו זיי געזאגט:

— יא, ער קאן די מלאכה. איר זענט א מכין ווי נאטירלעך ס'קומט ביי אים ארויס? קרויזע, דו זעכט, דאס דארף מען קאנען. קרויזע האט פארוויכערט א פאפיראס, און צוגעגעבן זייער שמיל:

— נו, געוויס דארף מען קאנען, קאן ער מאקע.
אלץ וואס ס'איז נאך מעגלעך געווען, האב איך געמאך צו מאכן
נום. איך האב דאס אבער ניט געוואוסט, ביז נאך דער פרייטיק-
דיקער פארשטעלונג. זייענדיק אין דער „ראיאל קאפע“, באלד נאכן
שפילן, האט דזשעני גאלדשטיין בקול רם געזאגט :
— דענק האט געוווּן, אז ער איז א גומער אקטיאר. אזעלכע
דארפן מיר, און מאקע וואָס מער.
יענעס אָונט ביז איך אַוועק פון דער „ראיאַל קאפע“ א גלויב-
לעכער, און פאר א גאנצער וואך, האב איך איצט געהאט א נומע
נאכט שלאָף.

**

אויב די צוויי פרימערעס, איין נאכט נאך דער אנדערער איז
געווען ווייניק, איז נאך צוגעקומען א דריטע, און וועגן דעם האב
איך מיך ערשט דערוואוסט שבת, ווען איך בין געקומען שפילן די
צווייטע פארשטעלונג.
א שטילער טומל איז די גאנצע צייט אנגעגאנגען, דאס האב
איך באמערקט פון איין פארשטעלונג צו דער צווייטער. געדאכט
האט זיך מיר, אז עס גייט אן א פארבארגענער רעוואלוציע קעגן מיר.
מ'האט אבער געמאכט גרויסע פארבארגענונגען פאר דער אָונט
פארשטעלונג פון שבת. מיר האט מען פון גארניט געזאגט, און
דערפאר האב איך געקאנט טראכטן וואָס איך האב געוואלט, הייל
ווען איך בין אריינגעקומען אין מעאטער, האבן זיך אלע גע'סוד'עט,
און אזוי ווי איך האב ניט געוואוסט וועגן וואָס עס האנדלט זיך,
האט דאָס מיך זייער טערווירט. פרעגן האב איך ניט געהאט ווער
מען, זייען מיר פארשידענע געדאנקען געקומען אין קאפ אריין. נאך
מער בין איך ווי דערשטוינט געוואָרן, ווען איך בין ארויפגעקומען
אין גארדעראב-צימער, און כאַטש ס'איז נאך געווען זייער פרי, האב
איך שוין אלעמען געטראָפן גרימירט און אנגעמאָן פארטיק ארויפ-
צוגיין אויף דער בינע. בין איך אויפן מאַמענט געוואָרן צעטומלמ
וואָס טוט זיך דאָ? איז שוין אזוי שפעט? אזוי ווי אלע האבן זיך
געהאלטן צוזאמען, האב איך מירא געהאט צו פרעגן, דערצו האבן

זיי אזוי שמיל גערעדט, אז איך בין געווארן זיכער, אז דאס העדט מען פון מור... אבער וואס? אפשר דענקען זיי, אז איך וועל זיין שפעט צו מיין אויפטריט? איך האב שנעל א קוק געטאן אויפן זייגער, ס'איז דאך פארט אזוי פרי. איז וואס גייט דא פאר? אפשר פארדריסט זיי וואס דושעני האט געזאגט אין דער „רציאל“? אויף זיי איז אלץ צו גלויבן, ס'איז דאך אבער ניט מיין שולד, איך האב איר ניט געצוואונגען דאס צו זאגן. אין הארצן בין איך איר דאנקבאר געווען פאר דעם. וואס האט נאך צו יענער צייט פאר ניט קיין יונגן-מיטגליד, געקאנט זיין בעסער, ווי א גויב פון א סטאר, און נאך ווי אין דער „רציאל“, וואו אלע זיינען געווען פארזאמלט, ניט נאר פון „פילם טעאטער“, נאר טאקע פון אלע טעאטערס.

פיבעריש שנעל האב איך מיך גענומען גראמירן, און אזוי שנעל ווי איך בין פארטיק געווארן, בין איך ארויס פון צימער, און ארויף אויף דער בינע, נאר אזוי ווי ס'איז נאך געווען פרי, איז דארט קינער ניט געווען, האב איך זיך ארוםגעקוקט אין אלע זייטן, גערמאכט זיכער, אז איך בין אליין, האב איך מיך אין דער האלב-טונ-קעלער בינע, גענומען ארוםדרייען און נאך אלץ געטראכט, וואס גייט דא פאר? איך האב געוואלט די פארשטעלונג זאל שוין זיין פאריבער, ווייל איעדער מינוט האט צו מיר איצט אויסגעזען ווי א יאר.

פאר א טעאטער-מענטש צו מאכן גוט, אדער בעסער געזאגט, אים צו געפעלן, איז ניט אזוי לייכט. אפט מאל דארף מען זיין גרעסער ווי גרויס, ארויסצוקריגן פון זיי א גוט ווארט, אדער אמ-ווייניקסטנס פארמאגן א טעאטער. זיי זאלן אראפנעמען די האנט פון הארצן, און זיך פארגינגען צו זאגן א פריינטלעך ווארט פארן אקטיאר, איבערהויפט די „אשערס“ פון דעם אידישן טעאטער, וועלכע וואלטן אלע מאל מיטן סטאר... און זיינען ביי זיך זיכער, אז זיי זיינען גרויסע מבינים אויף אקטיארן, און איבערהויפט אויף טעאטער. וועל איך צוגעבן, אז א סך פארשטייען עפעס, אויב זיי פאר-שטייען... איז איינער פון זיי ארוםגעקומען הינטער דער בינע, ווען איך בין געווען אין זייער א געדריקטע שטימונג, און ווען ער האט מיך דערזען, האט ער זיך דערפרייט זאגנדיק:

— אייך טאקע וויל איך זען.

- וועגן וואָס?
- מ'האָט דאָך נישט געמאַכט קיין נייַעס פראַגראַם.
- נו, איז וואָס?
- וואָס מיינט איר וואָס עס איז? אויפן זאַלמן פראַגראַם איז דאָך אייער נאָמען נישט פאַרזאָן.
- ווילט איר מיר זאָגן. אז דער עולם פראַטעסטירט?
- זיי ווייסן דען, און אפשר וואָלדן זיי פראַטעסטירט.
- פאַרוואָס דענקט איר אזוי?
- ווען זיי ווייסן וואָס איך ווייס, קאָן מעגלעך זיין, אז עס וואָלט עפעס פאַסירט, איך בין אפילו זיכער אין דעם. איך אַרבעט שוין גענוג יאָרן אין טעאַטער צו קאַנען דעם עולם, און אז זיי גער פּעלט עפעס, שמעלן זיי זיך פאַר קיין יאָך נישט אָפּ.
- וואָס ווילט איר הערמיש אַרויסברענגען? און ווידער, וואָס גייט דאָס אייך אזוי אין לעבן, וואָס מיין נאָמען איז נישטאָ אין פראַגראַם?
- וואָס הערשט איר, מר. דענק? ווייסט איר ווער ס'איז היינט דאָ אין טעאַטער?
- אַרמור בריסביין!
- ווער איז ער? אים קאָן איך נישט אַכער איך ווייס, אז אב. קאַהאַן איז יאָ דאָ אין טעאַטער.
- איצט האָב איך גענומען פאַרשטיין, וואָס דאָ גייט פאַר, דער-פאַר זיינען כמעט אלע אין טעאַטער געווען ווי אין אַ פיכער, דער-וויסנדיק זיך, אז היינט אַוונט וועט דער העדאַקטאָר פון „פאַרווערטס“, אַב קאַהאַן זיין אין טעאַטער. אַבער פאַרוואָס האָט מען דאָס מיר נישט געזאָגט? אפילו דאָס האָט מען מיר נישט פאַרגינגען, צו האָבן דעם כבוד צו שפּילן פאַר אַב. קאַהאַן. אין דער זעלבער צייט האָב איך געטראַכט, ווען איך וואָלט געקאַנט אין מיין ראַלע הערן אַביסל הויש, אפשר וואָלט איך אים געפאַלן... נישט וועלנדיק, אז דער אַשער זאָל עפעס באַמערקן, האָב איך אים שטיל געפרעגט:
- נו, איז וואָס, איר גלויבט, אז מיט מיין שפּילן...
- וואָס רעדט איר, מר. דענק, אז איר זענט אונדז געפעלן, דערפאַר זיינען אלע אזוי אויפגערעגט. און אייך אַרמט דאָס נישט, אז

אן אנערערער זאל קריגן וואס ס'קומט אייך.

— וואס קומט מיר?

— כ'מייך, ווען איר זענט אזוי גוט אין דער ראלע...

— א דאנק. גלויבט איר, אז איך בין טאקע אזוי גוט?

— דעם אמת, האט איר דאך געוויס געהערט. וואס דזשעני האט

געכטן געזאגט אין דער „רשיאל“ און איך שטים מיט איר איין.

— פון וואנען ווייסט איר דאס אלץ?

— מ'האט שוין היינט א גאנצן טאג גערעדט פון דעם, נאך

איידער איר זענט געקומען אין טעאטער. און קיינער קאן דאס ניט

אפלייקענען, ארויפצוגיין אן א פראבע, און איך זאל אפילו ניט

דערקאנען, אז איר זענט א נייער אין דער ראלע, און איר שפילט

דאס צום ערשטן מאל, זענט איר ניט נאך גוט, נאך איר זענט גרויב.

נאך א גוטער אקטיאָר קאן דאס באַזוייזן, און איר האָט דאָס באַזוייזן

דערפאר בין איך אַרונטערגעקומען אויסצוגעפינען וואָס מ'זאל טאָן,

מ'טאָר אזא זאך ניט באַהאַלטן, א.ב. קאַהאַן מוז וויסן ווער מ'שפּילט.

— יא, דאס איז זייער שיין און נאכעל פון אייך, אבער ווי אזוי?

מ'קאן דאך ניט מאכן איצט קיין נייעם פראגראם.

— דאס ווייס איך, אז מ'קאן ניט, דערפאר בין איך דא אויסצו-

געפינען, וואס דארף מען אין אזא פאל טאן? אפשר זאל איך צוגיין

צו א.ב. קאהאן און דאס אים זאגן.

— וואלט מיין עצה געווען, צו מאכן דאס זיכער, אז איר מענט

דאס טאן, ארונטערגיין צו מר. געביל, און ביי אים אנפרעגן.

— גיי איך שוין ארונטער.

זונטיק נאך דער צווייטער פארשמעלונג, איז ליוואי, געבילכ

מענעדזשער, ארויפגעקומען, און געבנדיק מיר א פארמאכטן קאנ-

ווערט, האט ער שמיכלענדיק צו מיר געזאגט:

— מר. געביל האט מיר געזאגט, אייך איבערצוגעבן, אז איר

גלויבט אין טעאטער פארן סעזאן. ער שרייבט א נייע פיעסע, האט

ער פאר אייך א ראלע.

אלע אקטיארן האבן זיך איבערגעקוקט, און אזוי שנעל, ווי אין

בין פארטיק געווארן, בין איך א גליקלעכער צוועק אהיים.

לאנג אבער האט דאס גליק ניט געקאנט אנהאלטן. מ'האט זיך

גענומען פארן אין דער יוניאן, אז מוזאל מיך ניט לאזן שפילן מיטן
 תירוץ, אז עס איז פארען יוניאן אקטיווארן, וואָס דרייען זיך ארום
 ניט באשעפטיקט. זיי זיינען דאָך אלט — דאָס איז גארניט, זיי
 פאסן זיך ניט פאר דער ראלע — אויך גארניט. דאָס מעסטער האָט
 דאָך אַ פולשטענדיקע יוניאן קאמפאני און דארף מען ניט, אין אונדז
 גארניט. אויב געביל וויל האָבן דענקן, מוז ער צונעמען נאָך אַ יוניאן
 מאָן. געזעץ איז געזעץ! ווען איינער שפילט ניט זייענדיק אין דער
 יוניאן, מוז דאָס מעסטער נעמען נאָך אַ מענטשן פון דער יוניאן. איך
 האָב דאָס געוואוסט, און דערפאר בין איך די גאנצע צייט וואָס איך
 בין דארט געווען, ניט געווען זיכער. איעדן מאָן ווען איך בין גע-
 גאנגען אין מעסטער האָב איך געהאָט אַ געפיל, אז עפעס וועט היינט
 פאָרקומען, און אז דער אָונט איז באַריבער, און עס האָט גארניט
 געטראָפן, בין איך געווען מער ווי צופרידן. אזוי האָט דאָס אָנגע-
 האַלטן גאנצע דריי וואָכן, און נאָך דער זונטיקדיקער פאַרשטעלונג
 ווען ליוואי איז אַרויפגעקומען, האָט ער פון דער קעשענע צוריק
 גענומען דעם פאַרמאכטן קאַנווערט, און ווען ער האָט אים פֿאַר-
 דערלאָנגט, האָט ער פאַרדריסלעך געזאָגט:

— איר ווייסט דאָך דעם באַשלוס פון דער יוניאן.
 — וואָס פאַר אַ באַשלוס?
 — אז איר קאָנט דאָ מער ניט זיין.
 — אויב מ'האָט אזוי באַשלאָסן, וועל איך נאַטירלעך פאַלגן דער
 יוניאָנס באַשלוס.
 — זענט איר דאָך ניט קיין נאַר?
 — ס'וועט דען העלפן, ווען איך וועל זיין אַ חכם?
 — זיכער ניט.
 — איז פאַרוואָס זאָל איך מיך מאַכן גאַריש?
 — ווען איר וועט פאַרטיק ווערן, וויל איר מיר געבילזען?
 ווידער איז ארום אים געשטאַנען די גאַנצע סוויטע, ווען איר
 בין אַרומגעקומען, אלע האָבן געקוקט אויף מיר, ווען איך האָב
 געפֿרעגט:

— וואָס דאַרפט איר מיך איצט, מיר געביל?
 — ער האָט מיך באַטראַכט, זיך אַרומגעקוקט אין אלע זייטן, ביז

ער האט צו מיר געזאגט :

-- ס'וועט זיין א סך בעסער, ווען איך וועל איך זען אין דער „ראיאל". איך מוז אויסגעפינען פארוואס זיי ציען איבער דאס שמריקל. -- ארונטערנעמענדיק דעם שמינק פון זיין פנים, האט ער נאך זייער שמיל געזאגט : -- זייט זיכער, אז איך וועל איך אינ-זינען האבן.

זייער פארדריסלעך בין איך אוועק פון טעאטער. פאר א לאנגער זייט, האב איך נישט געקאנט פארשטיין, וואס די יוניאן האט דער-מיט אויסגעפירט, ווייל דער מאנער האט דאס נישט געקראגן, און מיר האט מען געשטערט דארט צו זיין אפשר העם גאנצן סעזאן. איך האב אויך געטראכט, אפשר איז דאס דערפאר, ווייל אב. קאהאן האט געגעבן אזא וואסערדיקע רעצענזיע? מיך האט ער דאך אינגאנצן נישט דערמאנט. שפעטער האב איך אויסגעפונען פאר וואס, ווען מ'האט אים געזאגט, אז דער אקטיאָר וואס איז אין פראַגראַם דער-מאָנט, שפילט נישט, האט ער ארויסגענומען זיין פען, און אויסגע-שטראַכן דעם נאָמען, מיין נאָמען האט ער אָבער נישט אַרײַנגעשריבן, דאָס האט מיך אויך שטאַרק פאַרדראָסן. אָבער אז מ'איז נאָך נישט אין דער יוניאָן, מוז מען אלץ אַרונטערשלינגען, ווי ביטער די פיל זאל נישט זיין.

איך בין שוין ווידער אין דער ראַיאַל און פיל, אז מ'האט מיך זייער באַעוולח'ט, אָבער זאָגן קאָן איך גאַרניט. איין אינדערפרי האט מיך דאָרט מאַקס געביל געטראַפן, און צו מיר שמיל געזאָגט :

— איך וויל איך מאַקע זען.

— בין איך דאָ.

— קומט מיט מיר.

איך בין אים נאָכגעגאַנגען ביז מיר זיינען אַרונטער אין וואַש-צימער, האט ער פון זיין קעשענע אַרויסגענומען אַ ראַלע, און ווען ער האט זי מיר געגעבן, האט ער נאָך שמילער צו מיר געזאָגט :

— יערנט דאָס אים.

-- פאַר ווען, מר. געביל?

— איר וועט פון מיר קריגן אַ טעלעגראַמע.

אָט מיט העם סוד האָב איך מיך אַרומגעטראַפן עטלעכע וואָכן.

שוין גוט געקאנט די ראל אויף אויסנווייניק, אַבער ווען איך וועל איר שפילן, דאָס האָט נאָר געוואוסט מאָס געביל.
 נישט איין מאל האָב איך שוין גענומען גלויבן, אז די יוניאָן האָט זיך דערוואוסט פון דעם גרויסן סוד, און האָבן שוין זיכער איר נעם צוגעגרייט. פאַרפאלן. וואָס קאָן איך טאָן? נאָך אַ ראלע גע- לערנט אומזיסט ...

אין אַ מאָנטיק אינדערפרי איז דאָס געווען, האָט מען ווידער געקלאַפט אין מיין טיר, האָב איך כּאַלד אויפגעמאַכט. איז הערי גאַלדשטיין געשטאַנען מיט אַ טעלעגראַמע אין דער האַנט, און צו מיר געזאָגט:

— פאַרט שוין אין פּילאַדעלפיע.

— וואָס מיינט שוין, הערי?

— איר דאַרפט דאַרט זיין נישט שפעטער ווי זעקס אַזויגער.

— וועל איך דאַרט זיין זעקס אַזויגער.

אַריינקומענדיק אין אַרטש סטריט זעאמער-לאַבני, האָב איך גע- טראָפן אַ פאַר באַקאַנטע האָבן זיי מיר פּריינטלעך באַגריסן, איך האָב זיך אַבער נישט אָפגעשטעלט, בלויז אַ שאַקל געטאָן מיטן קאַפּ, און בין כּאַלד געווען אויף דער בינע. אַ גאַנץ נייע קאַמפּאַני האָב איך דאָ געטראָפן, אַהויך, גאַטירלעך, מאָס געביל. מערי ווילענסקי, וועלכע האָט אים געקוקט אין די אויגן אַריין; דעם סופלאַר הערי קויפּמאַן, וועמען געביל האָט געמוזט האָבן, ווען ער וואַלט אפילו געשפּילט די ראלע אַ גאַנצן סעזאָן ... מיט דעם אלעמען האָב איך אים באַטראַכט פאַר אַ אינטערעסאַנטער פּערזענלעכקייט. זייער אַפט האָט זיך דאָס אויסגעדריקט אין זיין שווייגן. ער האָט אַזוי אַרומ, מער אויפגעטאָן, ווי די וואָס האָבן אַ סך גערעדט, און דערביי גע- בליבן ... אמת, ער האָט זיינע שפּילע סטראַטעגיעס אַדורכגעפירט און אלעמאַל אינוינעם געהאַט מאָס געביל, אפילו דאָן ווען ער האָט געוואַלט יענעם מאַכן גרויס, ווען עס האָט זיך אפילו געהאַנדלט אין אַ פרוי ... דאָס האָב איך געטראַכט פאַרנדיק נאָך פּילאַדעלפיע. נישט זייענדיק נאָך קיין יוניאָן מאָן, האָב איך מיט אים גאַרניט אָפגעמאַכט. וועמען איז געלעגן אינוינעם אַוועלכע זאָכן? איך האָב דאָך געוואַלט שפּילן, דערפאַר וועל איך מוזן שווייגן, וויפל ער וועט

מיד געבן. עס פארשטייט זיך, אז איך האב געוואוסט, אז מ'דארף קריגן זיבן דאלאר א טאג פאר אויסגאבן, דאס אליין באמערפט שוין ניין-אונ-פערציק דאלאר א וואך. וויפל נאך קאן ער מיר געבן? האב איך אבער געמאכט דעם השבון אן דעם בעל-הבית. נאך דער ערשטער פארשטעלונג אין פילאדעלפיע, זאגט צו מיר ליוואי:

— דענק, קומט מיט מיר.

און ער פירט מיך אריין צו געביל אין גארדערפ-צימער, און אין מיין גענווארט פרעגט ער אים:

— מיר, דושי, וויפל דארף איך געבן דענק?

— אזוי גוט ווי אלעמען. יא, לייגט אים אריין הונדערט און פופציק דאלאר, מיט א „סיקעט“ פאר זונטיק צו פארן אין וואשינגטאן, „פולמאן“.

ליוואי האט מיך שטייכלענדיק אנגעקוקט. ווייזט אים, אז מיין פנים האט געמוזט אויסדרוקן א צופרידנהייט. איך האב געפילט זייער גרויס ביי זיך, וואס מאקס געביל האט מיך נישט אונטערשעצט. ווייזט אים, אז איך בין בארעכטיקט צו וואס איך שטרעב. בין איך טאקע באלד נאך דער פארשטעלונג אוועק אין „משאילדס רעסטאראן“, וואס האט זיך געפונען אויף מארקעט סטריט אין דער 12טער, דארט האב איך געמראפן א פאר אקטיוורן פונעם אידישן קונסט-טעאטער, וועלכע האבן צו דער זעלבער צייט גאסטראָלירט אין מאַיק טאָמאַשעבסקיס גארדן טעאטער. איינער פון זיי איז גער ווען מווי ווייזענפריינט, וועלכער האט מיך באגריבט באלד ביי מיין אריינקומען, פרעגנדיק:

— וואס מוסטו אין פילאדעלפיע, דענק?

— איך בין מיט געביל, אין ארט סטריט טעאטער.

געבן אים איז געזעסן אן אקטיוור, וועלכער איז ערשט נישט לאנג אריין אין דער אקטיוורן וויזאן, און מ'האט אים גענומען גענוג לאנג און נישט אזוי גרינג אריינצוקומען. ער האט געמוזט מאכן עטלעכע פראבן, ביז מ'האט אים מיט אלע ליטערארישע כוחות אדורכגע-שליפעט. ווייל ער איז געווען א געוועזענער מיטגליד פון דעם אלאליקן פראגרעסיוו דראמאטיק קלוב, וואו איך בין אמאל אויך געווען א מיטגליד, האט שמיל ביטער באמערקט:

— געבעניו, האָט זיך געבראַכט, ניט קיין יוניאָן מענטשן, געוויס פאַר פעטורעשקע.

ער האָט דאָס אַבער ניט געזאָגט שטיל גענוג, האָב איך שנעל אַרויסגעכאַפּט דעם פאַרקלעפּטן קאַנווערט און אים אַ יטלידער-גע-טאָן אויף זייער מיט און ברוגזלעך געזאָגט:

— איר מוזט מיר ניט גלויבן אויפן וואָרט. עפנט אויף וועט איר זען וואָס דאָרט איז. איר זאָלט אַבער ניט בלויבן פאַרשעמט, ווייל דאָרט איז פאַראַן אזוי פיל, וויפל צוויי אַקטיאָרן קריגן אין קונסט-טעאַטער.

זיי האָבן זיך איבערגעקוקט, האָט מוני צו מיר צוגעשאַרט דעם קאַנווערט, אַראַפּלאַנדיק דעם קאַפּ, האָט ער ווי פאַר זיך געזאָגט:

— פאַרשטייט ניט קיין שפּאַט?

— אזא שפּאַט פאַרשטיי איך ניט. האָב איך אַמאָל אין שו-קאַנג געשפּילט אַן געלט? אמת, מיר האָבן קיין סך ניט געקראָגן, אַבער אימוזסט קיינמאָל ניט. מעגסט אים זאָגן, איך בין אויך אַ געוועזענער מוטגליד פון דעם פראַגרעסייוו דראַמאַטיק קלוב, און האָב אויך פאַרענדיקט דעם זעלבן קאלעדזש...

פאַר אַ לאַנגער צייט האָב איך דאָס ניט געקאָנט פאַרגעסן, ווי שנעל דער אינטעליגענט ווערט פאַרדאָרבן, ווען ער קריגט דאָס קאַרטל פון דער יוניאָן.

דער שובערט בעלאסקא טעאַטער אין וואַשינגטאָן געפינט זיך פונקט אַנטקעגן דעם וויסן-הויז. אזוי ווי איך האָב געהאַט גענוג צייט, האָב איך גענומען אַ שפּאַציר און געקומען בון איך אין טע-אַטער די לעצטע מינוט פאַר מיין אויפמרום. איך האָב מיר גענו-מען צייט, וויסנדיק, אז איך קום שפּעט אויף דער בינע. דער טאָג איז געווען אַביסל צו-וואַרעם, האָב איך געוואָלט זיין וואָס לענגער אין דרויסן, דערפאַר האָב איך ניט געוואוסט, אז דאָס מיידל וואָס האָט געשפּילט די דינסט אין דער פּיעסע איז דא נישטאָ, און ווען איך בין שוין געווען אויף דער בינע, האָט זיך צום רעפּליק באַ-וווּן אַ „באַמלער“ געשפּילט פון דעם סופּלאַר. ער דאַרף זאָגן אז דער פּאַסע גייט, און אזוי ווי ער האָט נאָר אויפגעמאַכט דאָס מויל און געזאָגט דער פּאַסע... איז ער אַרונטערגעפאלן פון די שרעפּ.

די מצענע וואס איך האב געהאט, איז געווען מיט גאלדע זוכריצקי און אזוי ווי מיר איז אויסגעקומען צו שטיין מיט דער פלייצע צום עולם, האב איך דאס אלץ געזען, ארונטערדאזנדיק מיין קאפ אויף איר אקסל, און זיך גענומען שטיקן פון געלעכטער. ווייטער האבן מיר ניט געקאנט גיין, ביז מאקס געביל האט זיך געלאזט הערן פון הינטער דער בינע, בין איך שנעל אראפ.

אלע האבן געוואוסט אז דער סופלאר האט ליב געהאט צו טע- מען א איבעריקן טרונק, האט מען זיכער געמיינט, אז ער איז געווען אביסל בגלופין. ארויסגעוויזן האט זיך גאר, אז די טרעפ וואס מ'האט צוגעשמעלט צו דעם אפענעם „ארטש“ זיינען געווען צו- שמאד, האט מען זיי פארדעקט אין דער גאנצער ברייט פון דעם „ארטש“, און ער האט הערפון ניט געוואוסט, איז גלייך צום ערשטן שפאן איז ער אראפגעפאלן, האט דאס שוין אנדו געמאכט צו לאפן, ביז מיר זיינען אהיים געקומען.

נאך פסח האט געביל גאסטראלירט אין ליריק טעאטער, ברוך לין. איך בין געווען מיט יאזעף קעסלער אויף דער פראווינג, האט ער מיר געשיקט א מעלעגראמע, אז ער דארף מיך האבן צו דער פיעסע „הער גרויסער מאמענט“. אזוי ווי ס'איז געווען די לעצטע פארשמעלונג, ווען איך האב דעהאלטן די מעלעגראמע, בין איך גלייך אריינגעקומען, און פון „סטעישיאן“ גלייך געפארן אין ליריק טעא- טער, צו פראבע.

דורך די פאר וואכן וואס איך בין דארט געווען, האב איך זיך איבערצייגט אין דער מיינונג, וואס איך האב געהאט וועגן מאקס געביל: ער איז געווען דורכאויס טעאטער. ער וואלט אפשר גע- שטאנען אויף א גרעסערער מדרגה, ווען ער וואלט זיך ניט ארזי- טערגעלאזט צום עולם. ער האט זיי אלעמאל געגעבן וואס זיי האבן געוואלט. דאס, אפשר, האט אים געמאכט לייכטער, וואס ער האט אלעמאל זיי צוגעטראפן. היינט-צו-טאג איז אפילו אזא טעאטער אויך ניט פאראן. א שאד וואס ס'איז אזוי שנעל אוועק די גאל- הענע צייט.

אין 1932 האב איך מיט אים אויפגעמאכט דעם פרענקל פארק טעאטער אין באסטאן. דער אפמאך פאר אים איז געווען צען וואכן.

האַט ער אַבער אַוועקגעשטעלט אַן אַלמע פּיעסע מיט אַ נייעם נאָ-
מען, „ריינע געוויסן“ הינטערן נאָמען „די אונטערוועלט“, און דער
עולם האָט די פּיעסע דערקאַנט. איז ווען מ'כאַפט איינעם ביי דער
האַנט, ווערט ער אויס חכם... נאָך דער צווייטער וואָך האָט ער
געמוזט פאַרלאָזן די שטאַט.

מער האָב איך אים שוין ניט געזען. אין אַ קורצער צייט האָט
ער זיך באַזעצט אין לאַס-אַנדזשעלעס, און דאַרט איז ער שפּעטער
געשטאַרבן.

האַט די טעאָטער פּראָפּעסיע פאַרלוירן אַ פּערזענלעכקייט. אַ
מאָס געביל טעאָטער וועט זיך שוין מער קיינמאָל ניט אומקערן.
אמת, מיט די אַלע קינסטלער וואָס איך האָב געשפּילט וואָס קיין
צוויי מיינונגען ניט געקאַנט זיין, ווען פאַר געבילן איז געבליבן אַן
אַפּענע טיר צו דעכאַטירן... ער האָט אַבער זיך אליין געמאַכט און
זיך אליין אומגעבראַכט... ווי גליקלעך אַבער וואָלט די פּראָפּעסיע
געווען היינט-צו-טאָג, ווען מ'וואָלט געזען אַ פאַר מאָס געבולם.

ה ע ר ש ל ל ע ו ו י ן

איז אין דער פראפעסייע געווען אלץ. ווען איך האב זיך מיט אים, אין 1920, באקענט, האט ער איבערגעשריבן פיעסן, שפעטער

איז ער געווען א בינעפארזאצאלטער, אבער געוואלט האט ער זיין א סופלאר. שפעטער האט ער געשריבן פיעסן, און נאך שפעטער איז ער געווארן א פובליסיטי אנגענט, און ווען ער האט געהאט א

געוועגנהייט, האָט ער אפילו „געמענעדושט“ אַ מעאַמער; האָט אויס-
געפּעלט אַ מענטש אויף דער בינע, איז ער אַרויף שפּילן. אזוי אַרום
איז ער געווען פאַרשראַטן אויף אַלע געביטן אין אידישן מעאַמער.
אַ קורץ ברייטביינעדיקער, מיט אַ קיילעכדיק ווייס פנים, אויף
זיין עטוואָס זעעפּנטער נאַז, האָט ער געטראָגן אַ פאַר מעשענע
ברילן, דורך וועלכע ס'האַבן אַרויסגעקוקט אַ פאַר ווייס-פאַר/חלומטע
קלוגע אויגן. שמענדיק געהאַלטן אַ פאַפּיראַס צווישן זיינע פאַר-
שוויקנעם כמעט בלויע ליפּן, און גערעדט זייער שטיל, אַבער איעדעס
וואָרט איז ביי אים אַרויסגעקומען זייער שאַרף און פאַרשמענדלעך.
געקאַנט האָט ער די פּאַלגנדע שפּראַכן פּערפּעקט: פּראַנצויזיש,
דייטש, פּויליש, העברייאיש, ענגליש. געווען אַ גרויסער אידישיסט,
כמעט אַ מייסטער אין אידיש, ער האָט אויך פאַרמאַגט אַ געניצן
קאַפּ און געקאַנט זייער אַ סך געדענקען. מיט די און אַנדערע מעלות
וואָס ער האָט פאַרמאַגט, איז ער געווען באַרעכטיקט צו העס, וואָס
ער האָט אין דער פּראַפּעסיע געוואָלט זיין.

אַבער דאָס צו דערגרייכן איז ניט געווען אזוי גרינג. די קליינע
גרופּע סופּלאַרן, וואָס האָבן זיך געציילט ניט מער ווי אַ צען אַדער
צוועלף, זיינען אַלעמאַל געווען שטאַרקער פּון דער גאַנצער יוניאָן
מיט אַלע אירע 360 מיטגלידער. דאָס האָט הערשל לעווין שטאַרק
פאַרדראָסן, שפּעטער נאָך מער, ווען ער האָט אויסגעפּונען, אז ער
קאַן און פאַרשטייט דאָס פּאָך אַ סך מער ווי די וואָס לאָזן אים ניט
אַריינקומען אין דער יוניאָן.

ניט איין מאַל האָט ער זיך צוליב העס פאַרלוירן, אַבער קיינער
וואָס זיך ניט גערעכנט דערמיט. בין איך כמעט געווען דער איינ-
ציקער אויף זיין זייט, דערמיט אַזיין האָב איך אים קיין סך הילף
ניט געקאַנט געבן, ביז יוליום נאַטאַנאָאָן האָט אים אַנגאַזשירט אין
זיין מעאַמער אין באַסטאָן. דאָרט האָט ער באַדאַרפט שרייבן ראָלן
און אַרויסהעלפּן דעם בינע-פאַרוואַלטער. פאַר אים צו יענער צייט
צו זיין אַוועק פּון ניו-יאָרק אַ סעזאָן, האָט זייער אַ סך געמיינט.
האָט דאָס אַבער לאַנג ניט אַנגעהאַלטן. אזוי שנעל ווי ער האָט אַפּ-
געגעסן צו זאַט, און זיך אויסגעטלאָפּן אויף אַ מענטשלעכן געלעגער,
האָט ער באַלד פאַרשטאַנען, אז וואָס ער טוט איז אונטער זיין ווירדע,

ווייל ער ווייסט און פארשטייט בעסער פון אלעמען... איז אים געווען שווער אויסצוקומען אפילו מיט די בעסטע פריינט, וואס קיין סך פון זיי האט ער נישט געהאט. און ווען ער האט זיך פארלוירן, דאס האט א סך מאל געמראפן, נישט קאנענדיק דערגרייכן וואס ער האט געוואלט מיט זיין וויסן, וואס ער האט פארמאגט אין א גרוי-סער מאס, האט ער דאס געוואלט דערגרייכן מיט כוח. דאס האט אים מער מאל צוריקגעשמויסן. דער בעסטער באווייז, ווען מ'האט אים שוין צוגעלאזט צו מאכן פראבע אין דער יוניאן, האט מען אים אדורכגעווארפן.

שפעטער האט מען אין דער „ראיאל קאפע“ גערעדט, אז זיין פראבע אין דער יוניאן איז געווען א גלענצנדע און דאך, ווייל ער האט געהאט צופיל קעגנער. א פאקט איז, אז דעם זעלבן טאג האט א צווייטער סופלאר געמאכט פראבע, און איז נישט געווען אזוי גוט ווי הערשל. אים האט מען יא אריינגענומען אין דער יוניאן אלס מיטגליד. פון דעם מאמענט אן האט זיך הערשלס ארמיי פון שונאים ישמארק פארגרעסערט, און וואו עס איז געווען א געלעגנהייט, האט מען אים געפרואווט אינטערשטעלן א פוס.

מיר זיינען צוזאמען געזעסן אין דער ראיאל קאפע, האט ער א פארביטערטער צו מיר געזאגט:

— איך הויב נישט אן צו פארשטיין אזוואו די אינסעקטן זיינען געבוירן.

— וועמען מיינטסטו, הערשל?

— נישט אנדערש ווי אין רינשטאק.

— פאר וואס?

— ווען דו זעסט וואס זיי שרייבן אויף די ווענט.

— הערשל, וואס רעדסטו, זיי קאנען דען שרייבן?

— ביסט אפער גערעכט. — ער האט א קורצן שמייכל געמאן

און נאך צוגעגעבן: — דאך בין איך זיכער, אז זייער וויסן האבן זיי געוויגן פון א וואש-צימער, ווען איך האב מיין לערע גענומען פון דער וועלט-ליטעראטור. מעגסט זיכער זיין, ווען איך כאפ איינעם, צעברעך איך אים די פינגער.

— און איך וואלט דאס אפילו נישט איבערגערעדט. האסטו אמאל

א טראכט געטאָן. מיט וויפל דו שמייסט העכער פון זיי? מיר זאָגסטו אלע מאָל, אז איך פארשטיי דיר, איז פארוואָס איז דיר אזוי שווער מיך צו פארשטיין?

— אין דער צייט האָט ער פאררויכערט, ביז ער האָט אַ קנייטש געטאָן מיטן שמערן און צו מיר געזאָגט:

— אז מ'ווייל, ביסטו אפשר גערעכט. וויפל מאָל איך האָב ביי זיך אָפגעמאַכט דיר צו פאַלגן, דאָך, ווען איך באַמערק אזעלכע גע- מינהייטן, קאָן איך מיר ניט העלפן, און איך פארליר זיך.

— ווער דאָס האָט געטאָן, ווייסטו דאָך ניט, איז ווי אזוי קאָנסטו באַשולדיקן אלעמען? דאָרט קומען דאָר פארשידענע מענטשן אַרײַן. — אויך אמת, פונדעסוועגן האָב איך אַ שטיקל פארדאַכט.

מיר האָבן אַ וויילע געשוויגן. ער האָט געבלאָזן דעם רויך פון זיין מויל, און האָט פון עפעס געטראַכט, ביז ער האָט מיט אַ שמייכל צו מיר אַ זאָג געטאָן:

— ווייסטו, דוד, אז איך האָב גערעדט מיט מר. גוסקין?

— געזויס וועגן אַ זייער וויכטיקע זאַך.

— איך האָב אים געפרעגט, אויב ס'איז געווען יושרדיק גע- האַנדלט קעגן מיר. אויב איך האָב יאָ געמאַכט אזא גומע פראַכע. פארוואָס האָט מען מיך אַדורכגעוואַרפן? און פארוואָס יענעם מיט אַ שלעכטער פראַכע, האָט מען אַריינגענומען?

— וואָס האָט ער דיר אויף דעם געענטפערט?

— אז יענעם האָט מען שוין געמוזט אַריינגעמען...

— וואָס מיינסטו געמוזט?

— ווייל ער איז אַ באַווייכטער, און דאָרף מאַכן אַ לעבן פאר

זיינע קינדער.

— איז מיר טאַקע אינטערעסאַנט צו וויסן, וואָס דו האָסט אים געזאָגט.

— קורץ און שאַרף, אז צו מיין צווייטער פראַכע, וועל איך שוין זען צו האָבן אַ ווייב מיט קינדער, ווען איך זאָל אפילו דאַרפן התונה האָבן מיט אַן אלמנה.

איך ווייס ניט פארוואָס, נאָר איך האָב הערשלען געזען אַנדערש ווי אלע אַנדערע. אַ סך מאָל האָב איך געביטן מיין מיינונג וועגן

אים, און דאך האב איך אין אים כאמערקט שטריכן, וואס אנהערע האבן דאס קיין מאל נישט געזען. אין איין צייט, האט ער צו מיר אויסגעזען ווי א שטיקל מסורף און באלד איז דאס פארשוואונדן. עס האט זיך מיר נאר געדאכט, אז ער איז פון עק וועלט אראפגע-פאלן און עס דרייט זיך ארום א פארבלאנדזשעטער, אבער מיט א סך וויסן. און פארוואס וויל ער נאר זיין א סופלאר? אפשר ליידיג ער פון עפעס? פארוואס קאן קיינער מיט אים נישט אויסקומען? אזוי האב איך איין מאל געמדאכט ווען איך בין געגאנגען איבער דער צווייטער עוועניו, נאך דעם וואס איך האב הערשלאען א פאר זעק נישט געזען, נישט ווייט פון דער דריטער גאס, האט ער מיך אפי-געשטעלט, און מיט א קורצן שמייכל צו מיר געזאגט:

— דוד, באקען זיך מיט מיין טאמ. ער איז ספעציעל געקומען פון איראפע זען זיין זון. ווי געפעלט עס דיר?
— זייער.

נעבן אים איז געשטאנען אן איראפייאישער איד, נישט פיל הער-כער פון אים, כמעט דאס זעלבע פנים, מיט א שיינער בארד, און א פאר קלוגע אויגן האבן אויף מיר געקוקט. דער טאג איז גראדע געווען א ווארעמער, האט עס צו מיר אויסגעזען אביסל קאמיש ווייל ער האט געטראפן א פומער-מאנטל, נאר זיין פריינטלעכער דרוק מיין האנט, האט מיך באלד ערנסט געמאכט. זאגנדיק צו מיר:
— שלום-עליכם, ר' דוד. מיין הערשלאס פריינט, איז אויך מיין פריינט.

— ס'פרייט מיך איך צו קענען.

— ווי געפעלט דיר מיין טאטע? א בעלן געווען קומען פון איראפע מיך זען. ביסמו שוין זיבער, דוד, אז איך בין פון די מטבעות וואס ווערן נישט פארלוירן. וואו איך זאל נישט זיין, קאן מען מיך געפינען. ווייסט איר וואס איך וועל איך זאגן, די וועלט איז פאר מיר גארניט אזוי גרויס.

— די וועלט אפשר נישט, דאס לעבן אבער איז נישט לאנג גע-נוג, — אנטווינדן אויף הערשלאען, — דערפאר האב איך געוואלט אים נאך זען.

— איר וועט אים נאך זען...

— ניט לאנג. איך פאר באלד צוריק.

אין סעזאן איז מיר אויסגעקומען צו זיין מיט אים אין קליוו-
לאנד, אין דעם מעטראפאליטאן טעאטער. וואס געפינט זיך אויף
יוקליד און 55טער גאס. האבן מיר באדארפט פארן נאך יונגסטאן
שפילן א פארשמעלונג. דינסטאג אין דער פרי זיינען מיר צוזאמען-
געקומען אין דער לאבי פון טעאטער. און אזוי שנעל ווי מיר האבן
געהאט אלע אנדערע טעאטער זאכן אין דרויסן, איז צוגעקומען
דער אַמניבוס. זיינען מיר אריין פארכאפן א פלאץ וואו צו זיצן,
אזוי שנעל ווי אלע 26 מענטשן זיינען געווען אויף זייערע פלעצער,
האט זיך דער אַמניבוס גענומען רירן. ס'איז געווען א שיינער ווא-
רעמער טאג, האט באלד גענומען פאלן א דינער רעגן. ווי אלע מאָד
ווען ס'איז הינטערוועגנס, זינגט מען, מ'דערציילט פארשידענע אנעק-
דאָסן, און דער עולם לאַכט. ווען מיר זיינען שוין געווען ווייט פון
שטאָט, אויפן פרייען וועג, האט זיך דער אַמניבוס גענומען גילטשן,
און באלד זיך אַנגעשטויבן אין א „טראַק“, וואָס האָט געפירט קעל-
בעלעך. כמעט איעדן פון אנדער האט עפעס געמראָפן. דער שאָרן
איז געווען א גרויסער. ווען איך האָב דאָס געזען קומען האָב איך
מיך שנעל אַרונטערגעלאָזט, פארשטעלנדיק מיין פנים מיטן מאַנטל,
אַבער ניט שנעל גענוג, ווייל דער שמאַרקער שפּריץ פון גלאַז, האָט
מיר צעדראַפעט דאָס פנים. הערשל, וועלכער איז געווען נעבן פענצ-
טער, אויף דער אַנדערער זייט, האָט דאָס גלאַז צעשניטן זיין רעכטע
האַנט, האָט ער געמוזט זיין א פאַר וואָכן אין א שפיטאַל. ווען איך
האָב געקאָנט, האָב איך אים באַזוכט. אין מאָל זאָגט ער צו מיר :

— דוד. דו ווייסט.

— וואָס, הערשל ?

— ווען ס'וועט אינגאנצן זיין פאַרהיילט, וועל איך נאָך קאָנען

דערלאַנגען א גוטן קלאַפּ.

— קלאַפּ ווייניקער, הערשל, וועט זיין א סך געזינטער פאַר דיר.

ער האָט מיך אַנגעקוקט און שמויכלענדיק שטיל געזאָגט :

— אַפּשוּ ביסאַן גערעכט. ווייסט, מיך פאַרדריסט ניט, וואָס

מ'קומט מיך ניט זען, ווייל אז דו ביסט דא, איז גענוג פאר מיר.
 דאך וויל איך וויסן, וואס די אנדערע מאכן?
 — אז אלע וועלן געזונט ווערן, וועלן מיר צוריק אויפמאכן דאס
 טעאטער.

כיון אלע זיינען געזונט געווארן, איז די פירמע פון מעדזשא-
 ליטאן טעאטער זיך צעפאלן, האב איך גענומען פארהאנדלען מיט
 איינעם, א מר. זילל, אויפצומאכן דעם דאמשעס טעאטער, אבער אליין
 האבן מיר ניט געקאנט שפילן, האט מען פאר דער ערשטער אט-
 דאקציע אראפגעבראכט ציילי אדלער, און זי האט אויפגעפירט „אי-
 בערגוס" פון כלאך, און פאר מיטנוואך — „דעם שמידס טעכטער",
 פון פריץ הירשביין.

האט זיך איין מאל געמאכט ביים שפילן, מ'האט אויפגעהויבן
 דעם פארהאנג צו-פרי, און די אקטריסע וואס האט געשפילט לאה
 דאבע, האט פארשפעטיקט, און געמוזט גיך ארוינלויפן, איז פון גרויס
 איילענדיג האט זי גיך געזאגט: אט האב איך געבראכט די „פא-
 טייטאס".

הערשל האט א שמייכל געטאן פון סופלאר-קאסטן, און צו איר
 געזאגט:
 — ס'איז ניט קיין „פאטיטאס", אויך ניט קיין קארטאפל, ס'איז
 א בולבע.

**

א צווייטן מאל איז מיר אויסגעקומען צו זיין מיט הערשלען צו
 סעזאן אין באסטאן. געשפילט האבן מיר אין דעם גרענד אפערע
 הויז, וואו ער איז געווען דער בינע-פארוואלטער און געהילפס-סופ-
 לאר, צו דעם יוניאן אנגעשמעלטן פאר די בעסערע פיעסן... דא
 איז אונז אויסגעקומען כמעט איעדן טאג צו שפילן אין אן אנדער
 געגנט. ווייל אין ניו-ענגלאנד סמעיט איז פאראן א סך קליינע שטעט-
 לען, און זיי פארנומען מיר זיינען דארט געווען, האב איך דאך בא-
 מערקט א געוויסע ענדערונג אין הערשלען. איז עס מיר זייער גע-
 פעלן, פארן מיר איין טאג נאך פראוידענס, און דא אין אמיניבוס,
 באמערקט איך וואס עס האט איב געמאכט צו ווערן מיט לייטן גלייך

איז דאס מיר געפעלן. זי איז געווען אין כאר, אבער זייער א פיינע אינטעליגענטע מיידל. האָט דאָס אייך זענען נישט אָנגעהאַלטן. זי האָט זיך דעם זעלבן טאָג פאַרנדיק, אויסגעדרייט און גערעדט צו היימי דזשיקאָבסאָן. האָט ער דאָס נישט געקאָנט פאַרטראַגן, נישט אפילו געהאַט געדולד ביז זי וועט זיך אוועקזעצן, איז אָן אַ פאַרוואַס האָט ער איר דערלאָנגט אַ פאַטש, אז זי האָט דעם אַטעם נישט געקאָנט אַפּכאַפּן פֿון אוועקזעצנדיק זיך איז שוין אַפּגערעדט. זי האָט זיך שטאַרק פאַרשעמט פאַר אַלעמען. אויך פֿון דעם איז גאַרנישט געוואָרן. הערשל האָט קיין מאָל נישט התונה געהאַט. אין אזעלכע פאַרשידענע האַנדלונגען האָט ער געמאַכט דעם איינדרוק פֿון אַ שטיקל ממורף. הערשל איז פאַרשוואַנדן געוואָרן און קיינער האָט נישט גע-וואָסט אוועלכער ים ס'האַט אים איינגעשלונגען. אַ סך זיינען אפילו געווען צופֿרידן וואָס מ'איז פֿון אים פֿטור געוואָרן. אַנדערע האָבן אפילו געפרוואָווט צו טרעפֿן, וואו ער קאָן זיין, און אייניקע האָבן אפילו מיט אַ צייטשן שמויכל געזאָגט:

— מ'האַט אים געוויס אַרויסגעשיקט פֿון אַמעריקע.

אָבער פאַר וואָס? האָב אייך נישט געקאָנט פאַרשטיין. פאַר זיין עקשנות? ער איז אַפּשור אַ שטיקל ממורף, אָבער זיכער נישט קיין פאַרברעכער. איך ווייס, אז ער האָט אַ פאַר מאָל באַדאַרפט אַריינ-גאַרן נאָך קאַנאַדע.

ערשט ווען מר. גוסקין איז געווען אין אייראָפּע, האָט ער אים געטראָפֿן אין פאַריז אָבער וואָס דאַרט איז פאַרגעקומען, האָט קיין נער נישט געוואָסט. דעם סוד האָבן זיי ביידע מיט זיך מיטגענומען אין קבר. בלויז איין זאך איז יאָ געווען קלאַר: ווען מר. גוסקין איז אַהיים געקומען, האָט ער גלייך גענומען זוכן מיטלעך, ווי אזוי אים צו ברענגען צוריק אין ניו-יאָרק.

אַ בלאַסער און זייער אָן אַפּגעצערטער, האָט זיך הערשל באַוווּזן איין טאָג אין דער ראַיאָל קאַפּע. ס'איז גלייך געווען צו דערקאַנען. אז ער האָט געמוזט אַדורכגיין דעם גיהנום אויף דער וועלט. אינגער-לעך איז ער אויף אַ האָר נישט געוואָרן אַנדערש, דאָס האָט ער שפּע-טער אַרויסגעוווּן. צווישן זיינע בלויע-פאַרטרוקנע ליפֿן, איז גע-לעגן פאַרבאַהאַלטן אַ געמאַכטער שמויכל. פאַר וועלכן כמעט אַלע

האָבן גענומען פאלן. דאָס איז אַ שוואַכקייט אין דער פראַפעטיע, אָדער מיפאַרשטעלט פאַר איינעם אַלין, אָדער מ'לאָזט אים צו אפילו דאַרט וואו ער האָט קיין מאַל נישט געהלומט צו זיין. ס'איז נישט פאַר-ראַן ביי זיי קיין מיטל-פונקט. מיטאַמאָל איז ער געוואָרן אַ גאַנצער בן-בית אין אַפּים פון דער יוניאָן, כמעט מר. גוסקונס רעכטע האַנט. און מ'האַט אים גענומען, צו לאָזן דאַרט וואו ער האָט פריער אפילו מיט זיין גרויסער הוצפה און כוזה נישט אפילו געטראַכט דאַרט צו זיין... איצט האָט מען פון אים שוין געהאַלטן זייער אַ סך. אַזוי אַרום איז ער נישט גאַר געוואָרן אַ מיטגליד אין דער אַקטיואַרן יוניאָן. גאַר מ'האַט אים אַ סך געהאַלפן ווערן אַ מיטגליד אין דער פאַבלי-סיטי-אָגענטן יוניאָן, און דערנאָך אין דער רעדיאָ יוניאָן. אַזוי אַרום האָט ער פאַרטראַטן אַלע געביטן. אין דער פראַפעטיע.

זייענדיק אין לאַס-אַנדזשעלעס, קאָליפּאָרניע, האָט ער זיך איבער-צייגט, אַז די לופט דאַרט איז זייער נוט פאַר זיין געזונט, האָט ער דאָך אַבער נישט געקאָנט מאַכן קיין לעבן דאַרט, האָט מען אים צום סעזאָן געטראַכט אין ניו-יאָרק. און נאָך איידער דער סעזאָן איז גע-ווען פאַריבער איז ער שוין געפלוּיגן צוריק נאָך קאָליפּאָרניע. און אַ פאַר מאָל געשעפּטלעך, די וועלכע האָבן שוין גענומען טאַנצן אַרום אים, האָבן אַלעמען פאַרוויכערט, אַז דאָס מאַל בלייבט ער שוין דאַרט איך האָב אַ שמיכל געטאַן, וויסנדיק, אַז עס וועט זיך אויסלאָזן מיט גאַרנישט. און אַזוי איז טאַקע געווען. זיינע אַלע פאַרווכן זיינען גע-ווען אַ דורכפאַל. און איין געשעפט, וואָס ער האָט געמאַכט מיט גוסטאָוו בערגער האָט אָנגעהאַלטן אַ יאָר און זיי האָבן פאַרלוירן אַ סך געלט. זייווט אויס, אַז עס האָט אויף אים שטאַרק געווירקט, און זיין געזונט איז שוואַכער געוואָרן, האָט ער שוין אין ניו-יאָרק אינגאַנצן נישט געקאָנט זיין. גאַר איידער ער האָט אויף שטענדיק פאַרלאָזט ניו-יאָרק זיך צו באַזעצן אין לאַס-אַנדזשעלעס, האָט ער קעגן אַלעמען געהאַנדלט ווי אַמאָל. זיי גאַר הערשל האָט געקאָנט, זייל אַז מ'באַלאַנגט צו עטלעכע יוניאָנס, איז פונקט ווי מ'זאָל האָבן עט-לעכע ווייבער, מ'ווייסט קיין מאַל נישט, אַוועלכער בלייבן געטריי... האָט זיך אַט דער קלוגער הערשל אַזוי פאַרפלאַנטערט, אַז דאָס גלויב איך, האָט פאַרקירצט זיין לעבן. אמת, ער איז שוין געווען אַ חולה

מסוכן, איז צופיל אַרומגעפלוּיגן, און פאַר דער לעצטער נסיעה האָט פאַסירט אַזאָ זאָך : כמעט אַיעדער איינער ווייסט, אַז דאָס אידישע טעאַטער האַלט ביים אויסגויך, געפינען זיך נאָך אַזעלכע, וואָס גלויבן אַז מ'קאָן דאָס ראַטעווען, נאָר ווי אַזוי, ווייסט קיינער נישט. פּרוּבירט מען פאַרשידענע מיטלען, אויפצוהאַלטן דעם חולה. נאָך לאַנגע יאָרן פון „קאָנסולטאַציעס“ האָט מען איינגעזען, אַז מיט גאַר קליינע הוצאות קאָן מען עקספּערעמיטירן, זיכער נישט צו מאַכן, אָבער די אַגענטן יוניאָן וויל דערפון נישט וויסן, זי פאַרלאַנגט דאָס גאַנצע פונט פלייש... ווער איז אין דער פיקעט קאַמיטע? הערשל! דאָס, נאָ-מירלעך, האָט שוין אַלעמען אויסגערעגט, אפילו מיך אויך. עס איז אויסגעקומען, אַז ער פיקעט זיך אַליין. דאָס האָט שוין נישט געקאָנט פאַרשוויגן ווערן.

אַ בלאַטער, מיט אויסגעלאַשענע אויגן, איז הערשל געשטאַנען אונטער דער פּיאַנאָ, ווי ער וואַלט זיך געוואַלט באַשיצן. ער האָט באַלד אַרויסגענומען דאָס שטיקל פאַפּיראַס פון מויל, און האַלטנדיק דאָס אין דער האַנט, האָט ער געקוקט אויף דעם, זיינע ליפן זיינען געווען אַביסל אָפן. ער האָט געשוויגן, ווען די פאַרזאַמלונג איז אָנגעגאַנגען, ער האָט איצט אפּשר געמראַכט, אָבער גאַרנישט געקאָנט עפעס זאָגן. צום ערשטן מאל אין זיין לעבן, וואָס ער האָט געמוזט שווייגן. דאָס אפּשר האָט אים געקאָסט זיין לעבן. מער האָב איך אים נישט געהערט. און דאָס איז געווען דאָס לעצטע מאל, וואָס איך האָב אים געזען. דעם 28טן יולי, 1957, האָט מען פון לאַס-אַנדזשעס-לעס געלאָזט וויסן, אַז דער באַקאַנטער אידישער טעאַטער-מענטש, הערשל לעווין, איז געשטאַרבן.

מזו איך זאָ צוגעבן, אַז אפילו מיט אַלע זיינע קאַפּריון איז ער דורך און דורך געווען אַ טעאַטער-מענטש, וועלכער וואַלט אונטער בעסערע באַדינגונגען זייער אַ סך צוגעמראַגן. מיט אַ קליין ביסעלע מזל, וואַלט ער זיכער געווען אַ געווינס פאַרן אידישן טעאַטער, פאַר דער אידישער ראַדיאָ און איבערהויפּט פאַרן אידישן וואָרט. אַ שאַד געווען צו פאַרלירן איינעם, וואָס האָט אין דער איצטיקער צייט געקאָנט אַ סך העלפּן ווען ער וואַלט זיך אַליין נישט איבערגע-הכמה'ט...

דוד דענקס מעמוזאריכטישע באשריחבונגען פון מענטשן און זאכן
זיינען קובע א וויכטיקן פלאץ פאר זיך אין פעלד פון מעמוזאריכטיק.
מיט וועלכע א צוקונפטיקער היסטאריקער וועט זיך מוזן רעכענען.
ג. מנחם, פילאדעלפיע, פענ.

מיון ליכער פריינד דענק!

איך האב נאר וואס געענדיקט לעזן דיין פעליעטאן אין „וואכנ-
בלאט“ און איך האב פון דעם זייער פיל פארגעניגן געהאט. עס גע-
פעלט מיר זייער דיין סמיל צום שרייבן.

You got what it takes to be a story writer.

שרייב ווייטער, פריינד! דו האסט טאלאנט.

5. לאַנשיין, דזשאמעי קא, נ. י.

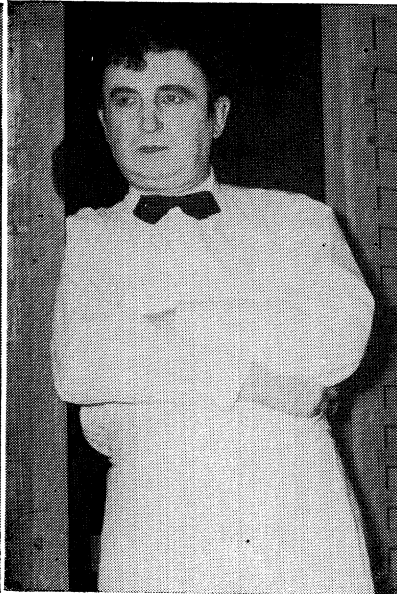
פריינד הענק!

איר שרייבט שוין, לערנדיק, לייכט. שרייבט וועגן פיל פארגע-
סענע אקטיווארן, פון א געשיכטלעכן שטאנדפונקט, און פאר די וויי-
טערדיקע דורות וועט איר פיל אויפטאן.

מ. פארבער, לאס אנדזשעלעס, קאליפ.

לייבקה, אין "יוכור",
פון העיז סעקלער.

סטענלי, אין "דער טויט פין א סעילעסמאן",
פין אדשיר מילער.

דער זיסער בחור,
פון נאגער.

דער מיליאנער, אין "חונידל",
פון נאגער.

BEHIND THE SCENES

SHORT STORIES OF
GREAT YIDDISH ACTORS

By

Published by
NEW YORK WOCHENBLAT